

DEFENDOLOGIJA

**TEORIJSKO-STRUČNI ČASOPIS ZA PITANJA ZAŠTITE, BEZBJEDNOSTI,
ODBRANE, OBRAZOVANJA, OBUKE I OSPOSOBLJAVANJA
GODINA XX, BROJ 39-40, 2017.**

**BANJA LUKA
2017.**

Izdavač

EVROPSKI DEFENDOLOGIJA CENTAR

za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka

Za izdavača

prof. dr Duško Vejnović

Glavni i odgovorni urednik

prof. dr Duško Vejnović

Urednici

dr Velibor Lalić

Redakcija časopisa

Prof. dr Duško Vejnović, prof. dr Neven Brandt (Slovenija), prof. dr Miodrag Simović, prof. dr Dragan Koković (Srbija), akademik dr. Nenad Vunjak (Srbija), prof. dr Nedžad Bašić, prof. dr Mile Rakić (Srbija), dr Velibor Lalić, prof. dr Želimir Kešetović (Srbija), prof. dr Dilip Das (USA), prof. dr Laurence Armand French (USA), prof. dr Zoran Govedar.

Savjet časopisa

akademik prof. dr Dragoljub Mirjanić, predsjednik, prof. dr Nenad Suzić, akademik prof. dr Drago Branković, Ranko Preradović, književnik, prof. dr Braco Kovačević, prof. dr Vitomir Popović, prof. dr Ostoja Đukić, prof. dr Vaso Bojanić, prof. dr Ivan Šijaković, prof. dr Petar Kunić, prof. dr Boro Tramošljanin, prof. dr Miodrag Romić, doc. dr Mile Šikman, prof. dr Zoran Govedar, dr Darko Matijašević, mr Slavko Milić (Nikšić - Crna Gora), Miodrag Serdar, profesor, (Minhen), prof. dr Armin Kržalić (Sarajevo), dr Stevan Dakić (Banja Luka), dr Goran Maksimović (Banja Luka), prof. dr Milan Gužvica, doc. dr Dragan Radišić, dr Predrag Obrenović, prof. dr Nenad Radović, prof. dr Mihajlo Mijanović, mr Lidija Nikolić-Novaković (Srbija), doc. dr Stevo Ivetić, dr Gojko Pavlović, doc. dr Nikolina Grbić Pavlović, prof. dr Mile Dmičić, dr Dragan Radišić (Banja Luka), dr Ostoja Barašin, dr Slobodan Simić, prof. dr Nedžad Bašić, prof. dr Zoran Đurđević (Beograd - Srbija), doc. dr Nenad Radović (Beograd - Srbija), prof. dr Ljubiša Mitrović (Niš - Srbija), prof. dr Zoran Milošević (Beograd - Srbija), mr Slavko Milić (Nikšić - Crna Gora), prof. dr Vladimir Stojanović (Beograd - Srbija), prof. dr Tatjana Duronjić, prof. dr Nevzet Veladžić, prof. dr Slobodan Simović, prof. dr Radoja Radić, prof. dr Gordana Ilić, dr Dragiša Jurišić, dr Goran Maksimović, doc. dr Saše Gerasimoski.

Štampa

Grafopapir, Banja Luka

Za štampariju

Petar Vukelić

Uredništvo i administracija

Srpska ulica 63, 78 000 Banja Luka, Republika Srpska - Bosna i Hercegovina

Telefon/faks: 051/309-470

Veb stranica: www.defendologija.com, www.defendologija-banjaluka.come-mail: defendo@blic.net

Žiro račun: 562 099 0000236689

Lektor

Tatjana Ponorac, prof.

Korektor

Tin Vejnović

Prevod

Tatjana Ponorac, prof.

Tiraž

500 primjeraka

Godišnja pretplata

za pravna lica 200 KM

za fizička lica 100 KM

Rješenjem Ministarstva informisanja Republike Srpske, broj 01-439/ 97. od 25. decembra 1997. godine, javno glasilo teorijskostručni časopis «Defendologija» upisan je u Registar javnih glasila pod brojem 249.

UDK/359
ISSN 1450-6157

UVODNIK

JUBILEJ DVADESET GODINA DEFENDOLOGIJE (1997-2017)

Jubilej **dvadeset godina Defendologije**, dvadeset godina Udruženja defendologa Republike Srpske, koje 2007. godine mijenja naziv u Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, a zatim 2011. godine naziv mijenja u **Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja**. Polako, utemeljeno, sigurno, kreiranje se vrši ka globalnoj stručnoj i naučnoj mreži, evropskog i svjetskog znanja, nauke i znanja uopšte.

Časopis Defendologija i u ovom broju 39-40 ostao je vjeran svojoj programskoj orijentaciji multidisciplinarnog karaktera. **Teme iz geopolitike gdje se razmatra** Azijsko-pacifički region koji sa svojim geopolitičkim i geostrategijskim karakteristikama spada u red najznačajnijih prostora savremenog svijeta, pa dinamika i karakter procesa koji se u njemu odvijaju imaju ogromne implikacije na međunarodnu politiku. Nakon toga slijedi **rubrika iz oblasti penologije** u kojoj se obrađuju teorijske osnove i identifikacija opštih kompetencija vaspitača u penalnim ustanovama. Uspješna resocijalizacija osuđenih lica nije moguća bez kompetentnog osoblja u penalnim ustanovama. Naredna rubrika je sociološka – **tema je socijalni kapital** kao jedan od ključnih činilaca društvenog, ekonomskog, kao i političkog razvoja društva. Pitanja odnosa socijalnog kapitala i politike, zatim nekih od uzroka gubitka povjerenja u institucije, značaj socijalne politike za socijalni kapital, u okviru javne politike društva, kao i na mjere koje jačaju društvo blagostanja – neka su od pitanja koja se obrađuju u okviru ove rubrike. Naredna rubrika tretira **tematiku zaštite na radu**, odnosno stručnog ispita iz oblasti zaštite na radu u Republici Srpskoj. Rezultati ovog istraživanja će otvoriti mogućnosti i ukazati na smjernice daljeg usavršavanja i stručnog osposobljavanja lica koja se bave oblašću zaštite na radu. Posljednji rad u ovom broju časopisa jeste osvrt na **Jubilej 20 godina defendologije – nauke o bezbjednosnim studijam, zaštiti, bezbjednosti i odbrani**. **Do sada je u okviru izdavačke djelatnosti Defendologije objavljeno** 40 brojeva časopisa Defendologija koji je u prvoj kategoriji od nacionalnog značaja, 16 Zbornika radova, 5 Godišnjaka Evropskog defendologija centra, preko 100 knjiga, a organizovano je preko 45 naučnih skupova i sprovedeno preko 38 naučnoistraživačkih projekata. Autori izdavačke djelatnosti Defendologije, između ostalih, dali su najveći doprinos u prethodnih 20 godina utemeljenju, naučnom i obrazovnom oblikovanju Defendologije kao nauke o bezbjednosnim studijama, zaštiti,

bezbjednosti i odbrani. Riječi koje su pisali i sve ono što su govorili, djela koja su činili i ciljeve za koje su se borili, imaju neprolaznu vrijednost, oni su od univerzalnog značaja i zbog toga **Defendologija ostaje uvijek aktuelna**, kao što vidimo, ne samo u našem srpskom narodu, nego i u drugim narodima, nacionalnim manjinama, državama, regijama i svijetu. Ona je brend Banja Luke, Republike Srpske i šire od toga...

Urednik i glavni i odgovorni urednik

SADRŽAJ

UVODNIK.....	3
--------------	---

GEPOLITIKA

Vanr. prof. dr Stanislav Stojanović, Žikica Bardžić

AZIJSKI PACIFIK – GLOBALNI KONFLIKTNI POTENCIJAL.....	9
---	---

PENOLOGIJA

mr Gordana Dukić

TEORIJSKE OSNOVE I IDENTIFIKACIJA OPŠTIH KOMPETENCIJA VASPITAČA U PENALNIM USTANOVAMA	31
--	----

SOCIJALNI KAPITAL

Biljana Kovačević

SOCIJALNI KAPITAL I POLITIKA: OD GUBITKA POVJERENJA U INSTITUCIJE DO DRUŠTVA BLAGOSTANJA	47
---	----

ZAŠTITA NA RADU

Mr Biljana Vranješ, Vladislava Tadić, dipl. pravnik

STRUČNI ISPITI IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU U REPUBLICI SRPSKOJ.....	59
--	----

JUBILEJ 20 GODINA DEFENDOLOGIJE

Prof. dr Duško Vejnović, prof. dr Laurence Armand French

JUBILEJ 20 GODINA DEFENDOLOGIJE - NAUKE O BEZBJEDNOSNIM STUDIJAMA, ZAŠTITI, BEZBJEDNOSTI I ODBRANI	75
---	----

UPUTSTVO AUTORIMA	83
-------------------------	----

GEOPOLITIKA

AZIJSKI PACIFIK – GLOBALNI KONFLIKTNI POTENCIJAL

Pregledni naučni članak

DOI: 10.7251/DEF1740001S	COBISS.RS-ID 6880792	UDK 327.:911.3(5)
--------------------------	----------------------	-------------------

Vanr. prof. dr Stanislav Stojanović¹

Institut za strategijska istraživanja, Ministarstvo odbrane Republike Srbije

Žikica Bardžić

Institut za strategijska istraživanja, Ministarstvo odbrane Republike Srbije

Apstrakt:

Rad razmatra Azijsko-pacifički region koji sa svojim geopolitičkim i geostrategijskim karakteristikama spada u red najznačajnijih prostora savremenog sveta, pa dinamika i karakter procesa koji se u njemu odvijaju imaju ogromne implikacije na međunarodnu politiku. Polazna hipoteza rada jeste da snažni potencijali koje Azijski Pacifik poseduje otvaraju mogućnost da on postane istinski predvodnik sveukupnog progressa u svetu, ali konflikti koji na tom prostoru postoje, od kojih su najdestruktivniji teritorijalni sporovi, nose isto tako potencijal za konfrontaciju globalnih razmera.

Geostrategijski značaj, transportni koridori, ogromne rezerve nafte i gasa, najveća koncentracija ljudskih resursa, kao i visoka tehnološka dostignuća čine da region Azijskog Pacifika izrasta u jedan od najsnažnijih pokretača razvoja i progressa savremenog sveta. Takva jedinstvena pozicija Azijskog Pacifika doprinosi snažnoj koncentraciji interesa međunarodne politike na taj region. Naravno, Azijski Pacifik je prostor gde se sukobljavaju i najznačajniji geopolitički i geostrategijski interesi najznačajnijih aktera savremene međunarodne politike. Te okolnosti čine da u bezbednosnom smislu taj region bude jedan od bezbednosno najosetljivijih prostora savremenog sveta. Primarni razlozi sukoba su ekonomski kao i geostrateške osobenosti tog prostora. Na vrhu brojnih i kompleksnih problema Azijskog Pacifika su konfliktni odnosi Kine i SAD, koji primarno određuju i karakter odnosa u regionu.

Autori zaključuju da američko-kineski rivalitet i nadmetanje koji imaju progresivnu tendenciju su nezaustavljivi i svojom kompleksnošću teško kontrolisani, tako da postoji realna opasnost radikalizacije njihovih odnosa, uz istovremenu radikalizaciju odnosa

¹ Korespondent: vanr. prof. dr Stanislav Stojanović, Institut za strategijska istraživanja, Ministarstvo odbrane Republika Srbije, e-mail: stanislav.stojanovic@mod.gov.rs.

u celom regionu. Sve to doprinosi da su odnosi u regionu Azijskog Pacifika veoma komplikovani, često nejasni i neizbalansirani i potencijalno eksplozivni što bi region ogromne strateške važnosti gurnuli u lavirint višestruke nestabilnosti čije bi implikacije imale snažan odraz na bezbednost u svetu. Dolazak nove američke administracije najavljuje zaoštavanje nadmetanja SAD sa Kinom kao svojim glavnim takmacem čime se raste neizvesnost u pogledu budućih bezbednosnih trendova na prostoru Azijskog Pacifika.

Ključne reči: *Geopolitika, resursi, sporovi, nestabilnost, Kina, SAD*

UVOD

Jednu od najvećih geopolitičkih promena krajem prve decenije 21. veka predstavlja pomeranje geostrategijskog centra sa Evroatlantskog na Azijsko - pacifički region. Meteorski uspon Narodne Republike Kine među vodeće svetske sile i intenziviranja interesovanja SAD za Azijsko - pacifički region, snažno su doprineli da Azijski Pacifik sve više zadobija ulogu novog globalnog geopolitičkog centra, nagovestivši kraj zapadne globalne dominacije i pomeranje Istoka ka centru globalne moći. (Bženžinski, 2013)

Prostorni, akvatorijski i demografski potencijali, energetske i drugi resursi i na njima zasnovani razvojni potencijali snažno doprinose geopolitičkoj osobenosti Azijskog Pacifika. Taj region čini više od 50 zemalja sa skoro četiri milijarde stanovnika, što znači da više od polovine svetskog stanovništva živi na tom prostoru. Tu se nalaze četiri najmnogoljudnije zemlje sveta - Kina, Indija, SAD i Indonezija, kao i četiri najveće zemlje po površini - Rusija, Kanada, Kina i SAD. Pored toga, na tom prostoru se nalaze i tri najače ekonomske sile - SAD, Kina i Japan. Ekonomska moć 21 članice APEC-a obuhvata skoro 54% svetske ekonomske moći, a četvrtina svetskog bruto domaćeg proizvoda se stvara na prostoru Azijskog Pacifika (Lai, 2013). Dovoljno je istaći da se na tom prostoru nalazi sedam od deset najačih vojnih sila i da je tu skoncentrisano više od pola svetske ekonomije. Takođe, Azijsko-pacifički region poseduje ogroman razvojni potencijal jer obuhvata Kinu, Indiju i zemlje jugoistočne Azije sa mladom i visoko takmičarskom populacijom. Ove zemlje čine tržište koje se brzo razvija, ima velike ljudske resurse i veliku potražnju. Pojava Kine kao ekonomske sile koja ima rast kakvo ijedno društvo do sada nije imalao, (Koker, 2006) jeste najbolja potvrda o razvojnoj dinamici tog prostora. Uz ovu činjenicu ide i stav da su zemlje centralne i jugoistočne Azije, Rusija, Australija i Kanada, zemlje koje imaju bogate prirodne resurse, a SAD i Japan zemlje koje imaju visoku tehnologiju i iskustvo upravljanja. Današnji najveći uvoznici nafte, uglja i drugih energenata, su takođe koncentrisani u ovom regionu. Svi najprometniji vazdušni, pomorski koridori i putevi su zbog toga koncentrisani na tom prostoru što doprinosi da je on postao globalni industrijski, proizvodni i distributerski centar. Upravo zato Azijsko-pacifički regiona je po svim parametrima danas ekonomski najdinamičniji region u svetu i jedna od najatraktivnijih destinacija za strane investicije u saobraćaju, trgovini, opremanju i mnogim drugim privrednim oblastima (Lai, 2013). Otuda mnogo razloga da se tvrdi da se pozicija svetskog ekonomskog čvorišta sa Atlanskog premešta u region Azijskog Pacifika.

Od početka šezdesetih godina prošlog veka na ovom prostoru su pronađena velika nalazišta energenata i minerala, pa je naglo porastao interes mnogih država za njihovom eksploatacijom. Istočnokinesko i Južnokinesko more predstavljaju prostore na kojima su otkrivena značajna nalazišta gasa i nafte, pri čemu se smatra da se na Južno kineskom moru nalazi jedno od tri najveća polja nafte i gasa na svetu, koja se nalaze ispod morske površine. Posebno je značajno napomenuti da Istočno kinesko more predstavlja predvorje tihookeanskog basena, pa primerena pozicioniranost na njemu predstavlja izuzetnu stratešku privilegovanost. Takođe, Južno kinesko more je poznato i kao „raskrsnica na Dalekom istoku”. Poznato je da više od 25% svetske trgovine koja ide pomorskom putem prolazi kroz Južno kinesko more. Poseban značaj u tom smislu ima „Malajski prolaz” jer je blisko vezan sa energetsom bezbednošću Kine i Japana. Skoro 80% nafte koja se uvozi u Kinu prođe kroz taj moreuz i Južno kinesko more, a zbog značaja taj prolaz se u Japanu naziva i „linijom života”.

Istovremeno, Azijski Pacifik je region izraženih kontradikcija i mnoštva protivrečnih tendencija zbog izuzetne složene geopolitičke i geostrategijske osobenosti. To je region u kome države praktikuju različite koncepte društvenog i političkog ustrojstva, različitog su stepena ekonomskog razvoja, različitih verskih opredeljenja, region pomorskih i kopnenih sila. Kina, Severna Koreja i Vijetnam su zemlje koje u različitim varijetetima istrajavaju na socijalistikom konceptu društvene organizacije, dok su SAD, Japan i Južna Koreja tipične kapitalističke zemlje, a dok Rusija, Indija i zemlje u centralnoj Aziji predstavljaju zemlje koje imaju mešoviti državni sistem. U ovom regionu su zastupljene zemlje sa svim stepenima razvijenosti i bogatstva, od najbogatijih do najsiromašnijih. Po pitanju religije i kulture, u zemljama regiona su prisutne sve svetske religije, od hrišćanstva i islama do budizma i taoizma. Istovremeno, u regionu je prisutan ogroman broj različitih jezika i tradicija, a razlike u regionu su uočljive i po pitanju karakterističnih sposobnosti oružanih snaga, pa su tako SAD i Japan, tradicionalno jake pomorske sile, dok su Kina i Rusija, tradicionalna jake kopnene sile (Šenhua, 2013).

Specifičnost regiona su brojni sporovi i sukobi koji poseduju destruktivan potencijal i koji taj region čine u bezbednosnom smislu veoma osetljivim. Aktuelni sporovi su sporovi oko suvereniteta nad određenim teritorijama, podeljenost na Korejskom poluostrvu, problem statusa kineske provincije Tajvan, uključujući i istorijski nezavršene rasprave o japanskoj invaziji i okupaciji država u regionu u Drugom svetskom ratu. Ekonomski i politički značaj Istočnog i Južnog kineskog mora je ogroman, pa su nadležnosti oko morskih površina, njihovih ogromnih resursa i njihovih komunikacijskih potencijala jedan od glavnih razloga za sporove i sukobe u Azijskom pacifiku. Najznačajniji teritorijalni sporovi oko Istočnog kineskog mora uglavnom se tiču odnosa Kine, Južne Koreje i Japana, a podela „isključivog ekonomskog pojasa” je glavni problem za sve tri zemlje, što znači da su u osnovi problema ekonomski interesi. Teritorijalni sporovi Rusije i Japana uključuju i snažnu geostrategijsku komponentu, imajući u vidu značaj Kurilskih ostrva za neograničen pristup Tihom okeanu. Posebnu težinu ima stanje „zamrznutog sukoba” na Korejskom poluostrvu, što je jedan od rezultata Hladnog rata pedesetih godina prošlog veka,² gde svaka promena, imajući u vidu posebno izražene interese velikih sila, ujedno je i simbol promene cele geostrategijske strukture u severoistočnoj Aziji. Kada je reč o

² Vojna linija razgraničenja” između Severne i Južne Koreje predstavljala je granicu gde su Sjedinjene država i Sovjetski Savez prihvatili predaju japanskih snaga na kraju Drugog svetskog rata.

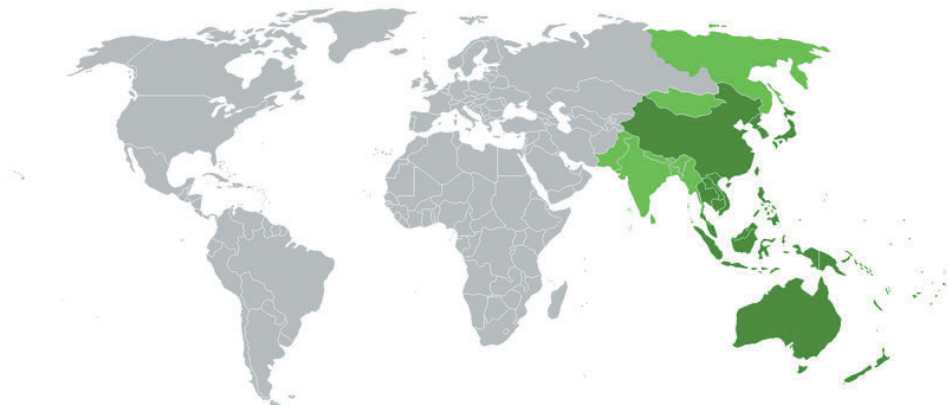
prirodi konfliktnog potencijala Južnog kineskog mora pitanja energetike i morskih puteva čini suštinu sporova i problema u Južnom kineskom moru i u te rivalitete i nadmetanja uključene su sve obalne države tog mora, čineći taj prostor izrazito nestabilnim. Ako se tome doda i dugotrajan rivalitet Kine i Indije koji je prožet izraženim antagonizmima povodom njihove strateške pozicioniranosti u Indijskom okeanu, onda se u punoj meri može sagdati izražena nestabilnost Azijskog Pacifika.

Tranzicija moći na relaciji SAD- Kina, kao i pomeranje geopolitičkog težišta SAD prema Azijskom pacifiku dugoročno dodatno komplikuje odnose u Azijsko- pacifičkom regionu, (Lai, 2013) suštinski određujući okvire delovanja i sukobe manje značajnih aktera u regionu. Drugim rečima, kompleksnost odnosa država i njihovi brojni sukobi i konflikti u regionu Azijskog Pacifika nalaze se u senci tinjajućeg sukoba Kine i SAD, odnosno, velike igre na Pacifiku koja se svodi na kinesko-američkog nadmetanja oko strateškog morskog pozicioniranja ali i globalnog liderstava. Kina, koja se sve očiglednije kandidovala za izazivača globalnom lideru i SAD koje više ne mogu tako lako kao ranije da za svoje interese instrumentalizuju ne samo ostale geostrateške igrače, već i manje moćne geopolitičke stožere. (Stepić, 2/2014) Na jednom od ključnih čvorišta globalne dominacije SAD i na prostoru kojim se preveze robe u vrednosti od pet hiljada milijardi dolara godišnje intenzivira se strateško nadmetanje hegemonu u opadanju, SAD, i njenog izazivača, Kine. Rastuće samopouzdanje Kine, ali i neporecivo dezavuisanje snage Američkog svetskog poretka, stvara kontekst opasnih eskalacija koje ovaj region, od zone ekonomskog optimizma, mogu pretvoriti u pretnju globalnom miru. (Politika, 14/12/2011) Upravo zbog toga odnos Kine i SAD postaje definišući faktor odnosa između država Azijskog Pacifika, drugim rečima, njihovi odnosi čine okosnicu savremenog geopolitičkog sistema ovog regiona i najdirektnije određuju karakter i dinamiku promena u njemu.

Više je nego jasno da su trendovi u Azijskom Pacifiku snažno pomešani i kompleksni. S jedne strane ogroman potencijal da Azijski Pacifik postane istinski globalni motor razvoja u 21. veku i, s druge strane, brojni rizici od konflikata, od kojih su najdestruktivniji teritorijalni sporovi koji predstavljaju urgentno bezbednosno pitanje ne samo regiona.

GLAVNI AKTERI AZIJSKOG PACIFIKA

Pojam „Azijski Pacifik” koji je nekada obuhvatao prostor koji se poklapao sa tradicionalnim pojmom „Daleki istok” danas više nije prostor koji je ograničen starim dimenzijama niti više označava tradicionalni geografski pojam, već geopolitički prostor koji se neprekidno menja, odnosno, čija se geopolitička dimenzija stalno uvećava. Iako je teško precizno odrediti koji je to broj međunarodnih aktera prisutan na tom prostoru, nesumnjivo Azijski Pacifik podrazumeva *prosto* (Lai, 2013) Severnoistočne Azije, odnosno Kinu, Južnu i Severnu Koreju i Japan, kao i jugoistočnu Aziju, uključujući deset zemalja ASEAN-a (Lai, 2013), Istočni Timor, Australiju i Novi Zeland. Često ovaj region uključuje i deo Rusije na Dalekom istoku i južnu Aziju, odnosno Indiju, Pakistan, Bangladeš, Butan, Maldive, Nepal i Šri lanku, a u najširem smislu region obuhvata i Severnu i Južnu Ameriku, odnosno region na obalama Pacifika.

Slika br. 1. Zemlje u Azijsko-pacifičkom regionu u užem smislu-tamno zeleno: zemlje koje su uvek u regionu, svetlo zeleno: zemlje koje se često uključuju u sastav regiona

I pored činjenice da se na ovom prostoru nalazi više od 50 država savremenog sveta, jasno je da sve one nemaju podjednaki uticaj na odnose u Azijskom Pacifiku, što je pre svega povezano sa kapacitetom moći kojim raspolažu. Nema dileme da SAD i Kina i njihovo spoljnopolitičko delovanje predstavljaju definišuće faktore Azijskog Pacifika, a njihovo nadmetanje i rivalitet je u osnovi narastajućeg konfliktnog potencijala regiona. U tom kontekstu, danas niko više ne osporava da najveću promenu u međunarodnoj politici, posebno u politici prema Azijskom Pacifiku, predstavlja meteorski uspon Kine i njena sve uočljivija namera da vodi globalnu politiku. Nijedna druga zemlja, kako zaključuje Kejgan, nije brže prešla put od slabosti do snage, (Kejgan, 2009), zbog čega će u godinama koje dolaze SAD sve teže moći da zadrže svoju izuzetnu ulogu u svetu (Bremer, 2006).

Interesantno je zapaziti da Kina sve do 20. veka nije pokazivala želju za otvaranjem. Njeno i tada brojno stanovništvo, ogromna teritorija, mogućnost ekonomske samodovoljnosti, kao i viševjekovno samoizgrađivana kulturna posebnost činili su je posebnim svetom. Tako je Kina kao najstarija postojeća civilizacija i država čije je stanovništvo činilo četvrtinu svetske populacije, ostajala svet za sebe, kao drugačije čovečanstvo, nedokučiva za merila Zapada. (Avijucki, 2009) Društvena i ekonomska modernizacija i otvaranje prema svetu koje započelo poslednjih decenija 20. veka otvorilo je prostore za ubrzani razvoj Kine i njeno pozicioniranje u red vodećih globalnih sila. Njen međunarodni uticaj se širi i globalno i regionalno, a skoro dvocifreni razvoj BDP i ubrzani ekonomski razvoj doprineo je da se ona, već danas, prema pokazateljima ekonomske moći svrstava uz SAD, a po nekima ga i prevazilazi.

U osnovi kineske strategije razvoja u miru koja je u osnovi njene globalne afirmacije jeste opredeljenjeda jača svoje ukupne kapacitete i da širi svoj međunarodni uticaj, dosledno se oslanjajući na obazrivo i pažljivo upravljanje svog spoljnopolitičkog delovanja. (Vang, Song, 2009) Drugim rečima, Kina nastoji da izraste u ekonomsku velisilu kombinujući znanje i tržišnu ekonomiju zbog čega joj treba mnogo intenzivnija komunikacija sa ostalim svetom, ali i potreba da sačuva osobenost svog civilizacijskog diskursa. Ona nastoji da svoje geopolitičke ambicije ostvaruje pre svega putem ekonomske

ekspanzije i da tako širi svoj uticaj na prostore Azije, Afrike, Evrope i Amerike. Kina nema ambicije da osvaja nove teritorije ali očuvanje teritorijalne celovitosti smatra vrhovnim nacionalnim interesom, pa zato vraćanje Tajvana u svoje okvire predstavlja njen glavni geopolitički zadatak. Takođe, strateški interes Kine je da ostvari prevlast na Istočnokineskom i Južnokineskom moru i kontrolu ostrva i zaliva kao važnom preduslovu za neutralisanje američkog uticaja ali i za njeno značajnije pozicioniranje na Tihom okeanu, kao ekskluzivno „američkom” okeanu.

Nesumnjivo, geopolitički aspekti uspona Kine, kako njene fizičko-geografske i demografske karakteristike, tako i njen sveukupni društveni razvoj i ekonomski progres čine da ona postane i bude jedan od dominantnih geopolitičkih aktera savremene svetske politike. Za mnoge iz kineske ekonomske inicijative „Jedan pojas jedan put” (One Belt, One road), koja stremi povezivanju evroazijskog kopna i plovnih puteva mogu se naslutiti ambicije za njenim globalnim pozicioniranjem. (Zorko, 2016) Povezivanje evroazijske mase kopnenih i morskih puteva ima jasnu geopolitičku ambiciju, pri čemu u osnovi tog povezivanja Kina vidi ekonomiju. Istovremeno, kineske akcije u Istočnokineskom i Južnokineskom moru pokazuju da ona postojano širi svoj geopolitičku ulogu u Pacifiku i postojano povećava uticaj, na strategiju i vojni razvoj ostalih azijskih sila. (Kordesman, 2016) Kinesko izrastanje u globalnu ekonomsku silu, posebno sve izraženije liderstvo na Azijskom Pacifiku imaju glavni uticaj na njen odnos sa SAD i njenim susedima. Čini se da je danas sve manje nepoznanica da li ovaj, ne samo demografski džin izrasta u potencijalnog rivala SAD koji može da se suprotstavi njenoj hegemoniji, postajući ekonomska super sila (Avijucki, 2009).

Kad je reč o pretpostavkama kineskog ubrzanog razvoja, onda pitanje energenata i resursa predstavlja jedno od njenih osnovnih problema. Kineska ekonomija kao druga ekonomija sveta koja je izrasla na izvozno orijentisanim industrijama i velikim potrošačima energenata, postaje ranjiva zbog bržeg rasta potrošnje energije od ukupnog rasta ekonomije, a naročito od brže proizvodnje energije, što je čini zavisnom od povećanog uvoza. (Mitrović, Trailović, 2/2014) Otuda njena snažna strateška zainteresovanost za resurse Azijskog Pacifika, ali i za strateško partnerstvo sa zemljama Centralne Azije, (Kilibarda, 2016) pre svega sa Kazahstanom i Mongolijom, kao i resurse Bliskog istoka, Afrike i Evrope i puteve koji vode prema njima. Geopolitičke i bezbednosne posledice kineskog nastojanja da obezbedi ili poveća energetska bezbednost podstiču snažna poduzetnja i protivljenja u regionu, budući da se kineska ambicija sudara sa sličnim ili istovetnim nastojanjima SAD kao globale super sile, ali i regionalnih sila, poput Japana, Indije. Poznato je da jačanje kineske pomorske moći koje je imalo za cilj da se osposobi da efikasno kontroliše komunikacijske linije i rute za transport nafte od Persijskog zaliva, preko Indijskog okeana, sve do svojih luka, izazvalo snažnu i multiplikovanu reakciju Japana i drugih američkih saveznika u regionu i dalo spoljni podsticaj za novi talas trke u naoružanju u ovom delu sveta.

U Beloj knjizi koju je objavila sredinom januara 2017.godine, Kina iskazuje svoju spremnost da preuzme veću odgovornost za obezbeđivanje veće sigurnosti u svetu, posebno na Azijskom Pacifiku. Bez obzira što u osnovi kineskog pogleda na mir i stabilnost Azijskog pacifika jeste koncept zajedničke bezbednosti, koji podrazumeva novi sistem dijaloga i stvaranje međunarodnih i regionalnih pravila, u Beloj knjizi se naglašava nedvosmisleno opredeljenje Kine da dalje jača svoje vojne potencijale, kako bi kineska armija dostigla nivo koji odgovara međunarodnom status te zemlje. Kroz restruktiranje

vojne organizacije i primenu najsavremenijih dostignuća tehnološke revolucije i mrežno-centrnog ratovanja, modernizaciju vazduhoplovnih snaga, sistema PVO, balističke rakete srednjeg dometa, mornaričke avijacije i rastuće flote sa nosačima aviona, Kina se približava leaderskoj poziciji među vojnim silama, što joj otvara prostore za delotvorniju politiku u Azijskom pacifiku i odlučniji zahtevi sa teritorijalnim zahtevima.³

Istovremeno, Dokument jasno nagoveštava da napredak Kine i njeno globalno liderstvo je povezano s njenom sposobnošću da kontroliše mora i da pre svega na Azijskom pacifiku usmerava odnose prema vlastitim pravilima. Otuda, imajući u vidu da je Kina preventivno kopnena zemlja, razvoj njenih orižanih sila mora da ima snažan fokus na razvoj mornarice. Sasvim sigurno, ova ambicija vodi veoma oštrom sukobu sa interesima SAD koje nisu spremne da svoju dugo negovanu poziciju dobrovoljno napuste. Kina je spremna da preduzme neophodne mere i odgovor na provokativne akcije koje ugrožavaju suverenitet i teritorijalni integritet ili pomorska prava i interese. Ona naglašava svoj negativan stav prema američkom vojnom prisustvu na japanskim ostrvima i Južnoj Koreji. Kao posebno opasnu aktivnost vidi postavljanje raketnog sistema u Južnoj Koreji, i njeno ponašanje u pogledu zaoštavanja odnosa sa Severnom Korejom.

Osobenosti Azijskog Pacifika, posebno uverljivi pokazatelji uspona Azijsko-pacifičkih zemalja, sve više sugerišu zaključak da se budućnost sveta rešava na Azijskom pacifiku, odnosno da budućnost sveta pripada Pacifiku (Koker, 2008). Ta okolnost koja podrazumeva borbu za očuvanje u dobroj meri nagriženog američkog prestiža i slabljenja njene moralne nadmoći, uticali su na snažno redefinisavanje odnosa SAD prema tom regionu i podstakli i povratak na Azijski Pacifik. U prilog takvom redefinisavanju stoji i činjenica da je ekonomska budućnost SAD snažno povezana sa regionom Azijskog Pacifika i da one polovinu društvenog proizvoda planiraju da ostvare u Aziji. Početkom 2010. godine, Hilari Klinton, bivši američki državni sekretar, je tim povodom kazala: „Azijsko-pacifički region je osa svetske politike i ekonomije. Da bi Amerika dalje držala status liderstva u ovom regionu, ojačaće i ekonomski i stratejski paternerski odnos u azijskom Pacifiku” (Koker, 2008). Takvo opredeljenje se zasniva na uverenju da se pitanja globalnog liderstva SAD ne rešavaju na Atlantiku već na Pacifiku, to jest SAD mogu da budu kreator svetske istorije samo ako Pacifik postane pozornica njene buduće energije, a ona glavni protagonist u pacifičkoj priči. (Koker, 2008) Nema dileme da je Kina bila pokretačka sila takvog zaokreta u spoljnopolitičkom delovanju SAD, zbog čega je realno očekivati da i dalje budu rivali, odnosno da će se boriti „boriti se tiho dok mogu” i da će njihov međusobni konfliktni potencijal da raste (Kilibarda, Mladenović, Ajzenhamer, 2014).

SAD su aktivirale strategiju povratka u Azijsko-pacifički region, s ciljem izgradnje pouzdanijih ekonomskih, političkih i vojno-bezbednosnih odnosa sa državama tog regiona. Jasna ambicija takvih nastojanja jeste da Amerika bude glavni protagonist i da svojim prisustvom oblikuje budućnost tog regiona, a realizacija te vizije podrazumeva diversifikaciju bezbednosnih odnosa u Aziji, vojnih baza i vojnog prisustva. (USA National security strategy, 2015) Takvo opredeljenje se jasno prepoznaje u Strategiji nacionalne bezbednosti iz 2015. godine koje naglašava unapređenje rebalansa u Aziji i Pacifiku, odnosno nastojanje da SAD u regionu Pacifika budu sila, kakva su to i do sada bile. U osnovi rebalans znači dislociranje 60% američkih vojnih snaga u Azijsko-pacifički region, ali i nastojanje da SAD kao glavni protagonist Azijskog Pacifika izgrade sveobuhvatnu regionalnu ekonomsku arhitekturu u kojoj će voditi glavnu i odlučujuću reč.

³ Kineska armija broji 2.335.000 vojnika što predstavlja najbrojniju vojnu silu u svetu.

U osnovi takve politike jeste težište na modernizaciji savezništva sa Japanom, Južnom Korejom i Filipinima, kao i jačanje međusobnih odnosa na obezbeđenju pune sposobnosti u odgovoru na regionalne i globale izazove. SAD su nedvosmislene da se drže ugovornih obaveza sa Južnom Korejom, Japanom i Tajlandom, da grade produbljeno partnerstvo sa Vijetnamom, Indonezijom i Malezijom, kao i konstruktivne odnose sa Kinom. Posebno mesto imaju Južna Koreja, Japan i Tajland u kojima su pokrenuti mehanizmi koji omogućavaju suzbijanje kineske ekspanzije. U tom smislu strategijsko pomerenje na Azijski Pacifik ostaje i dalje važno određenje spoljnopolitičke strategeje SAD, a njena odluka da u Pacifičkom basenu bazira 60% svojih pomorskih efektivna može da se sagleda isključivo u svetlu strategije zauzdavanja Kine. Prodaja oružja Japanu, J.Koreji i Filipinima i modernizacija njihovih oružanih snaga, kao i prodaja oružja Indiji u funkciji je osnaživanja država u regionu s ciljem da se spreči potpuna kineska kontrola Južnog i Istočnog kineskog mora i izuzetno važnih pomorskih komunikacijama u tom delu sveta. Posebno je značajno sprečiti Kinu da izađe na Pacifik kako bi on i dalje bio ekskluzivno američki i držati je u stanju strateške izolacije, pri čemu u tom procesu obuzdavanja Kine značajno mesto treba da imaju partneri. Imajući u vidu definisanu promenu u politici SAD i promene strategijskog težišta vojnog prisustva sa 50/50 Atlantik – Pacifik na 60/40 za očekivati je narastanje konfliktnih situacija naročito na relaciji SAD – Kina i zemalja Azijsko-pacifičkog regiona koje imaju mnogobrojne bezbednosne ugovore sa SAD.

Naravno, nezaobilazni i sve značajniji akteri na prostoru Azijskog Pacifika, pored SAD i Kine, su Rusija, Indija i Japan. Za Rusku federaciju, Daleki Istok ima izuzetno značajnu geopolitičku u geostrategijsku ulogu, pa je njena spoljnopolitička fokusiranost snažno usmerena ka tim prostorima. Rusija ima privilegovanu poziciju na kopnu, međutim, za lidersku poziciju, pored kopna, potrebno je i more. Zato je za Rusiju važan svaki kopneni prostor koji vodi na more i otuda njen naglašen interes za prostore koji imaju povoljne izlaze prema Pacifiku na Dalekom Istoku. To je i glavni razlog zašto Kurilska ostrva imaju poseban geostrategijski značaj za Rusiju. Nakon Drugog sveskog rata Rusija je povratila teritorije koje su izgubljene posle rata sa Japanom 1905. godine i proširila se zauzimajući i 4 ostrva u južnom delu Kurilskih ostrva. Na taj način je obezbedila bezbednost prolaza iz Vladivostoka do Pacifika preko moreuza La Peruz.⁴ To je razlog što je ovaj pomorski koridor, prema istoku, postao najvažnija linija za rusku mornaricu na Dalekom istoku i svaka promena u ovom regionu za Rusiju je vrlo osetljiva, imajući u vidu slabosti odbrane njenih snaga na Dalekom istoku. Međutim, ono što je sasvim jasno je to da je Rusija jedan od svojih polova interesa pomerila u ovaj region a njene sve intenzivnija bilateralna saradnja sa Kinom, uključujući i sve integrisanije bezbednosne, posebno vojne sadržaje sugeriše na mogućnost stvaranja ozbiljnije bezbednosne integracije.⁵

Japan predstavlja po značaju treću važnu državu u trouglu moći na Azijskom Pacifiku. U osnovi globalna reputacija Japana prevenstveno se temelji na snažnom ekonomskom progresu i tesnim vezama sa Sjedinjenim Američkim Državama koje su mu garant bezbednost. Ne upuštajući se u vojno nadmetanje Japan je nakon poraza u Drugom svetskom ratu svoju energiju usmerio na ekonomsko uzdizanje što ga je učinilo jednom od

⁴ Moreuz La Peruz je morski tesnac između japanskog ostrva Hokaido i ruskog ostrva Sahalin koji povezuje Ohotsko i Japansko more.

⁵ Cilj zajedničke rusko-kineske pomorske vježbe koja je realizovana u Južnom kineskom moru 2016. godine bio uvežbavanje dve flote u operacijama odbrane, spasavanja, protivpodmorničkih operacija i aktivnostima na zauzimanju ostrva.

globalnih ekonomskih sila. Njegovo nastojanje da nakon Hladnog rata zadobije i status političke sile koji bi odgovarao njegovoj ekonomskoj težini otežan je kompleksom krivice. Japan je opterećen je nizom nesuglasica sa svojim susedima koji su posledica okupacije japanske vojske pre i tokom Drugog svetskog rata, pa se sa Rusijom spori oko Kurilskih ostrva⁶, sa Korejom, kao i sa Kinom oko ostrva Tajvan.

Kao i u slučaju Kine, velika zavisnost od energenta predstavlja najveću ranjivost Japana. Japan je neotporan na i najmanje poremećaje u trgovini, a opterećen je i demografskim deficitom. Takođe, regionalno je izolovan i politički limitiran svojom bezbednosnom zavisnošću od moćnog saveznika. (Sakan, 2012) Snažna zainteresovanost za stabilnost u Azijskom Pacifiku, odustajanje od ambicije o dominantnoj regionalnoj ulozi, ali i snažno nastojanje da očuva ulogu predvodnika u ekonomskom razvoju ali i sve snažnija uključenost u globalnim mirovnim naporima čini ključna određenja spoljnopolitičkog nastupa Japana. Geopolitičko identifikovanje japanske politike sa američkom politikom, takođe se ne dovodi u pitanje, jer drugog bliskog saradnika u regionu nema. Čvrsta veza Japana sa SAD posebno dobija na značaju usponom Kine kao glavnog takmaca, kao i još uvek snažnih antijapanskih pogleda najbližih suseda.

Indija kao zemlja sa veoma burnom istorijom i kompleksnim političkim ustrojem, stanovništvom koje prelazi milijardu i dvesta miliona stanovnika i ekspanzivnim privrednim razvojem izrasta u globalnog geopolitičkog aktera. Iako je centralna zemlja u Južnoj Aziji, Indija ima jasne ambicije da bude akter i u onome što se dešava u Azijskom Pacifiku, i da na taj način u određenom smislu ograničava poziciju ostalih aktera, a pre svega Kine. U osnovi njene doktrine *Eaist Look Policy* koja vodi jačanju njenog uticaja na Jugoistočnu i Istočnu Aziju s ciljem da neutrališe ekspanziju Kine u regionu, kao i da intenzivira odnose sa državama koji su konkurenti Kine i Japana (Avijucki, 2009). Glavni geopolitički aduti su njena ekonomska moć, status nuklearne sile, kao i demografski potencijal. Međutim, mnogobrojne teškoće sa kojima se suočava Indija, a pre svega njena slaba i podeljena unutrašnja društvena struktura, kao deo kolonijalnog nasleđa, otežava joj da se efikasno nosi sa velikom odgovornošću koje imaju velike države u međunarodnoj politici. Isto tako, višedecenijski animoziteti sa Kinom i Pakistanom, dugoročno će negativno uticati na sposobnost Indije da utiče na geopolitiku ka jugu, odnosno Indijskom okeanu.

BEZBEDNOSNI SPOROVI U ISTOČNOM KINESKOM MORU

Istočno Kinesko more je poluzatvoreno more Pacifičkog okeana koje je okruženo Kinom, Japanom i Južnom Korejom⁷ i zauzima prostor koji se nalazi između ostrva Kjušu i Rjukju na istoku, kineskog ostrva Tajvan na jugu i kontinentalnog dela Kine na zapadu. Sa Južnim Kineskim morem povezano je preko Tajvanskog prolaza, sa Japanskim morem povezano je preko Korejskog prolaza, dok se na severu graniči sa Žutim morem.

Sve intezivnija konkurencija oko resursa u Istočnom Kineskom moru, kao i nova *bezbednosna podela granica*, doprinelo je da Istočno Kinesko more postane jedna od

⁶ Neki pokušaji „spuštanja lopte” oko Kurilskih ostrva sa Rusijom, i postizanja zvaničnog mira najverovatnije neće biti blagonaklono gledani ili iskorišteni od strane druge sile – SAD.

⁷ Površina Istočnog kineskog mora iznosi oko 1.250.000 km²

najvažnijih bezbednosnih tema u regionu. Ovim se postojeći sporovi koji se aktiviraju, i novi koji se stvaraju koriste za unošenje novih i negativnih sadržaja u odnosima između zemalja u regionu. Posebno su ozbiljni sporovi između Severne Koreje i SAD, a i Kine i Japana, kao dominantnih ekonomskih i vojnih sila u Azijsko-pacifičkom regionu. Dinamika tih sporova, kako njihovo razrešavanje tako i njihovo zaoštavanje, imaće veoma veliki uticaj na nivo i kvalitet saradnje država Azijskog Pacifika i njegovu bezbednost.

Jedan od glavnih sporova u Azijskom Pacifiku, kako u prošlosti tako i danas, je pravo korišćenja mora. Problem odnosa država prema morskim površinama i pravima njihovog korišćenja, iniciralo je da se 1982.godine u Ujedinjenim nacijama usvoji Konvencija o pravu mora koja je stupila na snagu novembra 1994.godine (The United Nations Convention on Law of the Sea, UNCLOS).⁸ Važno je napomenuti da su SAD učestvovali u njenom stvaranju, ali je nisu potpisali odnosno ratifikovali. U Konvenciji je definisana odredba koja reguliše bezbedan „neškodljiv prolazak” teritorijalnim morem, ali je izostalo definisanje pojma „neškodljiv prolazak” što otvara prostor za različito tumačenje. Ovakva nedefinisanost predstavlja jedan od osnovnih problema u odnosima SAD i Kine, jer obe zemlje suštinski različito definišu ovaj pojam.⁹ Kina tumači pomorsku konvenciju tako da vode u kojima imaju pravo da određuje pravila stranim brodovima ne odnosi samo na pojas od 22 kilometra od obale, već da se ta pravila prolaza odnose i na sve vodene površine do kraja takozvane ekskluzivne ekonomske zone što ukupno iznosi oko 415 kilometara *ograničenog pristupa* (Šenhua, 2013) Za SAD, težište je sloboda plovidbe i sloboda preletanja, bez obzira na isključiv ekonomski pojas ili na teritorijalno more u kojima Kinezi imaju samo samo ekskluzivno pravo eksploatacije.

Sporovi u Istočnom Kineskom moru uglavnom uključuju tri strane, odnosno Kinu, Japan i Južnu Koreju. Sporovi između Kine i Južne Koreje, su sporovi oko podele isključivog ekonomskog pojasa. On je uglavnom lociran na Žutom moru, a delom u Istočnom Kineskom moru. Najozbiljniji problem u sporu između Kine i Južne Koreje je nesuglasica oko Sujan hridi na kojima je Južna Koreja počela da gradi postrojenja, a u osnovi spora je dilema da li je Sujan hrid, hridina ili ostrvo.¹⁰ Problem koji takođe opterećuje odnose Kine i Južne Koreje jeste Sporazum o ribarstvu između Japana i Južne Koreje koje su ove dve države potpisale bez saglasnosti Kine. Suština problema je to što se jedan deo zajedničkog morskog prostora za eksploataciju Japana i Južne Koreje, koji je definisan sporazumom, nalazi u sastavu kineskog isključivog ekonomskog pojasa.

Posebno potencijalno eksplozivn problem predstavlja militarizacija Severne Koreje i njen izraženi animozitet u odnosu prema Južnoj Koreji, SAD i Japanu, kao i činjenica da ona glaviniu svog bogatstva troši na nastojanje da postane vojna sila sa nuklearnim programom kao preduslovom sopstvene bezbednosti. U svetlu krize koja je eskalirala zbog nuklearnih proba i lansiranja balističkih raketa Pjongjanga, SAD su uputili nekoliko nosača aviona u region, čime kriza na tom prostoru dobija nepredvidljive okvire.

⁸ Pomorska konvencija OUN definisala je polaznu liniju, unutrašnje vode, teritorijalne more, spoljno more, isključiv ekonomski pojas, epikontinentalni pojas, otvoreno more itd.

⁹ Prema kineskom shvatanju vojni brodovi drugih zemalja za ulazak u kinesko teritorijalno more moraju da imaju dozvolu kineskih vlasti. Za razliku od Kine, SAD smatraju da svi brodovi, uključujući i vojne brodove, imaju pravo „neškodljivog” prolaska bez prijavljivanja obalnoj zemlji.

¹⁰ Institut za geografiju Južne Koreje je 2001. godine nazvao Sujan hrid kao Leodo što znači ostrvo, a to otvara mogućnost da povoljnije po sopstvene interese definiše podelu isključivog ekonomskog pojasa i eksploatacije resurse Istočnog Kineskog mora.

Sporovi između Kine i Japana su mnogo intenzivniji i koplekovaniji. Dominiraju sporovi oko suvereniteta nad lancem malih ostrva Senkakau (kineski naziv Diaojua) i podele isključivog ekonomskog pojasa u Istočnom Kineskom moru. Teško istorijsko nasleđe koje je obeleženo snažnim neprijateljstvima počev od kraja 19. veka pa sve do okupacije Japana u Drugom svetskom ratu, ostavilo je snažne posledice na odnose između ove dve države sve do današnjih dana. Zato ovi sporovi imaju mnogo dublji značaj i akumuliraju veliki potencijal za snažno rivalstvo i međusobnu konfrontaciju Kine i Japana. Nenaseljena ostrva Senkakau (Huangvei, Čivei, Nansiao i Beisiao) nalaze se na pola puta između zapadne kineske obale (oko 240 nautičkih milja) i japanskog ostrva Okinava na severistoku u Istočnom kineskom moru i dobar deo procenjenih rezervi nafte i gasa se nalazi u njihovoj blizini. S obzirom da se isključiva ekonomska zona prostire tačno 200 nautičkih milja od teritorijalnih voda, onda je jasno zašto nijedna strana ne odsutaje od prava da polaže pravo na ta ostrva. (Šenhua, 2013)

Inače ostrva su počev od šesnaestog veka i vladavine dinastije Ming pa sve do kraja devetnaestog veka, bila pod zaštitom kineske države kada ih je 1895.godine Japan anektirao, nakon pobeđe u Kinesko-japanskom ratu. Prema deklaraciji iz Kaira iz decembra 1943.godine, sve kineske teritorije koje je Japan osvojio uključujući i Mandžuriju, moraju da se vrte Kini. Odredbama Potsdamske deklaracije iz jula 1945.godine, teritorija Japana je definisana bez ostrva Senkaku. Ugovorom iz San Franciska koji je potpisan bez saglasnosti Kine i Sovjetskog Saveza, Ujedinjene nacije su prepustile SAD starateljstvo i superviziju nad svim ostrvima Rjukju, uključujući ostrva Senkakau u paketu sa ostrvom Okinava. Nakon toga SAD su 1971.godine potpisale sporazum sa Japanom i vratile nadležnost Japana nad ostrvima Rjukjua, ali su u taj sporazum uneta i ostrva Senkakau, naglašavajući da su ovim sporazumom Japanu samo vratile nadležnost nad spornim ostrvima, ali ne i suverenitet nad njima. Američki senat krajem 2012.godine, objavljuje dodatno objašnjenje u kojem naglašava da je u odnosu na ostrva Senkakau primenljiv član 5. Sporazuma o međusobnoj saradnji i bezbednosti između SAD i Japana koji podrazumeva zajedničku odbranu. Takav američki stav je dugoročno opteretio odnose Kine i Japana.

Tako veliki značaj navedenih ostrva po bezbednost celog regiona, proizilazi iz činjenice da su ostrva Senkaku na ključnom mestu prolaza između Kine i Japana. Ova činjenica za Kinu ima još veći značaj, imajući u vidu stav o ujedinjenju sa Tajvanom i porast njenih interesa u zapadnom Pacifiku kao američkom okeanu. Ovakvim strategijom SAD pokušava da preko Japana kontroliše ostrva Senakaku i udalji Kinu od mogućnosti ujedinjenja sa Tajvanom, odvoji je od Pacifika i onemogući njeno preuzimanje kontrole nad Istočnim i Južnim kineskim morem. Takva strategija koja se svodi na ograničavanje Kine u njenom pristupu Tihom okeanu, u osnovi bi trebalo da znači stratešku izolaciju Kine i značajno zauzdavanje njene moći.

U ekonomskom smislu, region oko ostrva Senkaku ima ogromne rezerve nafte¹¹, gasa i ostalih sirovina. Procenjuje se da u tom regionu ima između 60 i 170 milijardi barela nafte i više stotina milijardi kubnih metara gasa. Osim toga, Istočno kinesko more je bogato ribom. Posebno je značajno pitanje suvereniteta iz ugla ekonomskih interesa, a iz ugla Kine to je povezano sa velikim bezbednosnim i geopolitičkim problemima. Sve ovo

¹¹ Procenjuje se da ovaj region ima rezerve od 1095 milijardi barela sirove nafte, što je slična količina rezerva ma sirove nafte koje poseduje Irak.

inicira ozbiljan spor između Kine i Japana, koji se tiče podele oko „isključivog ekonomskog pojasa” na Istočnom Kineskom moru. Kina i Japan su prekomorski susedi i obe strane se trude da što više zaštite svoje interese na moru, pa je normalno da imaju velike razlike u gledištima. U tom kontekstu, podela isključivog ekonomskog pojasa¹² između Kine i Japana i dalje ostaje dugoročni spor na Istočnom Kineskom moru čiju suštinu, prevashodno čine ekonomski interesi.¹³

Američka Strategija podrazumeva zauzdavanje ekonomske političke i vojne moći Kine i napore da u u ta nastojanja uključi Tajvan, Filipine, Vijetnam i Južnu Koreju. Otuda na vrhu liste Kinesko-Američkih neslaganja jeste Tajvan čija sudbina opterećuje odnose dve velike sile više od šest decenija. Iz Kineskog ugla gledano osnovu za rešenje ovog problema jeste prisajedinjenje Tajvana Kini, čime bi Japan izgubio sadašnji značaj, uz smanjenje mogućnosti pritiska od strane SAD što bi sve ukupno povećalo kinesku bezbednost. Ujedinjenje po modelu Hong Konga – jedna zemlja a dva sistema nije mnogo verovatno jer je identitet Tajvana suprotan Kineskom, imajući u vidu da je oblikovan mnogostrukim uticajima brojnih kolonijalnih i sila, počev od Holandana, Portugalca, Francuza, Engleza, Španaca pa sve do Japanaca, tako da ostrvo nije nikada nije bilo pripojeno kineskom carstvu. (Avijucki, 2009)

Kina je nedvosmislena u nameri da Tajvan povрати pod svoj puni suverenitet, naglašavajući da je spremna da upotrebi silu ako bi mirno prisajedinjenje bilo nemoguće. Strateška pozicija Tajvana i kontrola nad njim, kao i kontrola prvog lanaca ostrva otvara izlaz na japanske pomorske pravce i ugrožava strateške pozicije SAD. Kina računa sa scenarijom nezavisnosti Tajvana i eventualane vojne intervencije SAD. Pomeranje geopolitičkog težišta SAD na Azijski Pacifik dodatno brine Kinu. Rešenje nije skoro izgledno jer SAD neće da Tajvan prepuste Kini, a Kina još uvek nema moć ili neće da stečeni kredibilitet stican poslednjih decenija naruši i slučaj Tajvana reši silom, pa će tako još dugo testirati jedno drugo. Amerika će i ubuduće prodavati oružje Tajvanu.

Neslaganja u odnosima Rusije i Japana tiču se Kurilskih ostrva. Ta ostrva su samo nekoliko milja udaljena od teritorije Japana, a kontrolu nad njima Rusija je preuzela nakon Drugog svetskog rata. Japan nastoji da povрати suverenitet nad njima i u tim nastojanjima ima podršku SAD, koja ih ne uključuje u Američko-Japanski odbrambeni ugovor. Rusija je spremna na određene ustupke i dva od pet ostrva vrati Japanu, ali pomeranje geopolitičkog težišta SAD na Azijski Pacifik nametnulo je pojačani interes Rusije na tom prostoru što usložava rešavanje pitanja Kurilskih ostrva.

BEZBEDNOSNI SPOROVI U JUŽNOM KINESKOM MORU

Južno Kinesko more se prostire od Singapura i Malajskog prolaza do Tajvan-skog moreuza. Površina mu je oko 3.500.000 km² i ima više više od 200 ostrva i hrđi koji čine četiri 4 arhipelga. Strateška pozicija i bogastvo resursima čine Južno kinesko more

¹² Prema odredbama Konvencije o pravu mora, širina isključivog ekonomskog pojasa je 200 nautičkih milja. Širina Istočnog kineskog mora između Kine i Japana, kreće se u rasponu od oko 170 do 360 nautičkih milja, što znači da na celom prostoru postoji preklapanje ekonomskog pojasa. Glavni problem ovog spora je definicija epikontinentalnog pojasa.

¹³ Prema podacima UN, rezerve nafte i gasa u Istočnom Kineskom moru iznose oko 7.7 milijarda tona i dovoljne su da obezbede Kini energetske nezavisnost u narednih 80 godina, a Japanu 100 godina.

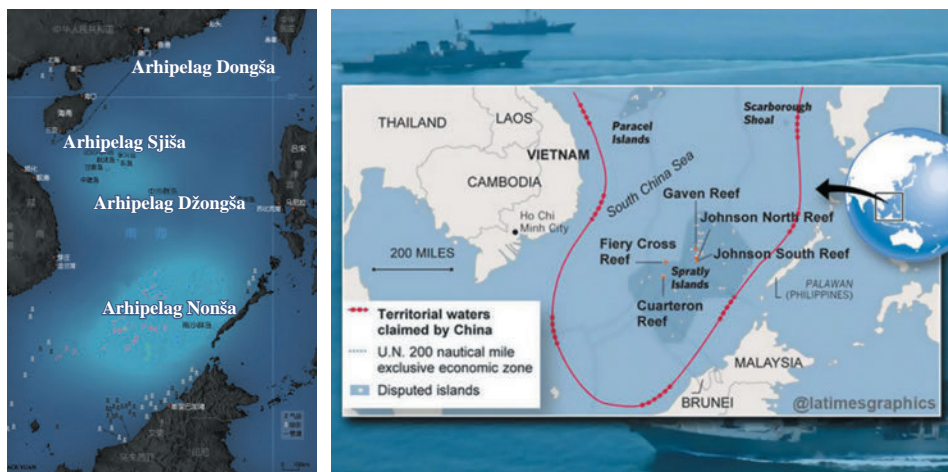
predmetom interesovanja velikog broja zemalja što ga čini geopolitičkim žarištem a savezništva, česta suparništva i teritorijalni zahtevi čine ključno obeležje miljea Južnokineskog mora. Na obale Južnog Kineskog mora izlazi Kina, Tajvan, Filipini, Malezija, Brunaj, Indonezija, Singapur, Tajland, Kambodža i Vijetnam. Južno Kinesko more, ima ogromne resurse, uključujući naftu, gas, a izuzetno je bogato i ribom. Nalazi se na glavnom putu koji povezuje Pacifik i Indijski okean. Zbog obima transporta koji se odvija preko njegovih voda, Južno Kinesko more predstavlja drugi najprometniji pomorski koridor na svetu, pa se smatra za grlo svetske pomorske rute između Pacifika i Indijskog okeana.

Kina želi da sa državama u regionu uspostavi prijateljske odnose kako zbog značaja regiona za njen ekonomski razvoj, tako i kao važnom uslovu njene stabilnosti i bezbednosti. Kina ima dugu istoriju odnosa sa ovim državama i nastoji da osnaži svoj uticaj i intenzivira ekonomske odnose.

Kako za projektovanje sopstvene ekonomske i vojne moći SAD imaju naglašen interes da izgrađuju snažne odnose sa državama u regionu Južnokineskog mora kao potpore američki vođenom međunarodnom poretku i na taj način kreiraju Azijsko Pacifički poredak. Na ovaj način će moći lakše da odgovore izazovima narastanja nove velike sile, da mogu da lakše se suprotstavljaju islamskom ekstremizmu i posebno da kontrolišu stratejske tačke ali i resurse i tržišta.

Za ostale države Južnokinesko more predstavlja uslov ekonomskog razvoja ali pitanje suverenosti i bezbednosti. Kineska pretnja ukazuje na njihov interes za prisutvom SAD i balans u odnosu na Kinu ali i mogućnost da postanu instrument njihovog nadmetanja, odnosno da dobiju što više od tog nadmetanja da uspostave balans u odnosu na uticaje SAD i Kine. Dinamika Južnokineskog mora je prožeta čestim promenama narativa, odnosno nejasne pozicije sukobljenih strana.

Vrednost strateške pozicije, ali bogatstva resursima intenzivirali su teritorijalne sporove, a najizraženiji prostor sporova su trougao ostrva Spartli, Parcel i Skarborou plićak.

Slika br. 2 Četiri arhipelga na Južnom Kineskom moru (levo Kineski, desno Engleski nazivi)

Kina polaže pravo na skoro 70% procenata morskog prostranstva, uključujući tu i vode koji drugi smatraju slobodnim za međunarodni saobraćaj i koje su hiljadama kilometra udaljeni od njene obale a u blizini zemalja kao što su Vijetnam, Filipini i Brunej. Kina je 1958.godine takozvanom „linijom 9 crtica” kao svoju teritoriju definisala arhipelag Dongša (Pratas), Nanaša (Spartli), Sjiša (Paracel), i Džongša (Skarborou plićak), kao i more između njih i kopnenog dela svoje teritorije i potvrdila pravni status suvereniteta i nadležnosti. Pravno tumačenje linije 9 crtica sa stanovišta Konvencije o pravima mora je kompleksno. Kinezi smatraju da na osnovu „linije 9 crta”(crvena linija na desnoj slici gore) hridi, grebeni i ostrva unutar nje se vode kao kineska teritorija i Kina ima suverenitet na tom prostoru a ostale zemlje dobijaju slobodu plovidbe, preletanja, polaganja podmorskih kablova i cevovoda itd. Takođe, sva ostala mora van teritorijalnog mora oko ostrva su u kineskom isključivom privrednom pojasu (Šenhua, 2013). Kineski stav naglašava da Konvencija ne utiče na ograničenje teritorije i suvereniteta pa se ona ne može koristiti da bi se rešio problem koji je vezan za teritoriju i suverenitet. Zbog toga Konvencija ne sme da bude osnov zakonitosti za bilo kakvo kršenje kineskog suvereniteta i interesa u Južnom kineskom moru.

Pronalaskom nafte i gasa i mineralnih ležišta u Južnom Kineskom moru, obalske zemlje Južnog Kineskog mora su pokazale pretenzije za uspostavljanje svoje vlasti na tom prostoru a osnovu su našli i i Konvenciji o moru. Pored Kine koja smatra da polaže istorijsko pravo i da su sporna ostrva neodvojiva od njene teritorije, svoje interese su potvrdili Malezija, Brunej, Filipini i Vijetnam, polažući pravo na 20 nautičkih milja ekonomskog pojasa, pri čemu rivalitet je posebno izražen u pogledu ostrva arhipelaga Paracel i Spartli.

Arhipelag Pratas (Dongša) je centralni arhipelag u Južnom Kineskom moru. Nalazi se istočno od ostrva Jongsjing, odnosno 340 km od grada Honkonga. Smatra se arhipelagom, ali skoro sva ostrva su ispod nivoa mora osim ostrva Huangjan. Arhipelag se nalazi na glavnom transportnom putu između Kine, Japana i Singapura. Spor na arhipelgu Pratas vodi se između Kine i Filipina jer obe države žele kontrolu nad ostrvom Huangjan. Nakon brojnih neuspešnih pokušaja Filipina da ostvare kontrolu nad ostrvom Huangjan, Kina je tokom 2012.godine uspostavila potpunu kontrolu nad njim. Paracelski arhipelag (na Kineskom Sjiša) poseduje oko 130 različitih morskih grebena, ali svega oko 30 njih su prava ostrva koja zauzimaju prostor od oko 15.000 km^2 . Oko njih su u sporu Kina, koja ih uglavnom efektivno kontroliše i Vijetnam. Nakon povlačenja snaga Tajvana, Vijetnam je stacionirao svoje vojne snage na ovaj arhipelag. To je bio razlog za rat 1974.godine između Kine i Južnog Vijetnama u kojem je pobedila Kina nakon čega je ona ponovo obnovila potpunu kontrolu na akvatorijom arhipelga. Vijetnam je 2012. godine doneo Zakon o moru u kome ovaj aripelag i arhipelag Spratli (Nanaša) podpadaju pod Vijetnamsku nadležnost i suverenitet. Kao odgovor Kina uspostavlja zvaničnu vlast, tako da se na ostrvu Jongsjing (Paracelski arhipelag) formira grad kao politički, vojni i kulturni centar a za nekoliko narednih godina na ostrvu je izgrađen i aerodrom.

Arhipelag Spratli je najjužniji i najveći arhipelag sa najviše ostrva i hridi u Južnom kineskom moru. Suverenitet nad arhipelom ima Kina. Na njemu se nalazi više od 30 hiljadaa ostrva, hridi grebena, sprudova a samo oko 50 njih se mogu smatrati ostrvima. U ovom arhipelgu situacija je najkomplikovnija zbog nastalih sporova za suverenitetom, a problemi su nastali pronalaskom nafte i gasa. Ovaj činilac je inicirao početak borbe za osvajanje ostrva i grebena na tom prostoru. Kina je takođe 1988.godine upotrebila silu u

borbi za ostrva ovog arhipelaga. Trenutno stanje je takvo da Vijetnam ima u posedu 29 ostrva, Kina 6, Tajvan 2, Filipini 9, Malezija 5, Brunej 1 (bez vojnog prisustva), dok Indoneziju interesuje deo isključivog ekonomskog pojasa bez suvereniteta (Lai, 20013).

Istovremeno Kina u nastojanju da ostvari punu kontrolu nad Južnokineskim morem i rešavanju teritorijalnih sporova sa susedima nastoji da spreči uključivanje SAD u rešavanje tih sporova, verujući da na taj način one ohrabruju njene susede, kao što je podržala Filipine 1994. godine, naglašavajući da njihov odbrambeni ugovor uključuje i filipinske zahteve u južnokineskom moru. SAD upozorava da modernizacija kineske vojske narušava postojeći balans i slobodnu plovidbu, podržavajući teritorijalne zahteve Vijetnama, Filipina i Malezije.

Energetsko bogatstvo Južnog Kineskog mora, takođe predstavlja dominantan izvor neslaganja i rivaliteta. U odnosu na rezerve nafte i gasa u Istočnom Kineskom moru, Žutom moru, Južno Kinesko more ima najveće potencijale.

Procenjeno je da Južno Kinesko more ima otprilike više od 35 milijardi tona nafte i gasa što je 15% svetske rezerve. Na prostoru unutar „linije 9 crta”, postoji 16 basena sa naftom i gasom u njima se, po proceni, nalazi više od 45 milijarda tona nafte i 8 biliona kubnih metara gasa¹⁴. Osim toga, morsko dno je bogato nalazištima metala.

Pronalaskom ugljovodonika u Južnom Kineskom moru sedamdesetih godina prošlog veka, kao i definisanjem isključivog privrednog pojasa na konferenciji UN o pravu mora, zemlje oko Južnog Kineskog mora su počele da pokazuju svoje interesovanje prema „isključivom ekonomskom pojasu”.¹⁵ U više navrata tokom 1997.godine Kina je vršila istraživanja, ali ih nije završila zbog ometanja od Vijetnamske strane. Eksploatacija ovih energenata se vrši delimično u dubokom moru. Zbog tehničko – tehnoloških ograničenja ta eksploatacija u nekom slučajevima nije moguća. U slučaju Južnog Kineskog mora 70% rezervi ugljovodonika se nalazi u dubokom moru.

Iako se na prvi pogled stiče se utisak da je Južno kinesko more zatvorenog tipa, ono je različitim moreuzima u svim pravcima povezano sa drugim morima, pa je zato poznato kao kao „raskrsnica na Dalekom istoku”. Zbog svoje važne uloge u pomorskoj komunikaciji, Južno Kinesko more je, drugi najveći pomorski koridor posle Sredozemnog mora. Na severu, Južno Kinesko more je povezano sa Istočnim Kineskim morem preko Tajvanskog moreuza, koji se nalazi između kineske provincije Fudiana i Tajvana. Pomorska komunikacija severoistočne Azije sa jugoistočnom Azijom i dalje prema Indijskom okeanu, uglavnom se odvija preko ovog moreuza. Na severoistoku, Južno Kinesko more je povezano sa Pacifikom preko Baši kanala koji se nalazi između ostrva Tajvan i Filipina. Komunikacija između Singapura, Džakarte i Manile sa ostalim jugoistočnim zemalja do Dalekog istoka, i od Hongkonga do Havaja i Amerike uglavnom vode kroz ovaj kanal. Kroz ovaj kanal se prevozi najveći deo nafte i ostalih sirovina koje se uvoze iz Bliskog istoka, Afrike i Jugoistočne Azije za Japan, a takođe, predstavlja i glavni prolaz Ruske pacifičke flote. Otuda se smatra kanalom koji bi težišno bio kontrolisan i blokiran u eventualnom sukobu.

¹⁴ Postoje različite procene - prema Američkom institutu za geološka istraživanja, rezerve nafte iznose 28 milijarda tona.

¹⁵ Devedesetih godina prošlog veka zemlje oko Južnog Kineskog mora su potpisale ugovore sa zapadnim kompanijama koje poseduju tehnologiju i fondove za zajedničku eksploataciju energenata u Južnom Kineskom moru. Nedostatak tehnologije i finansijskih sredstava su razlog zašto tu eksploataciju ne vrše same, ali i pitanje kineskog suvereniteta i rizika koje ono sa sobom nosi.

Na istoku, južno kinesko more je povezano sa Sulu morem preko Mindoro moreuzom. Ovaj moreuz je glavni plovidbeni put između Pacifika i Južnog Kineskog mora. Na jugu, Južno Kinesko more je povezano sa Javanskim morem preko Karimata moreuza, koji je glavni pomorski put između jugoistočne Azije i Australije. Na jugozapadu, Južno Kinesko more je povezano sa Indijskim okeanom preko Malajskog prolaza koji se smatra jednim od najvažnijih svetskih pomorskih koridora koji povezuje Pacifik sa Indijskim okeanom. To je morski put sa najvećom saobraćajnom gužvom na svetu jer se procenjuje da između 20% do 25% celokupne svetske pomorske trgovine prolazi tim moreuzom. Zato se Malajski prolaz se smatra „linijom života” za ekonomiju zemalja iz okruženja ovih mora.

Istovremeno, kada je reč o bezbednosti, jedna od najosetljivijih tačaka u Azijskom Pacifiku je takozvana „malajska dilema”. Naime, radi se o izraženim bezbednosnim pretnjama kojima obiluje Malajski prolaz¹⁶ od kojih su najizraženije piratstvo i terorizam. Šest od deset piratskih otmica koje se dogode u svetu, dogode se na ovom području¹⁷, odnosno na svaka 4 do 5 dana po jedna. Današnji pirati u Malajskom prolazu imaju moderno oružje i modernu opremu, kao i razgranatu obaveštajnu mrežu po lukama Jugoistočne Azije. Isto tako, Malezija, Indonezija i južni deo Filipina su regioni sa islamskim stanovništvom, a radikalizacija islama pospešila je porast i aktivnosti islamskih ekstremističkih grupa. Njihovo povezivanje sa nosiocima islamskog terorizma i ekstremizma (Al Kaida, Islamska država / DAESH) omogućava koordinaciju njihovih aktivnosti i izvođenje koordinisanih terorističkih napada i na prostoru Indokine. Širenjem teritorije i porastom broja objekata napada otežava se uspešno protivdejstvo, posebno ako se zna da su vojno – policijske snage zemalja malajskog moreuza (osim Singapura) slabe i nedovoljne (radi se uglavnom o relativno slabim mornaričkim formacijama).

ZAKLJUČAK

Značajne promene koje se odigravaju poslednjih godina u savremenoj međunarodnoj politici, kao i sve veći značaj energetskih i mineralnih resursa i komunikacijskih pravaca, snažno su uticali na porast geopolitičkog i geostrategijskog značaja Azijskog Pacifika. Ogromne rezerve nafte i gasa, najveća koncentracija ljudskih resursa, kao i visoka tehnološka dostignuća utiču da region Azijskog Pacifika, izrasta u jedan od najsnažnijih pokretača razvoja i progresu savremenog sveta. Takva jedinstvena pozicija Azijskog Pacifika koncentriše sve više interese međunarodne politike na taj region čime on sve više zadobija status gravitacionog centra globalne moći i ekonomskog dinamizma.

Revitalizacija Kine predstavlja glavnu promenu u odnosima moći i globalnim geopolitičkim obrascima, kao što je isto tako izvesno da je evrocentrični tok razvoja sveta sa zapadnim civilizacijskim diskursom kao dominantnim, nesumnjivo u defazivi što širi prostore za snažniji globalni uticaj nastajućih globalnih aktera sa Istoka. U tom smislu, uzdizanje Kine nije samo uobičajeno nadmetanje velikih sila već je to titanska pro-

¹⁶ Malajski prolaz je jedan od najvažnijih svetskih pomorskih koridora koji povezuje Pacifik sa Indijskim okeanom. Između 20% do 25% celokupne svetske pomorske trgovine prolazi tim moreuzom.

¹⁷ Prema analizi, ekonomski gubici za jednu godinu zbog piratstva u jugoistočnoj Aziji iznose preko 25 milijardi dolara.

mena svetske moći koja tradicionalno vodi promenama u svetkom liderstvu kao i do političkih, ekonomskih, bezbednosnih i kulturoloških promena u međunarodnom sistemu. Tim više dobija na značaju stav da je nastajanje nove sile uvek kroz istoriju bilo praćeno napetostima.

Izrastanje Kine na rang globalne sile i, s tim u vezi, podstaknuto pomeranje spoljnopolitičkog težišta SAD, stavlja Tih okean u centar savremene relanosti, kao važnost i strateškog pozicioniranja u azijsko-pacifičkoj regiji. Uticaj tih promena i osobenost geopolitike i geostrategije tog prostora intenzivira kinesko-američko nadmetanje u sklopu čega se zaoštavaju pitanja razgraničenja, plovnih puteva i kontrole pomorskih pravaca, kao i savezništava u tom delu sveta. Istovremeno ti procesi su pobudili i interes ostalih važnih međunarodni aktera Azijskog Pacifika, pre svega Rusije, Indije i Japana, za smer i dinamiku promena u tom delu sveta. Rusija, koja zbog sukoba sa Evropom i SAD oko Ukrajine, definitivno je jedan od svojih polova interesa pomerila u ovaj region, a njene sve intezivnija bilateralna saradnja sa Kinom, uključujući i sve integrisanije bezbednosne, posebno vojne sadržaje, sugeriše da se čine ozbiljni pokušaji na stvaranju drugog pola moći i multipolarnoj međunarodnoj politici u *ovom* delu sveta. Takođe i Indija, koja je fokus u spoljnoj politici imala na Indijskom okeanu, sada svoje geopolitičko težište usmerava ka azijskom Pacifiku pa su danas prepoznatljiva njena nastojanja da sve značajnije učestvuje u geopolitici Azijskog Pacifika.

Povratak klasične geopolitike i nadmetanje za strateško pozicioniranje SAD i Kine, njihovi dijametralno suprotni pogledi po pitanju ekskluzivne ekonomske zone i bezbednosti plovidbe i teritorijalnih razgraničenja uverljivo sugerišu porast konfliktnog potencijala u njihovim odnosima i neizbežnost njihovog sukobljavanja u budućnosti. Intezivno nadmetanje u širokom spektru interesa svojom kompleksnošću je teško kontrolisano, sa snažnim implikacijama ne samo po stabilnost i bezbednost u regionu, komplikujući perspektive za mir. Pomorska strateška pozicioniranja i za te potrebe razvoj monarice, militarizacija Južnog kineskog mora i razvoj industrije naoružanja i mornarice su takođe nezaobilazna nepoznanice koje usložavaju spektar bezbednosnih izazova. Zaoštavanje odnosa povodom nuklearnog programa i proba balističkih raketa Severne Koreje i snažna koncentracija američkih ratnih efektiva u blizini Korejskog poluostrva, predstavlja posebno opasan vid ugrožavanja bezbednosti na tom prostoru. Ekološki problemi i prirodne katastrofe i izražena opasnost delovanja islamskog ekstremizma, upotpunjavaju destruktivni potencijal koji ugrožava bezbednost Azijskog Pacifika.

Kina, čiji kapaciteti moći zadobijaju impresivne domete, ima prirodnu težnju da demonstrira težnju da konsoliduje svoje eksterne relacije i interese. Poznato je da moć ne menja samo ljude, već i države, pa naglašeno vojno pozicioniranje u azijsko-pacifičko regionu Kine ima nedvosmislenu ambiciju da osigura njenu poziciju na Istočno Kineskom i Južno Kineskom moru kao prostora koji ima višestruki značaj za njen dalji privredni zanačaj, ali za njeno bolje pozicioniranje kao globalnog aktera na Tihom okeanu. Pri čemu se teritorijalni integritet, pored nacionalnog jedinstva, smatra suštinskim nacionalnim interesom

Nema sumnje da je američka uloga u tom prostoru stavljena na probu, kako zbog približavanja Rusije i Kine, tako i zbog promenljivog odnosa država Azijskog Pacifika prema američkom liderstvu na Azijskom Pacifiku. Danas je sasvim jasno da SAD više neće moći kao do sada da nameću svoje zahteve sa pozicije sile, jer više nije moguće ignorisati ekonomsku i geopolitičku snagu Kine. Isto tako, bez Kine, Japana i Indije teško je

očekivati da SAD mogu odlučujuće da oblikuju ekonomsku budućnost Azije. Ako se tome doda da se intenzivira opasnost njenog direktnog sučeljavanja sa Rusijom, i da je na delu oživljavanja klasične hladnoratovske percepcije u njihovim odnosima, onda sasvim sigurno geopolitička moć SAD gubi od svoje superiornosti.

Odnosi Kine i SAD čine okosnicu odnosa u Azijskom Pacifiku i oni će najsnažnije uticati na stabilnost i bezbednost tog regiona, a svi ostali odnosi jesu i ostaju proizvod tog odnosa. To je posebno značajno ako se ima u vidu heterogenost država Azijskog Pacifika, njihova međusobna suparništva i savezništva sa jednom od vodećih sila i na tome zasnovane njihove kalkulacijske politike, što dodatno naglašava kompleksnost odnosa na tom prostoru. Treba očekivati da će se sve države koje su neutralne, odnosno koje podjednako zavise i od Kine i SAD, držati diplomatske ravnoteže¹⁸ brižljivo izbegavajući sukob, zaključujući da svoje interese mogu ostvariti posredno, saradnjom sa Kinom ili SAD i uslovljavanjem svoje vlaste pozicije. Međutim, ozbiljan problem može da bude grupisanje malih zemalja koje imaju direktne interese u Južnom Kineskom moru protiv Kine. Ako se njima priključe i zemlje van tog prostora kao što su SAD, Japan i Indija onda problemi bezbednosti na Južnom Kineskom moru postaju još izraženiji i opasniji za svetski mir.

Sve ovo čini da su odnosi u regionu Azijskog Pacifika veoma komplikovani, često nejasni i neizbalansirani i potencijalno mogući izazivači različitih sukoba čije implikacije bi daleko prevazilazile regionalne okvire. Region ogromne strateške važnosti, koji je istovremeno i višestruko nestabilan region, još više dobija na značaju, imajući u vidu novu američku administraciju koja najavljuje zaoštavanje nadmetanje SAD sa Kinom kao svojim glavnim takmacem. Uverenje da se sudbina Amerike određuje na Pacifiku a ne na Atlantiku, ide u prilog takvim dugoročnim projekcijama, što Azijski Pacifik stavlja u sam vrh izazova po bezbednost u svetu.

LITERATURA

- Avijucki, Vjačeslav., (2009), *Kontinentalne geopolitike*. Beograd: CLIO.
- Acharaya A., (2014), *The End of American World Order*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Anthony H. Cordesman., (2016), *Evolving Strategies in the US-China Military Balance*. Centar for Strategic International studies.
- Bžežinski, Zbignjev., (2013), *Amerika-Kina i sudbina sveta Strateška vizija*. Beograd: Albatros Plus, FB.
- Bremer, Ijon., (2015), *SUPERSILA Tri moguća scenarijauloge Amerike u svetu*. Beograd: CIRSD.
- Zorko, Marta., (2016), „Velika igra na Pacifiku: Povratak maritimne geopolitike i odnosi moći u Južnom kineskom moru”, *Političke analize*, broj 29.
- Jianwei Weiqing Song., (2016), *China, The European Union, and International Politics of Global Governance*. New York: Palgrave Macmillan.

¹⁸ Ovdje je karakteristično ponašanje Filipinskog predsednika Dutertea, javno traži da Amerikanci napuste Mindanao, što je za „najamerikanizovaniju” zemlju regiona veoma čudno.

- Kejgen, Robert., (2009), *Povratak istorije i kraj snova*. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose.
- Kilibarda, Zoran.,(2008), *Osnovi geopolitike*. Beograd: Fakultet bezbednosti, Službeni glasnik.
- Kilibarda, Zoran., Mladenović, Miroslav., Ajzenhamer, Vladimir., (2014), *Geopolitičke perspektive savremenog sveta*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Koker, Kristofer., (2006), *Sumrak zapada*. Beograd: Dosije.
- Mitrović, D., Trailović, D, (2014) „Geopolitika kineske energetske strategije u Centralnoj Aziji”, *Srpska politička misao*, broj 2/2014, str.133-155.
- *National Security Stratgy USA 2015*.
- Sakan, Milan.,(2012), *Geopolitika u savremenom svetu*. Banja Luka: NUBL.
- Stepić, Milomir., (2014) „Balkan-nedostajuće ishodište neoevroazijskog vektora”. *Srpska politička misao*, broj 2/2014, str.111-131
- Šenhua, Vang., (2013), *Narodna Republika Kina i bezbednost u azijskom Pacifiku*. Završni rad, Komandnoštabno usvršavanje. Beograd: Škola nacionalne odbrane Vojna akademija.

Rad primljen: 15. 6. 2017.

Rad odobren: 6. 11. 2017.

PENOLOGIJA

TEORIJSKE OSNOVE I IDENTIFIKACIJA OPŠTIH KOMPETENCIJA VASPITAČA U PENALNIM USTANOVAMA

Originalni naučni članak

DOI: 10.7251/DEF1740002D	COBISS.RS-ID 6881048	UDK 371.13:303.1]:001.981
--------------------------	----------------------	---------------------------

mr Gordana Dukić¹

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

Sažetak:

Opšte kompetencije su dinamična kombinacija znanja, razumijevanja, vještina, sposobnosti, stavova i vrijednosti neophodnih za lično ostvarenje i razvoj. Svojstvene su svakom čovjeku, bez obzira na područje njegovog djelovanja. Razvijaju se tokom formalnog obrazovanja i predstavljaju temelj za dalje učenje i razvoj kao integralni dio cjeloživotnog učenja. Vaspitači u penalnim ustanovama imaju izgrađene stavove i mišljenje o opštim kompetencijama. Prema procjenama vaspitača sistemske (sposobnost za prilagođavanje novim situacijama, sposobnost za učenje, sposobnost primjene znanja u praksi, sposobnost istrajavanja na ostvarivanju najviših kvaliteta u radu i kreativnost), su u blagoj prednosti u odnosu na interpersonalne, instrumentalne i specifične opšte i predstavljaju dobru osnovu za dalje učenje i razvoj. Zbog kompleksnosti kompetencija i složenog procesa identifikacije, mjerenja i poređenja kao i činjenice da vaspitači više procjenjuju sistemske, za koje znamo da su složenije, bilo bi poželjno ove rezultate provjeriti na većem uzorku, ali i otvaranjem kvalitativne rasprave o kompetencijama vaspitača u penalnim ustanovama u kontekstu cjeloživotnog učenja.

Ključne riječi: *opšte kompetencije, cjeloživotno učenje, profesionalni razvoj, vaspitači, penalne ustanove.*

UVOD

U današnje vrijeme ekonomskih i socijalnih promjena i brze tranzicije društva u „društvo znanja”, sve više se raspravlja o kompetencijama, koje se stiču i unapređuju tokom cijelog života. S tim u vezi, prepoznali smo potrebu vaspitača u penalnim ustanova-

¹ Korespondent: mr Gordana Dukić, e-mail: goga.dukic@gmail.com

ma za prilagođavanjem situacijama koje zahtijevaju nova znanja, vještine i sposobnosti, kako bi bili uspješniji u poslu kojim se bave. U takvim okolnostima pristupili smo istraživanju opštih kompetencija koje su preduslov za adekvatan lični stav u životu, poslu i kasnijem učenju. Potrebne su svakom pojedincu za lični razvoj, uključenost u društvo i zapošljavanje. Generičke su, transferabilne i multifunkcionalne. Njima se postiže nekoliko ciljeva, rješavaju različiti problemi i obavljaju različite vrste zadataka. Zato predstavljaju dobru osnovu za daljnji profesionalni razvoj i nove izazove u vidu koncepta cjeloživotnog učenja. S tim u vezi, je i naše očekivanje da se na osnovu stavova i mišljenja vaspitača u penalnim ustanovama mogu identifikovati instrumentalne, interpersonalne, sistemske i specifične opšte kompetencije koje predstavljaju dobru osnovu za dalje učenje, stručno usavršavanje i napredovanje, odnosno za profesionalni razvoj vaspitača.

TEORIJSKI PRISTUP

Na temelju savremenih shvatanja osnova kompetencija i njihovih konstrukata moguće je identifikovati i razvijati kompetencije svakog pojedinca i pored činjenice da su one teorijsko metodološki izazov, koji je i dalje u fokusu interesovanja naučne i stručne javnosti. One su kao pojam i kao koncept odgovor na promjene i zahtjeve u svijetu rada u kome se teži razvoju sposobnosti zaposlenih. Ne sporeći složenosti samog pojmovnog određenja u tekstu pod nazivom: „Definisanje kompetencija nastavnika razredno - predmetne nastave”, Drago Branković detaljno objašnjava pojam kompetencija i konstatuje da je termin kompetencija u našu pedagogiju uveden iz engleskog jezika (eng. Competences), da se koristi u više značenja bez preciznih pojmovnih određenja, te da se termini kompetentnost i kompetencije, i pored terminološke sličnosti, ne mogu koristiti kao sinonimi. Naime, kompetencija kao širi pojam od kompetentnosti označava cjelokupnost angažovanja da bi se ostvario određeni cilj, a termin kompetentnost predstavlja formiranu osposobljenost (znanje i vještine) za obavljanje određenih poslova. Branković navodi i sveobuhvatnije definicije kojima se apostrofiraju određeni strukturni elementi (konstrukti) kompetencija (ponašanja, znanja, umijeća, mišljenja i stavovi). Još precizniji odnos prema konstruktima kompetencija isti autor pronalazi u definicijama prema kojim pojam kompetencije obuhvata određena znanja, vještine i sposobnosti koje osoba ima. Smatra da se logički posmatrano ovi konstrukti mogu tretirati i kao pedagoški principi (načela), koje treba ugrađivati u osnovne konstrukte kompetencija (znanje, vještine, mišljenja i stavovi) između kojih postoje posebne veze i odnosi kao što su psihofizičke sposobnosti i osobine ličnosti (Branković, 2011).

Po Oksfordskom enciklopedijskom riječniku „Kompetencija je kombinacija znanja, vještina, stavova, vrijednosti i navika koje omogućavaju pojedincu da aktivno i efikasno djeluje u određenoj specifičnoj situaciji, odnosno profesiji. Kompetencija podrazumijeva imati neophodne sposobnosti, autoritet, vještinu i znanje” (Oxfords advanced learners encyclopedic dictionary, 1989, str. 183). Na opštem nivou, termin kompetencija ima značenje „nadležnost, merodavnost, sposobnost” (Vujaklija, 2004). Sve više se u raznim referentnim okvirima usvaja shvatanje kompetencije koje stavove i vrijednosti podrazumijeva kao integralne dijelove kompetencije. Evropski Tuning Project, je ponudio ovu definiciju: „Kompetencija predstavlja dinamičku kombinaciju znanja, razumijevanja,

vještina, sposobnosti i vrijednosti. Potsticanje razvoja ovih kompetencija je predmet obrazovnih programa. Kompetencije se formiraju u raznim nastavnim jedinicama na različitim stupnjevima. Kompetencije stiče student” (Gonzales, J., Wagenaar, R, 2005, prema „Usaglašavanje programa obrazovanja prosvetnih radnika u zemljama Zapadnog Balkana”, 2008: 35). Za jedan broj autora, kompetencije su mješavina ovih obilježja i u svojim radovima opisuju nivoe na kojima su pojedinci sposobni da ih upotrijebe.

Iako se kompetencije često poistovjećuju sa kvalifikacijama (znanje+vještine), stvarna dimenzija kompetencija je mnogo šira i uključuje lične osobine, stavove, motive i vrijednosti koje nekoga rukovode u radu. Takođe se smatra da su kompetencije pretvaranje znanja u praksu, u radnje i djelovanje, pa je kompetentna ona osoba, koja zna, i koja zna kako uraditi nešto sa tim što zna. Dakle, biti kompetentan znači načiniti nešto upotrljivim, odnosno znati kako nešto sprovesti u praksu, onda kada je to potrebno i u odgovarajućim prilikama. Prema tome, možemo prihvatiti i ovu definiciju sa kojom je većina saglasna da su kompetencije kombinacija znanja, vještina, stavova, vrijednosti i navika koje omogućavaju pojedincu da aktivno i efikasno djeluje u određenoj situaciji, odnosno profesiji.

Smatramo da su terminološko-pojmovni problemi kompetencija složeni, ali su i teorijsko-metodološki problemi utvrđivanja vrsta kompetencija i kriterijuma njihove klasifikacije još složeniji. U naučnoj i stručnoj literaturi, te u mnogobrojnim dokumentima se spominju različite vrste kompetencija. Navodimo neke od njih, za koje Nenad Suzić smatra ključnim kompetencijama ličnosti: kognitivne, afektivne, socijalne i radno akcijske kompetencije. Filip Eibrami pod kognitivnim sposobnostima podrazumijeva procese uključene u učenje, uključujući sposobnost obrade informacija, određivanja odnosa i donošenja razumnih zaključaka i odluka (Eibrami, F. 1995, prema Suzić, 2000). Pojam emocionalne kompetencije, Suzić i većina autora prihvata u kontekstu cjelovitog funkcionisanja ličnosti, te tvrdi da nije moguće posmatrati emocionalnost bez moralnog aspekta, ili bez altruizma i empatije kao socijalnih aspekata emocionalnosti. Pri tom sintagma emocionalne kompetencije nema isto značenje kao emocionalnost, jer je naglasak na kompetencijama, koje omogućuju ličnosti da ovlada vlastitom emocionalnošću, iako se taj proces ovladavanja teško može zamisliti u idealnoj formi. Kad su u pitanju socijalne kompetencije Suzić navodi da one proizlaze iz spoznaje da ljudi imaju potrebu da budu vezani sa drugim osobama. Isti autor smatra, da radno-akcijske kompetencije podrazumijevaju, prvenstveno, individualnu sposobnost izvršenja zadatka. „Ma koliko grupa bila kompaktna i sposobna za realizaciju bilo kog zadatka, njen učinak mogu izvršiti samo pojedinci. Npr. bez individualne akcije grupa je fikcija, samo teorijski konstrukt” (Suzić, 2000: 103). Analizom ovih kompetencija, autor govori još o 28 kompetencija za 21. vijek.

Kao rezultat Tuning projekta (Kleut, 2006), navodimo podjelu kompetencija na opšte (ili generičke) i stručne. Opšte kompetencije (eng. generic competences) su prenosive u različita polja djelovanja, trebaju da ih posjeduju svi koji završe određeni nivo obrazovanja, bez obzira na nauku ili struku kojom se bave (kao npr. znanje stranog jezika, primjena znanja u praksi, informatička pismenost). Stručne kompetencije (eng. subject specific competences) identifikuju se za svaku struku, oblast ili profesiju i u tom smislu one su uže (Kleut, 2006: 10). Pored pojma profesija, često je u upotrebi i pojam struka. Tako se, prema Draženku Jorgiću, može generalizovati: „Profesionalne kompetencije su sistemi znanja i sposobnosti uspješnog djelovanja pojedinaca u okviru određene struke” (Jorgić, 2008: 114).

Pošto su opšte kompetencije usko povezane sa ključnim kompetencijama koje se najčešće vezuje za novi koncept učenja, poznat kao cjeloživotno učenje navodimo da se prema Evropskom referentnom okviru, ključne kompetencije (osposobljenosti) za cjeloživotno učenje sastoje od znanja, vještina i stavova. Primjenjuju se na svim nivoima obrazovanja i imaju praktičnu vrijednost, jer su zasnovane na ciljevima koji se ugrađuju u sve predmete i obavezuju nastavnike na njihovo ostvarivanje. Iz analize navedenih dokumenata moguće je prihvatiti definiciju da ključne kompetencije predstavljaju transferabilni, multifunkcionalni paket znanja, vještina i stavova koje su svima neophodne za lično ostvarenje i razvoj, inkluziju i zaposlenje. One treba da se razvijaju do kraja obaveznog obrazovanja ili obuke tako da predstavljaju osnovu za dalje učenje, kao dio dugoročnog učenja. Ključnim kompetencijama se smatraju: komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranom jeziku, matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji, digitalna kompetencija, obuka za učenje, interpersonalne i građanske kompetencije, preduzetništvo i kulturološka ekspresija (Evropska komisija, 2010).

Dakle, kompetencije su veoma bitne da bi pojedinac uspješno djelovao u društvenoj sredini. Za identifikaciju kompetencija vaspitača u penalnim ustanovama, pored pomenutih konstrukta, neophodno je uključiti i neke druge sposobnosti koje predstavljamo u našem radu u kojem smo prihvatili klasifikaciju već spomenutog Tuning projekta, prema kome se opšte (generičke) kompetencije dijele na tri grupe opštih kompetencija: instrumentalne, interpersonalne i sistemske. Ovim kompetencijama smo nakon proučavanja relevantne literature i dokumenata, te razgovora sa vaspitačima i drugim stručnjacima iz ove oblasti, pridodali specifične opšte kompetencije. Nakon niza pripremnih radnji, opredijelili smo se da istražujemo sljedeće opšte kompetencije (Dukić, 2011).

Instrumentalne opšte kompetencije: sposobnost analize i sinteze, sposobnost planiranja i organizovanja, sposobnost primjene osnovnog profesionalnog znanja, vještina menadžmenta informacija, sposobnost rješavanja problema;

Interpersonalne opšte kompetencije: sposobnost kritike i samokritike, timski rad, sposobnost stvaranja povjerenja i empatije kod drugih osoba, sposobnost rada u interdisciplinarnim timovima, razumijevanje profesionalne etike;

Sistemske opšte kompetencije: sposobnost primjene znanja u praksi, sposobnost učenja, sposobnost prilagođavanja novim situacijama, kreativnost, sposobnost istrajavanja na ostvarivanju najviših kvaliteta u radu;

Specifične opšte kompetencije: kritičko mišljenje i čitanje, razumijevanje rodosti i rodnih odnosa, sposobnost vrednovanja kulturnih sadržaja, želja za učenjem, sticanje sposobnosti za profesionalan rad.

Takođe treba naglasiti da je moguće posmatrati gradacije određenih, pogotovo opštih kompetencija, što znači da se ista kompetencija može nadopunjavati i dalje razvijati, te posmatrati do kog nivoa je razvijena, što je važno za naše istraživanje.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Pored teorijskog proučavanja relevantne literature koncipirali smo metodološke osnove koje su u fokusu ovog empirijskog rada.

Problem: teorijsko – metodološko određenje opštih kompetencija vaspitača u penalnim ustanovama.

Predmet: identifikacija stavova vaspitača u penalnim ustanovama o opštim kompetencijama. Na osnovu definisanog predmeta istraživanja, definisali smo cilj istraživanja i konkretizovali istraživačke zadatke.

Cilj: identifikovati, analizirati i interpretirati stavove vaspitača u penalnim ustanovama o opštim kompetencijama.

Zadaci:

1. identifikovati stavove vaspitača o opštim (instrumentalnim, interpersonalnim, sistemskim i specifičnim opštim) kompetencijama;
2. analizirati statističke pokazatelje za svaku grupu pomenutih opštih kompetencija i interpretirati njihov značaj i ulogu u kontekstu cjeloživotnog učenja i profesionalnog razvoja vaspitača u penalnim ustanovama.

Glavana hipoteza: Pretpostavljamo da vaspitači imaju izgrađene stavove o opštim (instrumentalne, interpersonalne, sistemske i specifične opšte) kompetencijama vaspitača u penalnim ustanovama.

1. pomoćna hipoteza: očekujemo da vaspitači imaju izgrađene stavove o instrumentalnim opštim kompetencijama vaspitača u penalnim ustanovama;
2. pomoćna hipoteza: očekujemo da vaspitači imaju izgrađene stavove o interpersonalnim opštim kompetencijama vaspitača u penalnim ustanovama;
3. pomoćna hipoteza: pretpostavljamo da vaspitači imaju izgrađene stavove o sistemskim opštim kompetencijama vaspitača u penalnim ustanovama;
4. pomoćna hipoteza: pretpostavljamo da vaspitači imaju izgrađene stavove o specifičnim opštim kompetencijama vaspitača u penalnim ustanovama;

U proučavanju i istraživanju kompetencija i cjeloživotnog učenja vaspitača u penalnim ustanovama koristili smo sljedeće naučno-istraživačke metode: metodu teorijske analize i sinteze i survey - istraživačku metodu. U skladu sa navedenim istraživačkim metodama, koristili smo i odgovarajuće istraživačke tehnike: analizu sadržaja, analizu dokumentacije, intervju, anketiranje, skaliranje i rangiranje (Bandur i Potkonjak, 2004). U istraživanju primijenjeni su sljedeći instrumenti: protokol za analizu sadržaja, protokol za analizu dokumentacije, pitanja za vezani intervju, skale samoprocjene opštih kompetencija vaspitača u penalnim ustanovama: INSOK, INTOK, SISOK i SPECOK. Skala samoprocjene opštih kompetencija, namijenjena je samoprocjenjivanju samo nekih najreprezentativnijih indikatora ovih kompetencija. Pored opštih podataka koji se odnose na naziv ustanove, posao koji vaspitač obavlja u okviru prevaspitnog tretmana, nivo obrazovanja, godine radnog staža i pola vaspitača, skala sadrži indikatore za Instrumentalne opštie kompetencije: sposobnost analize i sinteze, sposobnost planiranja i organizovanja, sposobnost primjene osnovnog profesionalnog znanja, vještina menadžmenta informacija, sposobnost rješavanja problema; za Interpersonalne opštie kompetencije: sposobnost kritike i samokritike, timski rad, sposobnost stvaranja povjerenja i empatije kod drugih osoba, sposobnost rada u interdisciplinarnim timovima, razumijevanje profesionalne etike; za Sistemske opšte kompetencije: sposobnost primjene znanja u praksi, sposobnost učenja, sposobnost prilagođavanja novim situacijama, kreativnost, sposobnost istražava-

nja na ostvarivanju najviših kvaliteta u radu; za Specifične opšte kompetencije: kritičko mišljenje i čitanje, razumijevanje rodnosti i rodnih odnosa, sposobnost vrednovanja kulturnih sadržaja, želja za učenjem, sticanje sposobnosti za profesionalan rad.

Na cijeloj skali utvrđena je pouzdanost (relijabilnost) $\alpha=0,85$ (Kronbahov alfa koeficijent). Pouzdanost prve četvrtine skale - indikatori instrumentalnih opštih kompetencija, iznosi $\alpha=0,79$, pouzdanost druge četvrtine skale -indikatori interpersonalnih opštih kompetencija, iznosi $\alpha=0,86$, pouzdanost treće četvrtine skale - indikatori sistemskih opštih kompetencije, iznosi $\alpha=0,86$, pouzdanost četvrte četvrtine skale - indikatori specifičnih opštih kompetencija iznosi $\alpha=0,89$. Konačna verzija skale ima 20 ajtema (tvrdnji). Svaka ajtema se vrednuje brojevima od 1 do 5. Brojevi imaju sljedeće značenje: 1 – uopšte nisam osposobljen/a; 2 – nedovoljno sam osposobljen/a; 3 – djelimično sam osposobljen/a; 4 – osposobljen/a sam; 5 – potpuno sam osposobljen/a.

Da bi smo identifikovali opšte kompetencije, analizirali smo stepen procjene vaspitača o tim kompetencijama. Pri donošenju zaključaka analizirali smo: frekvenciju, procenat, aritmetičku sredinu, standardnu devijaciju i koeficijent varijabilnosti. Dobijene rezultate predstavili smo tabelarno i deskriptivno. Obrada rezultata ovog istraživanja je realizovana primjenom softverskog paketa za statističku obradu podataka SPSS 10.0 for Windows. Populaciju predstavljaju zaposlene osobe u penalnim ustanovama Republike Srpske, koje rade u službi prevaspitanja i u direktnom su kontaktu sa osuđenim osobama: socijalni pedagozi, specijalni pedagozi, pedagozi, ljekari, psiholozi, socijalni radnici, vaspitači, sociolozi, nastavnici, profesori i drugi, koji djeluju multidisciplinarno u pravcu istog zadatka, a to je resocijalizacija osuđenih osoba. Za potrebe našeg rada koristili smo termin vaspitač u kontekstu gore navedenih profesija. Uzorak čine vaspitači iz dvije kazneno popravne ustanove: iz Banja Luke 44 i Istočnog Sarajeva 22. Ukupno 66 vaspitača. Preko 50% uzorka čine vaspitači sa višim i visokim nivoom obrazovanja, a u istraživanju je učestovalo 86,4% vaspitača sa radnim stažom do 20 godina. Kad je u pitanju polna struktura vaspitača, 36,4% su žene, a 63,6% muškarci (Dukić, 2011).

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

U našem radu pošli smo od pretpostavke da vaspitači imaju izgrađene stavove (Rot, 1994) o opštim kompetencijama (instrumentalne, interpersonalne, sistemske i specifične opšte).

Stavovi vaspitača o instrumentalnim opštim kompetencijama

Za predmet našeg istraživanja veoma je važno identifikovati i analizirati instrumentalne opšte kompetencije. Ove kompetencije predstavljaju „instrument“ (ili su temelj, baza) za razvoj svih ostalih nivoa i opštih i specifičnih kompetencija. U Tabeli 1. dati su empirijski podaci procjena vaspitača o nivou njihove osposobljenosti za svaku pojedinu instrumentalnu opštu kompetenciju.

Tabela 1: Instrumentalne opšte kompetencije – frekvencije, procenati i statistički parametri

Instrumentalne opšte kompetenc.	Sposobnost analize i sinteze		Sposobnost planiranja i organizovanja		Sposobnost primjene osn. prof. znanja		Vještina menadžmenta informacija		Sposobnost rješavanja problema	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Osposobljenost										
1	2	3,0	0	0,0	0	0,0	1	1,5	1	1,5
2	7	10,6	1	1,5	1	1,5	6	9,1	2	3,0
3	20	30,3	18	27,3	12	18,2	20	30,3	6	9,1
4	29	43,3	26	39,4	33	50,0	21	31,8	42	63,6
5	8	12,1	21	31,8	20	30,3	18	27,3	15	22,7
Total:	66	100	66	100	66	100	66	100	66	100
M	3,52		4,02		4,09		3,74		4,03	
SD	0,95		0,81		0,74		1,01		0,76	
V	26,99		20,15		18,09		27,01		18,86	
N	66		66		66		66		66	

Nivo osposobljenosti: 1 – uopšte nisam osposobljen/a; 2 – nedovoljno sam osposobljen/a; 3 – djelimično sam osposobljen/a; 4 – osposobljen/a sam; 5 – potpuno sam osposobljen/a.

Uvidom u tabelu uočavamo da preko 50% vaspitača na svim instrumentalnim kompetencijama procjenjuje da su osposobljeni ili potpuno osposobljeni. Najviši nivo osposobljenosti uočavamo kod sposobnosti rješavanja problema i sposobnosti primjene osnovnog profesionalnog znanja. U odnosu na ostale instrumentalne opšte sposobnosti nešto su „niže” procijenjene sposobnost analize i sinteze i sposobnost menadžmenta informacija. Kako objasniti dobijene nalaze? Naime, kompetencije za koje su vaspitači procijenili da su u velikoj mjeri osposobljeni su vjerovatno razvijenije jer se direktno apliciraju u praksi (npr. sposobnost rješavanja problema i sposobnost primjene profesionalnog znanja). U radu sa zatvorenicima vaspitači su prinuđeni da svakodnevno rješavaju različite probleme kao i da primjenjuju svoje sveukupno profesionalno znanje i umijeće (Prodanović, et al. 2005). Mogli bismo reći da su ove kompetencije „manje opšte” (bliske profesionalnim) u odnosu na neke druge koje smo ispitivali ovim subskalerom. Za nas kao istraživača ove kompetencije su instrumentalne i opšte, ali je moguće da su ih vaspitači doživjeli i procijenili kao specifične i profesionalne. S obzirom da očekujemo visoku povezanost (i logičku i statističku) između pojedinih instrumentalnih kompetencija, dobili smo i nalaze koje je „teško” interpretirati. Tako npr. preko 40% vaspitača procjenjuje da nije osposobljeno ili je tek djelimično osposobljeno za analizu i sintezu, a s druge strane, njih blizu 90% procjenjuje da su osposobljeni ili čak potpuno osposobljeni za rješavanje problema. Kako vaspitači mogu rješavati probleme ako nemaju razvijene sposobnosti analize i sinteze? Svakako, ovakve dileme mogle bi se preporučiti za nova istraživanja.

Zanimljivi su podaci o varijabilnosti rezultata. Naime, uočljivo je da su rezultati najhomogeniji kod najviše procijenjenih kompetencija. Značajno niža homogenost, a veća varijabilnost u procjenama vaspitača vidi se kod niže procijenjenih kompetencija. Bez obzira na mali i heterogen uzorak, na osnovu ovih rezultata možemo zaključiti da kod vaspitača postoji instrumentalna kompetentnost koja podrazumijeva kognitivne, metodološke, tehničke i lingvističke sposobnosti, stečene obrazovanjem, što im omogućava da

odgovore složenim zahtjevima penološkog tretmana. Međutim, nismo u mogućnosti da damo odgovor koliko je ta kompetentnost stečena formalnim obrazovanjem prije zaposlenja, a koliko naknadnim neformalnim i informalnim obrazovanjem poslije. Takođe, niže procijenjene analiza i sinteza i vještina menadžmenta informacija nas upućuju na razmišljanje o aktualnim promjena u obrazovanju i prednostima koncepta cjeloživotnog učenja. Za razliku od tradicionalnog koncepta obrazovanja, usmjerenog na obrazovne sadržaje, na kognitivne procese koji vode reproduktivnom znanju, u konceptu cjeloživotnog učenja afirmišu se ishodi učenja i razvoj kompetencija (Maravić, 2003). Pristup učenju zasnovan na razvoju kompetencija znači kvalitetan izlaz iz preopterećenosti obrazovnim sadržajima u uslovima geometrijske progresije naučnih spoznaja i prevelike količine obrazovnih sadržaja u programima. S obzirom na inicijalno obrazovanje vaspitača (tradicionalni način), mogli smo očekivati da će sposobnosti analize i sinteze i vještina menadžmenta informacija biti nešto niže procijenjene.

Stavovi vaspitača o interpersonalnim opštim kompetencijama

Ove kompetencije su zasnovane na stavu saradnje, samopouzdanja i integriteta. One podrazumijevaju sposobnost da se na konstruktivan način komunicira u različitim sredinama, da se pokaže tolerancija, izrazi i razumiju različita mišljenja, da se pregovara uz sposobnost stvaranja pouzdanja i empatije. Podjednako je važno poznavati osnovne koncepte koji se odnose na pojedince, grupe, radnu organizaciju, ravnopravnost polova, nediskriminaciju, društvo i kulturu. Za vaspitače je bitno što ove sposobnosti imaju značajan uticaj na razlikovanje lične od profesionalne sfere i izražavanje stresa i frustracija na konstruktivan i prihvatljiv način. U Tabeli 2. dati su empirijski podaci procjena vaspitača o nivou njihove osposobljenosti za svaku pojedinu interpersonalnu opštu kompetenciju.

Tabela 2: *Interpersonalne opšte kompetencije – frekvencije, procenati i statistički parametri*

Interpersonalne opšte kompetencije	Sposobnost kritike i samokritike		Sposobnost za timski rad		Sposobnost stvaranja povj. i empatije		Sposobnost rada u interd. timovima		Razumijevanje profesionalne etike	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1	2	3,0	1	1,5	1	1,5	1	1,5	2	3,0
2	3	4,5	0	0,0	1	1,5	4	6,1	0	0,0
3	9	13,6	7	10,6	9	13,6	13	19,7	7	10,6
4	36	54,5	18	27,3	36	54,5	28	42,4	28	42,4
5	16	24,2	40	60,6	19	28,8	20	30,3	29	43,9
Total	66	100	66	100	66	100	66	100	66	100
M	3,92		4,45		4,08		3,94		4,24	
SD	0,92		0,81		0,79		0,94		0,88	
V	23,47		18,20		19,36		23,86		20,75	
N	66		66		66		66		66	

Nivo osposobljenosti: 1 – uopšte nisam osposobljen/a; 2 – nedovoljno sam osposobljen/a; 3 – djelimično sam osposobljen/a; 4 – osposobljen/a sam; 5 – potpuno sam osposobljen/a.

Uočavamo da preko 70% vaspitača na svim interpersonalnim kompetencijama procjenjuju da su osposobljeni ili potpuno osposobljeni. Najviši nivo u procjeni osposobljenosti je kod sposobnosti za timski rad (87,9%), zatim slijede razumijevanja profesionalne etike (86,3%) i stvaranja povjerenja i empatije kod drugih osoba (83,3%). U odnosu na ove interpersonalne opšte sposobnosti nešto „niže” su procijenjene sposobnost kritike i samokritike (78,7%) i sposobnost rada u interdisciplinarnim timovima (72,7%). Pretpostavljamo da su kompetencije za koje su vaspitači procijenili da su u velikoj mjeri osposobljeni vjerovatno razvijenije jer se direktno apliciraju u praksi (npr. razumijevanja profesionalne etike i stvaranja povjerenja i empatije kod drugih osoba, timski rad). U svom radu vaspitači su dužni poštovati kodeks ponašanja i ophođenja sa zatvorenicima na način na koji ih obavezuju pravne norme. Takođe, moraju se strogo pridržavati profesionalne etike, ali je važno da imaju razvijen osjećaj empatije i sposobnost stvaranja povjerenja kako kod radnih kolega, tako i kod zatvorenika kod kojih je povjernje jedna od pretpostavki za uspješnu resocijalizaciju. Za ove kompetencije, kao i za prethodne, mogli bismo reći da su bliske profesionalnim i da je sasvim moguće da su ih vaspitači doživjeli i procijenili kao specifične profesionalne, što je sasvim razumljivo s obzirom na prirodu opštih kompetencija (fleksibilne, generičke i prenosive). Nešto niža procjena sposobnosti kritike i samokritike i rada u interdisciplinarnim timovima je možda posljedica radnog iskustva (45,5% anketiranih ima ispod 10 godina radnog staža) i nedovoljnog rada na jačanju ličnih profesionalnih kapaciteta. Prilikom intrevjuisanja vaspitači su davali izjave poput ove: „Dosad nisam imao prilike da radim u interdisciplinarnim timovima” ili „Kritika i samokritika mi nisu jača strana” (Dukić, 2011: 104).

Visoka procjena ovih kompetencija je očekivana. Teorijski nalaz je pokazao da vaspitači imaju predispozicije za ove kompetencije. Te predispozicije se ogledaju u osobinama, odnosno karakteristikama ličnosti vaspitača (Rot, 1994). U tom smislu, pored osobina visoko moralne ličnosti, vaspitač treba da ima osobine kao što su: humanost, entuzijazam, požrtvovanost, altruizam, empatiju, povjerenje i sl. (Dojder Trbojević, 2009). Neke od ovih osobina su isticane i prilikom intervjua koji je vođen u toku našeg istraživanja, kao npr: „Dobar profesionalac, prije svega mora biti visoko moralna ličnost”, ili „Ovaj posao mogu raditi samo jake ličnosti, koje imaju strpljenja i razumijevanja za probleme osuđenih” (Dukić, 2011: 105). Sve naprijed navedeno znači da vaspitači imaju izgrađene stavove o kompetencijama i osobinama vaspitača. Takođe, naglašavamo da smo u teorijskom istraživanju pronašli vezu između osobina i kompetencija. Naime, kompetencije se često poistovjećuju sa kvalifikacijama, kao spoju znanja i vještina. Međutim, stvarna dimenzija kompetencija je mnogo šira i ona u sebe uključuje lične osobine, stavove (uvjerenja) i vrijednosti koje nekoga rukovode u radu. I okruženje u kojem se djeluje, takođe ima uticaja na ovaj segment kompetencija (Zvonarević, 1985). To znači da je kompetencija „proizvod” pojedinca i grupe u datom profesionalnom okruženju. Zbog toga je ona u direktnoj vezi sa radnim okruženjem, jer je okruženje direktno određuje i potvrđuje. Podsjetimo, da kompetencija nije direktno mjerljiva, nego indirektno preko indikatora. Npr. izražava se kroz znanje, vještine i stavove, a ispoljava kroz znakove ponašanja: pozitivni → (pokazivanja, naklonost), negativni → (nedostatak nečega, protivljenje, blokada). Pretpostavljamo da je ove kompetencije tradicionalna škola nedovoljno podržavala i razvijala, pa da je zato visoka procjenjenost, pa prema tome i razvijenost ovih kompetencija rezultat postojanja predispozicija vaspitača i njihovog neformalnog i informalnog, a manje formalnog obrazovanja, što bi svakako trebalo istražiti.

Stavovi vaspitača o sistemskim opštim kompetencijama

Važno je identifikovati i analizirati sistemske opšte kompetencije, jer one predstavljaju kombinaciju razumijevanja, senzibilnosti i znanja i podrazumijevaju prethodno sticanje instrumentalnih i interpersonalnih kompetencija. U Tabeli 3. dati su empirijski podaci procjena vaspitača o nivou njihove osposobljenosti za svaku pojedinu sistemsku opštu kompetenciju.

Tabela 3: *Sistemske opšte kompetencije – frekvencije, procenati i statistički parametri*

Sistemske opšte kompetencije	Sposobnost primjene znanja u praksi		Sposobnost učenja		Sposobnost prilagođavanja novim situacijama		Sposobnost stvaranja novih ideja – kreativ.		Sposobnost istraj. na ostv. naj. kval. u radu	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
2	0	0,0	1	1,5	2	3,0	3	4,5	2	3,0
3	14	21,2	8	12,1	4	6,1	12	18,2	9	13,6
4	29	43,9	30	45,5	30	45,5	30	45,5	34	51,5
5	23	34,8	27	40,9	30	45,5	21	31,8	21	31,8
Total:	66	100	66	100	66	100	66	100	66	100
M	4,14		4,26		4,33		4,05		4,12	
SD	0,74		0,73		0,73		0,83		0,75	
V	17,87		17,14		16,86		20,49		18,20	
N	66		66		66		66		66	

Nivo osposobljenosti: 1 – uopšte nisam osposobljen/a; 2 – nedovoljno sam osposobljen/a; 3 – djelimično sam osposobljen/a; 4 – osposobljen/a sam; 5 – potpuno sam osposobljen/a.

Uvidom u tabelu uočavamo da preko 75% vaspitača na svim sistemskim kompetencijama procjenjuje da su osposobljeni ili potpuno osposobljeni. Iako su razlike veoma male, ipak uočavamo najviši nivo osposobljenosti kod sposobnosti prilagođavanja novim situacijama (91%) i sposobnosti učenja (86,4%). U odnosu na ostale sistemske sposobnosti nešto „niže” su procijenjene sposobnost stvaranja novih ideja-kreativnost (77,3%) i sposobnost istrajavanja na ostvarivanju najviših kvaliteta u radu (83,3%). Kompetencije za koje su vaspitači procijenili da su u velikoj mjeri osposobljeni, smatramo da su vjerovatno razvijenije jer se direktno apliciraju u praksi (npr. prilagođavanje novim situacijama i sposobnost učenja). Priroda posla, odnosno rada sa zatvoreniciima zahtijeva od vaspitača da primjenjuju svoja stečena znanja, ali i da svakodnevno uče i budu sposobni prepoznati i adekvatno reagovati na različite situacije u penalnoj ustanovi (Macanović, 2014). Izdvajamo visoko procijenjenu kompetenciju sposobnost učenja, koja nam je zanimljiva sa aspekta cjeloživotnog učenja, jer predstavlja sposobnost i umijeće planiranja i organizovanja vlastitog učenja. To uključuje umijeće efikasnog raspolaganja vlastitim vremenom, rješavanje problema, usvajanje, ocjenjivanje i evaluiranje znanja, te primjenu novog znanja i vještina u različitim kontekstima. Uopšte, sposobnost učenja značajno doprinosi profesionalnom razvoju i uspješnom upravljanju ličnom karijerom. Podaci o varijabilnosti rezultata, kao i u prethodnim slučajevima su najhomogeniji kod najviše procijenjenih kompetencija, a niža homogenost, a veća varijabilnost kod „niže” procijenjenih kompetencija.

Iz navedenog možemo zaključiti da vaspitači visoko procjenjuju systemske opšte kompetencije. Razlike frekvencija, odnosno procenata između pojedinih systemskih sposobnosti su veoma male i nisu tako značajne za naše istraživanje, kao činjenica da su systemske opšte kompetencije, najviše procijenjene među opštim kompetencijama. Visoku procijenjenost systemskih opštih kompetencija uglavnom pripisujemo inicijalnom (formalnom) obrazovanju vaspitača. Međutim, treba imati u vidu da su vaspitači zbog prirode posla prinuđeni da se prilagođavaju novim situacijama, da uče i primjenjuju nova znanja u praksi. Zato pretpostavljamo da je na visoku systemsku kompetentnost uticalo i iskustveno učenje i samoobrazovanje kao informalni, a stručno usavršavanje kao neformalni oblici cjeloživotnog učenja. Koliki je taj uticaj, naše istraživanje ne može dati odgovor, ali može potaknuti na razmišljanje kreatora programa pojedinih komponenti cjeloživotnog obrazovanja. Takođe, postoji dilema u vezi nalaza u kojem vaspitači više procjenjuju systemske, od instrumentalnih koje su zajedno sa interpersonalnim pretpostavka za postojanje systemskih, za koje znamo da su složenije, jer predstavljaju kombinaciju razumijevanja, senzibilnosti i znanja. Svakako odgovor na ovu dilemu mogao bi se potražiti u nekom novom istraživanju.

Stavovi vaspitača o specifičnim opštim kompetencijama

Specifične opšte kompetencije su identifikovane kao posebno važne i naknadno pridodate opštim kompetencijama kao „regionalne” (Kleut, 2006). Značajne su s obzirom na tranzicioni karakter našeg društva i skor u prošlost. U okviru ovih kompetencija izdvajamo sposobnost vrednovanja kulturnih sadržaja, koja podrazumijeva snažan smisao za identitet, povezan sa kulturom, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje naše istorije. Ovoj sposobnosti pridružujemo sposobnost kritičkog mišljenja i čitanja, razumijevanje rodnosti i rodničkih odnosa, te želju za učenjem i sposobnost za profesionalan rad.

Tabela 4: *Specifične opšte kompetencije – frekvencije, procenti i statistički parametri*

Specifične opšte kompetencije	Sposobnost krit. mišlj. i čitanja		Razumijevanje rodnosti i rodničkih odnosa		Sposobnost vrednovanja kult. sadržaja		Želja za učenjem		Sticanje sposobnosti za prof. rad	
	F	%	F	%	f	%	F	%	F	%
1	1	1,5	1	1,5	2	3,0	2	3,0	2	3,0
2	6	9,1	5	7,6	4	6,1	2	3,0	1	1,5
3	15	22,7	13	19,7	8	12,1	18	27,3	10	15,2
4	25	37,9	28	42,4	31	47,0	19	28,8	30	45,5
5	19	28,8	19	28,8	21	31,8	25	37,9	23	34,8
Total:	66	100	66	100	66	100	66	100	66	100
M	3,83		3,89		3,98		3,95		4,08	
SD	1,00		0,96		0,98		1,03		0,92	
V	26,11		24,68		24,62		26,08		22,55	
N	66		66		66		66		66	

Nivo osposobljenosti: 1 – uopšte nisam osposobljen/a; 2 – nedovoljno sam osposobljen/a; 3 – djelimično sam osposobljen/a; 4 – osposobljen/a sam; 5 – potpuno sam osposobljen/a.

Uvidom u tabelu uočavamo da preko 65% vaspitača na svim specifičnim opštim kompetencijama procjenjuje da su osposobljeni ili potpuno osposobljeni. Najvišu procjenu uočavamo kod sticanja sposobnosti za profesionalan rad (80,3%). Zatim slijede sposobnost vrednovanja kulturnih sadržaja (78,8%) i razumijevanje rodnosti i rodnihi odnosa (71,2%). U odnosu na ove specifične opšte sposobnosti nešto „niže” su procijenjene želja za učenjem i sposobnost kritičkog mišljenja i čitanja (66,7%). Sticanje sposobnosti za profesionalni rad, za koju vaspitači procjenjuju da su u većoj mjeri osposobljeni, je vjerovatno razvijenija kompetencija. Pretpostavljamo da su na takav rezultat uticali zahtjevi prakse, odnosno dinamično odvijanje penološkog tretmana, koje „tjera” vaspitača na sticanje novih sposobnosti. Ovaj nalaz se donekle slaže sa rezultatima intervjua u kojem su vaspitači izjavili da imaju adekvatno obrazovanje za rad u penalnoj ustanovi, s tim da su mnoga specifična znanja stekli tek nakon zaposlenja. Dakle, stečene su iskustveno - informalno i stručnim osposobljavanjem i usavršavanjem - neformalno, a manje u svom inicijalnom formalnom obrazovanju. Vaspitači su takođe visoko procijenili sposobnost vrednovanja kulturnih sadržaja, što bi moglo značiti da imaju izražen smisao za identitet, povezan sa smislom za poštivanje različitosti i osnovno znanje o najvažnijim kulturnim dostignućima, uključujući kulturu svog naroda, kao važno svjedočenje iz bliže i dalje prošlosti.

Iz grupe specifičnih opštih kompetencija smo identifikovali i analizirali sticanje sposobnosti za profesionalan rad, kojoj su vaspitači dali prednost u odnosu na druge kompetencije. Ovaj nalaz jednim dijelom korespondira sa podacima Zavoda za statistiku, Privredne komore i drugih organizacija u kojima se navode egzistencijalne pretpostavke kao prioriteta u kojima prepoznajemo i sticanje sposobnosti za profesionalni rad, kako bi se na tržištu rada dobila mogućnost za posao, odnosno omogućilo zapošljavanje i egzistencija. Pretpostavljamo da je ovakvo razmišljanje svojstveno i većini građana u našem okruženju. Za naše istraživanje u kontekstu cjeloživotnog učenja značajan je podatak koji se odnosi na želju za učenjem. Indikativno je da ona postoji kod većine ispitanih, što znači da može doprinijeti profesionalnom razvoju i uspješnom upravljanju njihovom karijerom. Vaspitači su svjesni prednosti i nedostataka svojih vještina i kvalifikacija i imaju izgrađen stav o potrebi mijenjanja i daljeg razvoja kompetencija kao i vlastite motivacije za postizanje uspjeha. Analizom statističkih indikatora R - rang identifikovanih opštih kompetencija uočavamo da su bolje procijenjene sistemske i interpersonalne kompetencije, koje su u blagoj prednosti u odnosu na instrumentalne i specifične opšte, što smo predstavili u Tabeli 5.

Tabela 5: Rang - opšte kompetencije

Opšte kompetencije	M	SD	V	R
Sistemske	4,18	0,76	18,09	1.
Interpersonalne	4,13	0,87	21,04	2.
Instrumentalne	3,89	0,85	21,95	3.
Specifične	3,95	0,98	24,78	4.

ZAKLJUČCI

Identifikovali smo stavove vaspitača o opštim (instrumentalne, interpersonalne, sistemske i specifične opšte) kompetencijama. Analizirali smo deskriptivne statističke po-

kazatelje za svaku grupu pomenutih opštih kompetencija, te interpretirali njihov značaj i ulogu u kontekstu rada vaspitača u penalnim ustanovama. Naše istraživanje je pokazalo da vaspitači visoko procjenjuju opšte kompetencije. To znači da vaspitači posjeduju odgovarajući multifunkcionalni sistem znanja, vještina, sposobnosti i stavova potrebnih za lični razvoj, uključenost u društvo i zapošljavanje. Podsjetimo da su ove kompetencije univerzalnog karaktera i najvećim dijelom nisu vezane uz specifična znanja. Većina autora smatraju ih za inovaciju u obrazovanju, kojom se naglašavaju zajednički razvoj znanja, vještina i stavova. Suštinski, one se odnose na uspješnije upravljanje sopstvenim učenjem, snalaženje u svijetu tehnoloških promjena, socijalne i međuljudske odnose i komunikaciju, te odražavaju opšti pomak interesa s poučavanja na sam proces učenja. Njihova važnost proizlazi iz činjenice, da ove kompetencije stečene do kraja obaveznog obrazovanja, predstavljaju osnovu cjeloživotnog učenja i njihovog stalnog razvoja tokom života.

Zbog nedostatka sličnih istraživanja kod nas, vezano za profesionalni razvoj vaspitača u penalnim ustanovama i mogućnosti komparacije rezultata, ali i načina istraživanja zasnovanom na percepciji, koja je više subjektivni nego objektivni doživljaj kompetencija, može se donekle uzeti u obzir pitanje relevantnosti i verifikacije ovih rezultata. Takođe je interesantan rezultat do kojeg smo došli analizom statističkih indikatora, na osnovu kojeg su sistemске i interpersonalne kompetencije u blagoj prednosti u odnosu na instrumentalne i specifične (Tabela 5). Bilo bi, svakako, poželjno provjeriti ove rezultate na većem uzorku, obuhvatom većeg broja opštih kompetencija. Tako bismo otklonili dileme, koje su se nametnule zbog kompleksnosti kompetencija i činjenice da su one indirektno mjerljive i da se izražavaju kroz znanje, vještine i stavove, a ispoljavaju kroz oblike ponašanja. To svakako pretpostavlja složen proces identifikacije, mjerenja i poređenja.

Iako nam se u prvi mah činilo, sasvim očekivano i opravdano, što su vaspitači dali prednost sistemskim opštim kompetencijama (sposobnost za prilagođavanje novim situacijama, sposobnost za učenje, sposobnost primjene znanja u praksi, sposobnost istraživanja na ostvarivanju najviših kvaliteta u radu i kreativnost), s obzirom na njihovo inicijalno formalno obrazovanje, ostaje pitanje koliko je to samo „zasluga” inicijalnog formalnog, a koliko drugih oblika obrazovanja, npr. neformalnog i informalnog. Dilema je takođe i u vezi sa pitanjem, da li je logično da vaspitači više procijenjuju sistemске, od instrumentalnih koje su zajedno sa interpersonalnim pretpostavka za postojanje sistemskih, za koje znamo da su složenije, jer predstavljaju kombinaciju razumijevanja, senzibilnosti i znanja.

Za razliku od sistemskih i instrumentalnih, koje su otvorile nekoliko pitanja i dilema, visoka procjena interpersonalnih (sposobnost za timski rad, razumijevanje profesionalne etike, sposobnost stvaranja povjerenja i empatije kod drugih osoba, sposobnost kritike i samokritike i sposobnost rada u interdisciplinarnim timovima) je očekivana s obzirom na predispozicije vaspitača. Profesija vaspitača u penalnim ustanovama podrazumijeva rad sa ljudima koji imaju problem sa socijalizacijom, gdje interpersonalne sposobnosti vaspitača dolaze do izražaja i imaju veliki značaj u resocijalizaciji (Macanović, 2011).

Kad su u pitanju specifične opšte kompetencije i davanje većeg značaja sticanju profesionalnih sposobnosti, možemo konstatovati da su to kompetencije koje su prepoznate u jednoj regiji i odražavaju način razmišljanja, ne samo vaspitača u penalnim ustanovama, nego i većine građana te regije. Izdvajamo sposobnost za učenje (sistemska) i želju za učenjem (specifična opša), kompetencije koje su visoko procijenjene i koje pred-

stavljaju jednu od važnih pretpostavki za dalje osposobljavanje i profesionalni razvoj. S obzirom na obrazovnu i starosnu strukturu vaspitača, mogli smo takav rezultat očekivati.

Na kraju analize ovih rezultata, možemo zaključiti da opšte kompetencije vaspitača, za koje mnogi autori smatraju da su generičke i transferabilne, potrebne svakom pojedincu za lični razvoj, uključenost u društvo i zapošavanje, predstavljaju dobru osnovu za dalji profesionalni razvoj vaspitača u okviru cjeloživotnog učenja.

LITERATURA

- Bandur, V. i Potkonjak, N. (2004), *Istraživački rad u školi*. Srpsko Sarajevo: Ministarstvo prosvjete i kulture i Univerzitet u Srpskom Sarajevu.
- Branković, D. (2011), Definisanje kompetencija nastavnika razredno-predmetne nastave. *Nova škola 8/11*. Bjeljina: Pedagoški fakultet.
- Vujaklija, M. (2004), *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Izdavačko preduzeće Prosveta.
- Dukić, G. (2011), *Kompetencije i cjeloživotno učenje vaspitača u penalnim ustanovama*. Neobjavljeni magistarski rad. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Dojder Trbojević, M. (2009), *Supervizija – Oblik profesionalne pomoći osoblju u penalnim ustanovama*. Magistarski rad. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Evropska komisija (2010), *Obrazovanje i obuka 2010. Ključne sposobnosti za dugoročno učenje*. Brisel: Evropska komisija.
- Jorgić, D. (2008): *Uticaj interaktivnog stručnog usavršavanja nastavnika na njihove profesionalne kompetencije*. Doktorska disertacija. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Kleut, Jelena (2006), *Regionalno usaglašavanje kurikuluma: ka Evropskom prostoru visokog obrazovanja*. Beograd: Alternativna akademska obrazovna mreža.
- Oxfords advancedlearners encyclopedic dictionary, Oxford University, 1989.
- Maravić, J. (2003), *Cjeloživotno učenje*. III / ISSN 1333-5987
- Macanović, N. (2011a), *Resocijalizacija osuđenih lica*. Banja Luka: Besjeda.
- Prodanović, M. et al. (2005), *Osnovni priručnik za obuku zatvorskog osoblja*. Strazbur: SE
- Rot, N. (1994), *Psihologija ličnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Suzić, N. (2000), *Dvadeset osam kompetencija za XXI vijek*. Banja Luka: Republički pedagoški zavod.
- Zvonarević, M. (1985), *Socijalna psihologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Centar za obrazovne politike (2008), *Usaglašavanje programa obrazovanja prosvetnih radnika u zemljama Zapadnog Balkana*. Projekat. Beograd: Dosije ISBN 978-86-87753-00-6

Rad primljen: 4. 7. 2017.

Rad odobren: 6. 11. 2017.

SOCIJALNI KAPITAL

SOCIJALNI KAPITAL I POLITIKA: OD GUBITKA POVJERENJA U INSTITUCIJE DO DRUŠTVA BLAGOSTANJA

Pregledni naučni članak

DOI: 10.7251/DEF1740003K

COBISS.RS-ID 6881304

UDK 316.472.4:32

Biljana Kovačević¹

Fakultet političkih nauka Banja Luka, doktorand

Apstrakt:

Socijalni kapital je jedan od ključnih činilaca društvenog, ekonomskog, kao i političkog razvoja društva. Društva/zajednice koje su bogate socijalnim kapitalom dobro su organizovane i putem interesnih grupa ostvaruju interese ili profit, a organizovane i dobro umrežene zajednice smatraju se vrlo efikasnim korektivnim faktorom vlasti. To dokazuje da u pozadini socijalne stabilnosti društva, njegovog ekonomskog prosperiteta, kao i političke efikasnosti, kao jedan od značajnih faktora, stoji upravo socijalni kapital. On je ta nit koja, ukoliko se posmatra sa afirmativne strane, gotovo sigurno vodi prosperitetu društva. S druge strane, društva u kojima je socijalni kapital u deficitu, imaju znatno manje razvojne šanse, i u značajnoj mjeri može negativno da utiče na funkcionalnost zajednice u cjelini. Tri glavne komponente socijalnog kapitala su povjerenje, mreže i norme. Kroz socijalno povjerenje može se mjeriti politička efikasnost društva, a upravo politička efikasnost je uslov za visok nivo socijalnog povjerenja u zajednici. Savremena društva karakteriše sve veća atomizacija pojedinaca koja se odražava na nivo participacije građana u civilnim i političkim procesima, a sve se to odražava na nivo povjerenja u institucije. U ovom radu nastojimo utvrditi u kakvom su odnosu socijalni kapital i politika, odnosno utvrditi neke od ključnih uzroka gubitka povjerenja u institucije, potom se osvrnuti na značaj socijalne politike za socijalni kapital, u okviru javne politike društva, kao i na mjere koje jačaju društvo blagostanja.

Ključne riječi: *socijalni kapital, politika, povjerenje, institucije, participacija, javne politike, društvo blagostanja.*

¹ Korespondent: Biljana Kovačević, Fakultet političkih nauka Banja Luka, doktorand, e-mail: bilja.kovac@gmail.com.

UVOD

Istorija koncepta socijalni kapital ima svoje korjene u 18. vijeku, međutim, istraživanja socijalnog kapitala tek krajem 20. i početkom 21. vijeka doživljavaju pravu ekspanziju i socijalni kapital postaje jedan od najatraktivnijih koncepata. Socijalni kapital nije svoje mjesto našao samo u naučnim raspravama, već je zauzeo važno mjesto u strategijama razvoja u različitim oblastima, političkim programima, kao i medijskim analizama, gdje se predstavlja kao jedan od ključnih činilaca društvenog, političkog i ekonomskog razvoja jednog društva, a izuzetan uticaj može da ima i kada je riječ o neutralizovanju društvenog atomizovanja pojedinaca. Međutim, uprkos velikoj popularizaciji ovog koncepta izostao je konsenzus oko njegovog definisanja. Precizno definisanje opstruiše inkorporiranje ovog koncepta u različite društvene nauke koje imaju različite pristupe socijalnom kapitalu, ali je činjenica da svaki od tih pristupa daje svoj doprinos konceptu.

Iako se socijalni kapital vezuje za različite nauke, najvažnijom se smatra njegova konceptualizacija u sociologiji, ekonomiji i političkim naukama. Tako socijalni kapital u jedan okvir povezuje funkcije socijalnog razvoja, državne uprave i tržišta. Sociologija socijalni kapital tretira kao društveni resurs koji potpomaže, ili opstruiše, pristup pojednaca drugim resursima - ekonomskim, prirodnim, društvenim. Političke nauke na socijalni kapital gledaju kao na javno dobro koje treba da omogući efikasnost u zajednici, a fokusiran je na odnos između grupa i institucija. Kada je riječ o socijalnom kapitalu u ekonomiji fokus je na privatnom dobru koje pojedinac može da iskoristi kako bi ostvario profit. Može se reći da se socijalni kapital najkonkretnije manifestuje u ekonomiji jer su veze, kontakti, poznanstva, povjerenje, usko u vezi sa postizanjem uspjeha i ostvarivanjem profita. Sažimajući najopštija značenja koja socijalni kapital ima u sociologiji, političkim naukama i ekonomiji, možemo zaključiti da ovaj koncept omogućava da se pojedinci umreže u cilju zajedničkog djelovanja koje omogućava kako lični napredak pojedinca, tako i kolektivni napredak zajednice, kroz konvertovanje socijalnog kapitala u ekonomski profit.

Obilježja socijalnog kapitala, prema Patnamu, su povjerenje, norme i mreže koje znatno mogu da poboljšaju učinkovitost društva, tako što će olakšati usklađeno djelovanje. Patnam se posebno osvrnuo na značaj povjerenja, smatrajući da „Povjerenje podmazuje suradnju. Što je viša razina povjerenja unutar zajednice, veća je vjerojatnost suradnje, a suradnja sama rađa povjerenje. Stalna akumulacija socijalnog kapitala ključan je dio priče koja stoji iza dobrih krugova civilne Italije” (Patnam, 2003:183). Iz ovog se nameće ključak da je ključ uspjeha i napretka upravo u izgradnji socijalnog kapitala, jer i Patnam svoje istraživanje zaključuje tezom da „izgradnja socijalnog kapitala neće biti laka, ali je ona ključna da se demokraciju učini djelotvornom” (Patnam, 2003:197). Socijalni kapital je resurs kojeg pojedinci u političkom kontekstu mogu da iskoriste ukoliko aktivno učestvuju u zajednici. S druge strane izostanak političkog angažmana označava da je društvo u deficitu sa socijalnim kapitalom i da su pojedinci sve više izolovani i atomizovani.

Šta je socijalni kapital?

Teoretičari koji se na određen način mogu smatrati začetnicima teorije socijalnog kapitala jesu Džon Stjuart Mil, Aleksis De Tokvil, Ferdinand Tenis, Karl Marks i

Emil Dirkem, dok ekonomsko porijeklo socijalni kapital vuče iz teorija Maksa Vebera i Adama Smita. Međutim, najzaslužniji za afirmaciju naučnog diskursa o socijalnom kapitalu i njegovu popularizaciju jesu Robert Patnam, Pjer Burdije, Džejms Kolman, Frensis Fukujama, Mark Granoveter, Nan Lin, Alejandro Portes. Robert Patnam je jedan od autora koji je dosta pažnje posvetio istraživanju socijalnog kapitala. Patnam pod socijalnim kapitalom podrazumijeva društvene mreže, norme i povjerenje koje omogućavaju učesnicima efikasnije djelovanje za ostvarivanje zajedničkih ciljeva. „Dok se fizički kapital odnosi na fizičke predmete, a humani kapital na svojstva pojedinaca, društveni kapital upućuje na veze između pojedinaca – društvene mreže i norme uzajamnosti i povjerenja koje proizlaze iz njih. U tom smislu, društveni kapital je blisko povezan sa onim što je neko nazvao ‘građanskom vrlinom’. Razlika je u tom što ‘društveni kapital’ ukazuje na to da je građanska vrлина najснаžnija kada predstavlja deo guste mreže recipročnih društvenih odnosa. Društvo koje ima mnogo vrlina, ali izolovanih pojedinaca, nije nužno bogato društvenim kapitalom” (Patnam, 2008:21-22). Patnam ističe da komunikacija i saradnja lično povjerenje postepeno transformiše u generalno društveno povjerenje, jer udruživanje, bilo ono formalno ili neformalno, kod pojedinaca razvija solidarnost i kooperaciju.

Po Džejmsu Kolmanu socijalni kapital je ukorjenjen u društvenoj strukturi i akteri ga mogu koristiti u skladu sa svojim interesima i ciljevima koje žele da postignu. Po njemu socijalni kapital „nije pojedinačan entitet, već varijetet različitih entiteta koji imaju dvije zajedničke karakteristike: svi se sastoje od socijalne strukture, i svi olakšavaju određene akcije individua koje su unutar strukture” (Coleman, 1990:302). Ono što je zanimljivo kod Kolmana jeste stav da socijalni kapital u internoj upotrebi može da bude najefikasniji. Naime, Kolman smatra da je svojevrsno zatvaranje u grupu nužan uslov da bi socijalni kapital mogao da funkcioniše, jer samo izvjesna mjera ekskluzivnosti omogućava adekvatan protok informacija, kao i dijeljenje vrijednosti i normi. Prvo cjelovito teorijsko razmatranje socijalnog kapitala nalazimo kod Burdije. Smatra se da su ključni termini Burdijeove sociološke teorije društveno polje, kapital i habitus. Burdije je najpoznatiji po svojoj „teoriji kapitala”, tako po njemu društveni položaj pojedinca određuje njegova materijalna situacija (ekonomski kapital), obrazovanje (kulturni kapital), društvena povezanost (socijalni kapital), kao i društveni ugled (simbolički kapital). Suštinsko pitanje koje Burdije razmatra jeste – kako misliti politiku, a da se ne razmišlja politički? Ovo suštinski označava poziv Burdije da se napravi određeni iskorak u odnosu na tradicionalne pristupe koji politiku svode u analitičke okvire i na taj način onemogućavaju da se poveže sa opštom teorijom društva. Burdije utvrđuje postojanje korespondencije između položaja koje ljudi zauzimaju u prostoru klasnih odnosa i njihove sposobnosti da imaju političko mišljenje, da prepoznaju politička pitanja i da na njih daju političke odgovore (Burdije, 2013).

Frensis Fukujama socijalni kapital definiše kao postojanje određenog skupa neformalnih vrijednosti ili normi koje postoje među članovima grupe a koje dozvoljavaju kooperaciju među njima. Fukujama smatra da uspješnost civilnog društva zavisi od „navika, običaja i morala ljudi – dakle, od stvari koje se mogu formirati jedino posredno, pomoću svesnog političkog delovanja i koje se mogu odgajati samo putem podizanja svesti i respekta za kulturu” (Fukujama, 1997:14). Fukujama smatra da se norme mogu usvojiti racionalno ili neracionalno. Nan Lin, zajedno sa Mark Granoveterom spada u takozvane „teoretičare mreže” koji su dali značajan doprinos razvoju koncepta socijalni kapital. Nan Lin u svojoj teoriji socijalni kapital prvenstveno definiše kao interesno umre-

žavanje aktera. On smatra da se akteri umrežavaju i međusobno vezuju što im omogućava da na što jednostavniji način izvuku korist kako za sebe kao pojedinca tako i za zajednicu u kojoj žive, a ta korist može da bude ekonomska, politička, kulturna, socijalna. Nan Lin socijalni kapital shvata kao „ulaganje u društvene odnose sa ciljem da se ostvari povratna korist” (Lin, 2001:19). Dakle, kod socijalnog kapitala od izuzetne važnosti je taj recipročan odnos – pojedinac ulaže u društvene odnose, a za uzvrat on dobija benefite za sebe i svoju zajednicu.

Mark Granoveter akcentat stavlja na socijalne veze koje treba da osiguraju socijalni kapital. Socijalne veze posebnu važnu ulogu mogu da imaju u nekim kriznim vremenima kao što su prirodne katastrofe, rat, kao i na primjer period tranzicije kroz koju određeno društvo prolazi. Granoveter je najpoznatiji po svojoj teoriji društvenih mreža gdje je razvio novu teoriju o kretanju informacija unutar mreža koja je poznata kao „snaga slabih veza”. Granoveterov glavni argument za ovu teoriju bazirao se na stavu da naše „jake” veze uglavnom poznaju ljude koje i mi poznajemo, pa samim tim i posjeduju informacije koje i mi posjedujemo i koje su nam dostupne. S druge strane, naše „slabe” veze omogućavaju pristup ljudima koji nam nisu bliski i sa kojima nismo u posebnom kontaktu, pa samim tim imaju mogućnost da nam donose informacije koje nam nisu dostupne i koje nam otvaraju neke nove mogućnosti.

Na taj način u određenim situacijama poznanici nam postaju vrijedniji od prijatelja ili rodbine. „Manja je vjerovatnost da će naši poznanici (slabe veze) biti u međusobnim socijalnim kontaktima nego naši prijatelji (jake veze). To znači da skup ljudi koji sačinjavaju individua i njeni poznanici jeste mreža male gustine (onau kojoj su mnoge moguće relacione linije odsutne), dok je skup koji se sastoji od iste individue i njenih bliskih prijatelja gusta mreža (ona u kojoj su mnoge moguće linije prisutne)” (Granoveter, 1983:201-202). Dakle, zaključci do kojih se došlo naizgled su jednostavni – naši prijatelji se kreću u istim krugovima kao i mi, tako su i informacije koje oni imaju iste, ili slične onima, koje i mi imamo i sa kojima smo već upoznati. Dok, s druge strane, naši poznanici poznaju ljude koje mi vjerovatno ne poznajemo i samim tim imaju pristup i nekim novim informacijama koje su nama nepoznate.

Kada je riječ o socijalnom kapitalu Alejandro Portes smatra da je socijalni kapital obilježje društvene strukture, kao umreženost i dinamika odnosa među članovima zajednice, koju karakteriše rašireno međusobno povjerenje, zajedničke akcije, kao i poštovanje zajedničkih normi. Portes smatra da se socijalni kapital ispoljava u vidu povjerenja, solidarnosti i trajnije saradnje onih sa kojima preduzetnici imaju socijalne odnose. Tako preduzetnici zahvaljujući socijalnom kapitalu povećavaju svoje poslovne resurse i inicijativu za saradnju. Portes smatra da je nastajanje socijalnog kapitala dug i složen proces. „Nema generalizovane formule za uspostavljanje socijalnih veza koje bi se mogle koristiti u razvoju” (Portes, Mooney, 2002:326).

I uprkos viševjekovnom razvoju, što smo nastojali prikazati ukazujući na najznačajnije teorije i teoretičare koji su se bavili onim što danas nazivamo socijalni kapital, ovaj koncept do danas nema sveobuhvatnu definiciju, i pojam je oko kojeg se dosta spore i oni teoretičari koji se njime bave. Ono što se generalno može zaključiti iz ovog kratkog pregleda razvoja koncepta socijalni kapital jeste da gotovo većina autora ovaj izraz koristi u vrlo sličnom kontekstu. Prvo, socijalni kapital nastoji ukazati da su međuljudski odnosi od izuzetne važnosti za razvoj zajednice. Drugo, upravo ti dobri odnosi i umreženost omogućavaju pojedincima da poboljšaju kvalitet života. Treće, socijalni kapital u konač-

nici je izraz ličnog i/ili društvenog povjerenja koje omogućava saradnju i čiji je rezultat individualna ili kolektivna korist. Međutim, upravo će socijalna umreženost često biti na meti kritika, jer se vrlo često povezuju oni koji imaju ista ili slična svojstva, a to dovodi do homogenizacije takvih grupa i zaštite partikularnih interesa.

Robert Patnam: Zašto opada interesovanje za političku participaciju?

Socijalni kapital i politika su u korelativnoj vezi. Socijalni kapital je baziran na interpersonalnim odnosima, dok je politička participacija fokusirana na odnos prema političkim institucijama. „Političari često otvoreno iskazuju stav da je socijalni kapital omnipotentan instrument za reformu raznih područja aktuelnog političkog dnevnog reda” (Ignjatović, 2011:109). Suštinski, socijalni kapital označava potencijalnu korist koju pojedinci mogu da ostvare ukoliko se uključe u različite mreže i aktivno učestvuju u zajednici. Za efikasnu demokratiju i participaciju građana veliku ulogu igra politička socijalizacija koja podrazumijeva planirano i organizovano pripremanje građana za učestvovanje u politici. Ukoliko u zajednici preovladava apolitičnost to suštinski pokazuje nezainteresovanost pojedinaca ili grupa za učestvovanje u političkim događajima.

Smatra se da je socijalni kapital svoju punu primjenu doživio u okviru komparativne politike, a za to je najviše zaslužan Patnam koji je u svojim istraživanjima dokazao korelativnu vezu između socijalnog kapitala i efikasnosti demokratije za koju je glavni parametar participacija građana. Patnam je socijalni kapital uveo u politiku svojom studijom „*Kako demokratiju učiniti djelotvornom*” u kojoj pokušava da otkrije kakao formalne institucije utiču na praksu politike i vlade? Patnam u ovoj studiji potvrđuje da djelotvorna demokratija zavisi od društvene razvijenosti i ekonomskog blagostanja. „Nema ničeg očitijeg, čak i običnom promatraču, od činjenice da je djelotvorna demokracija, i vremnski i prostorno, tijesno povezana sa društveno-ekonomskom modernošću” (Patnam, 2003:15). On je isticao da su mreže građanskog angažmana bitan oblik socijalnog kapitala, jer „što su te mreže u zajednici gušće, vjerojatnije je da će njezini građani biti kadri surađivati radi uzajamne koristi” (Patnam, 2003:185).

Nakon što je završio studiju u kojoj je istraživao funkcionisanje vlasti u Italiji, koncentrisao se na probleme demokratije u Americi, o čemu je pisao u svom najznačajnijem djelu „*Kuglati sam*”. Vrlo brzo je povezao da jedan od njegovih ključnih zaključaka istraživanja u Italiji, da demokratija zavisi od socijalnog kapitala, može imati implikacije na savremenu Ameriku. Glavna tema ove knjige bilo je traganje za odgovorom – šta se desilo sa građanskim i društvenim životom američkih zajednica? Odgovor na to pitanje odlično ilustruje i kroz fenomen kuglanja, pa tako konstatuje da su Amerikanci nekada kuglali u ligama, obično poslije posla, ali sada to više nije tako. Patnam se opredjeljuje da to objasni na primjeru kuglanja jer je to najpopularniji sport u Americi. A za sve one koji smatraju da je kuglanje trivijalan primjer Patnam upozorava na podatke Američkog kuglaškog saveza prema kojima je „devedeset i jedan milion Amerikanaca kuglalo u 1996. godini, što predstavlja za 25 procenata više osoba nego što ih je glasalo na izborima za Kongres 1998. godine” (Patnam, 2003:146).

Dakle, ovi podaci govore da je kuglanje i dalje popularno, ali je ligaško kuglanje počelo da opada, a dolazi do porasta, kako je to Patnam nazvao, „usamljenog kuglanja”. To znači da se gubi taj ključni širi društveni kontekst koji ima kuglanje, odnosno gubi se

društvena interakcija za koju se podrazumijeva da postoji kada se kugla u društvu. Solo kuglaši su otvorili prostor za usamljeničko kuglanje, što prema Patnamu predstavlja još jedan umirući oblik socijalnog kapitala. Primjer za ovo Patnam nalazi u samom načinu kako su opremljene kuglane, a i po ponašanju kuglaša. Tako on navodi da se u kuglaškim salama iznad svake staze nalaze džinovski televizijski ekrani, a opšte je zapažanje da čak i kada je glavna noć ligaške igre, članovi timova međusobno ne razgovaraju, već svako zuri u ekran dok čeka svoj red. Patnam na ovaj način ilustruje kako su građani postali uveliko odvojeni jedni od drugih, te kako su se društvene strukture dezintegrirale – bilo da se radi o političkim partijama, crkvi, raznim udruženjima.

Patnam ocjenjuje da glasanje na izborima kao i političko znanje i interesovanje za politička pitanja predstavlja ključne preduslove za aktivnije oblike učestvovanja. „Ako ne poznajete pravila igre, niti igrače, i nije vas briga za rezultat, teško da ćete sami početi da učestvujete” (Patnam, 2008:43). On govori o tome da je u Američkom društvu u posljednje tri decenije 20. vijeka došlo do značajnog opadanja interesovanja za političku participaciju, a po njemu „ne glasati znači povući se iz političke zajednice” (Patnam, 2008:42). Tragajući za razlozima koji su doveli do opadanja interesovanja za političku participaciju Patnam izdvaja one za koje se smatra da su najizraženiji, a to su „...rastuće nepoverenje u državu, pad stranačke mobilizacije, oslabljene društvene veze, politička decentralizacija...” (Patnam, 2008:40).

Po Patnamu javnost u Americi je sve više otuđena od politike, stoga ne čudi da opada povjerenje u sve vrste političkih akcija. Međutim, ovaj problem je utoliko veći jer Amerikanci nisu počeli da odustaju samo iz političkog života, već i iz organizovanog života zajednice pa sve više izostaje društveno i građansko angažovanje. „...prestali smo da radimo za zajednicu, više nismo predstavnici zajednica, i više ne idemo na skupove i sastanke. A sve se to dešava uprkos ogromnom porastu obrazovanja koje nam je više nego ikad podarilo nove veštine, resurse, zanimanja koja su nekada podsticala građansko angažovanje” (Patnam, 2008:81). Dakle, ne radi se o tome da su Amerikanci preusmjerili snage sa konvencionalne politike na manje formalne oblike participacije, već je jasno da sve manje učestvuju i u ovakvim vidovima građanskog angažovanja.

Socijalni kapital i socijalna politika

Kada govorimo o socijalnom kapitalu i politici, smatramo važnim pomenuti i koncept socijalne politike. Za socijalnu politiku se može reći da je oblast javne politike čiji je glavni cilj poboljšanje socijalne situaciju, posebno kada je riječ o ugroženim grupama kojima je neophodna pomoć, kako bi se poboljšao sveopšti društveni poredak. Iako se socijalna politika različito tumači, razumije i definiše možemo reći da socijalna politika podrazumijeva različite mjere kojima se prevladavaju socijalne nejednakosti, a podstiče integracija i solidarnost u društvu. Za Ričarda Titmusa jednog od najznačajnijih teoretičara socijalne politike, socijalna politika „podrazumijeva socijalna davanja, ona je redistributivna i ima kako ekonomske, tako i neekonomske ciljeve” (Titmuss, 1974:30). Treba napomenuti da socijalna davanja koja se realizuju putem instrumenata kao što su zakoni i drugi državni propisi, kao mjere socijalne politike odnose se na poboljšanje zdravstvene zaštite, uslova stanovanja, poboljšanje obrazovanja, povećanje zaposlenosti.

Socijalnu politiku možemo tretirati kao organizovanu djelatnost države, koja preko svojih institucija i javne politike, provodi niz mjera s ciljem da se smanje socijalne nejednakosti u društvu, kao i da se unaprijedi socijalna dobrobit građana. Važno je napomenuti da se socijalna politika temelji na vrijednostima kao što su socijalna pravda, sigurnost, solidarnost, altruizam, socijalna kohezija. Dakle, radi se o vrijednostima koje su bliske socijalnom kapitalu. U spoju između socijalne politike i socijalnog kapitala posebno se može reći da je važna socijalna kohezija koja se temelji na povezivanju i integraciji pojedinaca i grupa unutar društva kao cjeline. Smatra se da je kohezivno ono društvo koje je u stanju da osigura što viši nivo dobrobiti svim svojim članovima, da smanji razlike i izbjegne polarizacije u društvu.

Ignjatovičeva u svom osvrtu na socijalni kapital u javnoj politici skreće pažnju da se u novom čitanju socijalnog kapitala u javnoj politici najčešće govori o tri nivoa društvene stvarnosti – makro, mezo i mikro. „Riječ je o programima za jačanje onih formi društvenosti za koje se veruje da su izvor obnavljanja ‘političnosti’ i participativnosti građana. Delovanje lokalne zajednice i udruženja građana treba da omogući ‘revitalizaciju’ izgubljenog poverenja u političke institucije, prvenstveno na nacionalnom državnom nivou. S druge strane, postoji model programskih rešenja koja imaju za cilj da iskoriste relaciju mikro-mezo kao polugu za merenje javne politike. Najbolji primer predstavljaju razvojni projekti u kojima se porodični nivo (mikro) i nivo zajednice (mezo) pokušavaju usmeriti i iskoristiti kao mehanizmi za razvojne ciljeve (rotacioni krediti)” (Ignjatović, 2011:110).

Halpern, identifikuje tri dimenzije socijalnog kapitala: komponente - mreže (međusobno povezivanje ljudi), norme (pravila, vrijednosti) i sankcije (kazne i nagrade, funkcije i nivoi analize, funkcije – premošćavanje i povezivanje i nivoi analizekoji su nam ovdje od značaja za objašnjenje mjera javne politike. Mjere javne politike najsystematičnije kategorizuje Halpernova matrica koja o mjerama javne politike koje se oslanjaju na socijalni kapital dijeli, takođe, na tri nivoa – mikro, mezo i makro nivo. Na mikro nivou socijalni kapital se odnosi na bliske veze sa porodicom i prijateljima, mezo novo se odnosi na zajednice i organizacije, dok se makro nivo sastoji od državnih i nacionalnih veza, kao što je na primjer zajednički jezik (Halpern, 2005). Halpern tvrdi da postoji „neka funkcionalna ekvivalentnost između različitih nivoa” (Halpern, 2005:19), a ukoliko se desi da kapital opada na jednom nivou to se može kompenzovati na taj način što se poveća na drugom nivou. To znači da ukoliko se socijalni kapital smanjuje na mikro nivou, na primjer, ukoliko slabe porodične veze, taj gubitak funkcionalno može biti nadoknađen tako što će se povećati učešće u organizacijama (mezo nivo) ili na nacionalnom novou (makro nivo). Na svakom od ovih nivoa socijalni kapital ima određeni uticaj. Tako na mikro nivo socijalni kapital, između ostalog, utiče na tip ličnosti, porodicu, obrazovanje, religiju, potrošačke navike. Na mezo nivou socijalni kapital utiče na civilno društvo, etničku i socijalnu heterogenost, urbanistički dizajn, dok na makro nivou socijalni kapital direktno utiče na istoriju, kulturu, hijerarhiju na tržištu.

Nove javne politike i društvo blagostanja

Nove javne politike u Velikoj Britaniji bazirane su na konceptu promovisanja jačanja države i promocije socijalnog buđenja, a strateg ove politike je Entoni Gidens.

„Koncept ‘države koja ulaže u svoje društvo’ (social investment state) prvenstveno podrazumeva praktičnopolitičko delovanje u vezi sa ljudskim i socijalnim kapitalom” (Ignjatović, 2011:114). Ova politika suštinski se zasniva na konceptu da pojedinac ima potencijal za razvoj i sposoban je da kreira javne politike prema svojim potrebama i da na taj način učestvuje u stvaranju „društva blagostanja”, što se, kada je riječ o političkim sistemima, može smatrati obnovom socijaldemokratije ili insistiranjem na primjeni socijaldemokratije. O tome Gidens govori u svom djelu „*Treći put*”. Treći put se smatra novim političkim projektom Gidensa koji ima za cilj da se nađe treći put između socijaldemokratije i sovjetskog komunizma. Politika trećeg puta predstavlja obnovu socijaldemokratije. Govoreći o odnosu civilnog društva i države Gidens smatra da se država u globalnom dobu mora rekonstruisati, odnosno da mora obnoviti svoj autoritet kroz različite mjere kao što su: prilagođavanje globalizaciji, transparentnost, uvođenje novih oblika zaštite od korupcije, poboljšavanje sposobnosti upravljanja rizicima.

Država blagostanja smatrala se najboljim odgovorom na socijalne probleme u društvu. Međutim, Gidens djelimično opovrgava ovu tezu i smatra da takav pristup nije toliko učinkovit i da samo iziskuje velika izdavanja, koja nemaju toliko željeni efekat. „To je bio jedan pasivni sustav upravljanja rizikom koji je, vršeći post factum redistribuciju, davao ljudima socijalne povlastice koje nisu stimilirale uključivanje u ekonomske procese, već su štoviše poticale socijalnu isključenost” (Šalaj, 2000:248). Šalaj u svom osvrtnu na Gidensov „*Treći put*” ističe da Gidens razvija program koji se treba zasnivati na konceptu nove mješovite ekonomije i koji umjesto države blagostanja treba da razvija državu socijalnih investicija „...koja neće smanjivati ulaganja za socijalne programe, već će ih nastojati iskoristiti bolje, prije svega ulaganjem u ljudske resurse i infrastrukturu, koji su prema Gidensu, uvijek razvoja gospodarstva” (Šalaj, 2000:248). Gidens je „*Treći put*” pisao na kraju 20. vijeka i na kraju je dao opasku da je riječ o ideji koja je u nastajanju za koju je neophodno pratiti da li će se, i u kojoj mjeri, primijeniti.

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu da je za opstanak i napredak zajednice neophodna saradnja, upravo koncept socijalnog kapitala pomaže da se objasni zašto su neke zajednice uspješnije od drugih. Uspješnije su one koje saradnjom uspijevaju da riješe neke probleme, dok je napredak manje vidljiv u onim zajednicama u kojima nije moguće okupiti ljude da zajednički djeluju i rade za opšte dobro. Tragajući za mehanizmima uticaja civilne zajednice na institucionalnu djelotvornost Patnam je došao do koncepta socijalnog kapitala. Krenuo je od opšte pretpostavke da su civilne zajednice bogate socijalnim kapitalom i da to pospješuje djelotvornost institucija. Patnam smatra da je dobrovoljna saradnja lakša u zajednici koja je naslijedila znatan socijalni kapital u obliku normi uzajamnosti i mreža građanskog angažmana.

S obzirom da povjerenje određuje efikasnost političkih institucija možemo zaključiti da socijalni kapital, kroz povjerenje i umreženost može da utiče na političku participaciju i to na više načina. Smatra se da socijalni kapital na pozitivan način može da utiče na političku participaciju tako što će interpersonalno povjerenje da konvertuje u političko povjerenje, odnosno u povjerenje u institucije demokratije, a to se odražava na

efikasnost tih institucija. Poznato je da socijalni kapital osnažuje umrežavanje, a to znači da putem mreže može da utiče i da osnažuje političku participaciju. Kod Patnama smo vidjeli da je glasanje jedan od glavnih aspekata političke participacije, a za glasanje su važne informacije, stoga socijalni kapital kroz mreže širi informacije što može da utiče na povećanje političke participacije. I ono što se generalno može zaključiti jeste da socijalni kapital kroz povjerenje, norme i mreže kao glavne komponente, može da konvertuje interpersonalno povjerenje, norme, kao i mreže čiji je dio, u generalno društveno povjerenje, norme i mreže, a to se neminovno odražava i na političku participaciju.

Socijalna politika, odnosno ulaganja u zdravstvo, obrazovanje, socijalnu zaštitu, smatraju se pogodnim sredstvima za implementaciju socijalnog kapitala. Takođe, socijalni kapital se pogodno implementira i kroz aktivnosti kao što su politički aktivizam, volontiranje i edukacija. Država ili zajednica upravo preko mjera javne politike može da izvrši socijalnu dokapitalizaciju društva na taj način što će realizacijom propisanih mjera i različitim projektima raditi na izgradnji i jačanju zajednice. Upravo ovakva primjena mjera javne politike karakteristična je za Sjedinjene Američke Države u kojima je devedesetih godina 20. vijeka realizovano niz projekata koji su imali za cilj izgradnju zajednice. Većina ovih projekata bazirana je na ideji da se najčešće marginalizovane grupe integrišu u zajednicu i da se na taj način jača povjerenje među pripadnicima zajednice, umreženost, kohezija, razvija altruizam, odnosno da se generalno jača socijalni kapital. Treći put na novi način određuje odnos pojedinaca i zajednice, te definiše prava i obaveze. Njegov sadržaj je briga za društvenu pravdu, on potiče društveno uključivanje i podupire aktivno civilno društvo u kojem država i zajednica djeluju u partnerstvu. On traži oživljavanje građanske kulture i traži sinergiju javnog i privatnog sektora, koristeći dinamizam tržišta ali s obzirom na javni interes.

LITERATURA

- Burdije, Pjer, (2013), *Distinkcija*. Podgorica: CID.
- Coleman, James S., (1990), *Foundations of social theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fukujama, Frensis, (1997), *Sudar kultura*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Granovetter, Mark, (1983), "The Strength of Weak Ties: Network Theory Revisited". In: *Sociological Theory*, Volume 1, 201-233.
- Halpern, David, (2005), *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Ignjatović, Suzana, (2011), *Socijalnikapital: Odakademskihrasprava do javnepolitike*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Lin, Nan, (2001), *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: University Press.
- Patnam, Robert D., (2003), *Kakodemokracijuučinitidjelotvornom – Civilnetradicije u modernojItaliji*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Patnam, Robert D., (2008), *Kuglati sam, slom i obnova američke zajednice*. Novi Sad: MediTerran Publishing.

- Portes, Alejandro and Margarita Mooney, (2002), „Social Capital and Community Development”. In: *The New Economic Sociology*. Editors: M. F. Guillen, R. Collins, P. England and M. Mayer. 303-229. New York: Russell Sage Foundation.
- Titmuss, Richard M. (1974), *Social policy: An introduction*, London, United Kingdom: George Allen & Unwin Ltd.
- Šalaj, Berto, (2000), „Entoni Gidens: Treći put – Obnova socijaldemokracije”. U: „Politička misao: časopis za politologiju”. Vol. 37. Broj 1. 246-249.

Rad primljen: 29. 9. 2017.

Rad odobren: 6. 11. 2017.

ZAŠTITA NA RADU

STRUČNI ISPITI IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU U REPUBLICI SRPSKOJ

Originalni naučni članak

DOI: 10.7251/DEF1740004V	COBISS.RS-ID 6881560	UDK 331.45:35.082.1(497.6RS)
--------------------------	----------------------	------------------------------

Mr Biljana Vranješ¹

Univerzitet u Banjoj Luci, Mašinski fakultet

Vladislava Tadić, dipl. pravnik

Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske

Apstrakt:

Novim Zakonom o zaštiti na radu („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 1/08 i 13/10) novina u oblasti zaštite na radu je polaganje stručnih ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu.

Radnik (stručnjak) za zaštitu i zdravlje na radu sa položenim stručnim ispitom je lice koje zapošljava poslodavac radi obavljanja poslova nadzora nad sprovođenjem mjera zaštite i zdravlja na radu i pružanja stručne pomoći poslodavcu, zaposlenima i njihovim predstavnicima. Istraživanje uloge stručnog ispita iz oblasti zaštite na radu je sprovedeno sa ciljem da se pokaže nivo implementacije znanja u sistem zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj. Rezultati istraživanja će otvoriti mogućnosti i ukazati na smjernice daljeg usavršavanja i stručnog osposobljavanja lica koja se bave oblašću zaštite na radu.

Ključne riječi: *zaštita i zdravlje na radu, stručni ispit, radnik (stručnjak) za zaštitu i zdravlje na radu*

UVOD

Zaštita na radu u Republici Srpskoj je uređena novim zakonom od 12. januara 2008. godine, kada je zakon stupio na snagu i isti je objavljen u „Službenom glasniku Republike Srpske”, broj 1/08 i 13/10. U novi zakon je implementirana Direktiva Savjeta Evrope 89/391 kojom su propisana opšta načela u oblasti zaštite i zdravlja na radu, prije svega načel-

¹ Korespondent: Mr Biljana Vranješ, Univerzitet Banja Luka, Mašinski fakultet, e-mail: biljana.vranjes@mf.unibl.org.

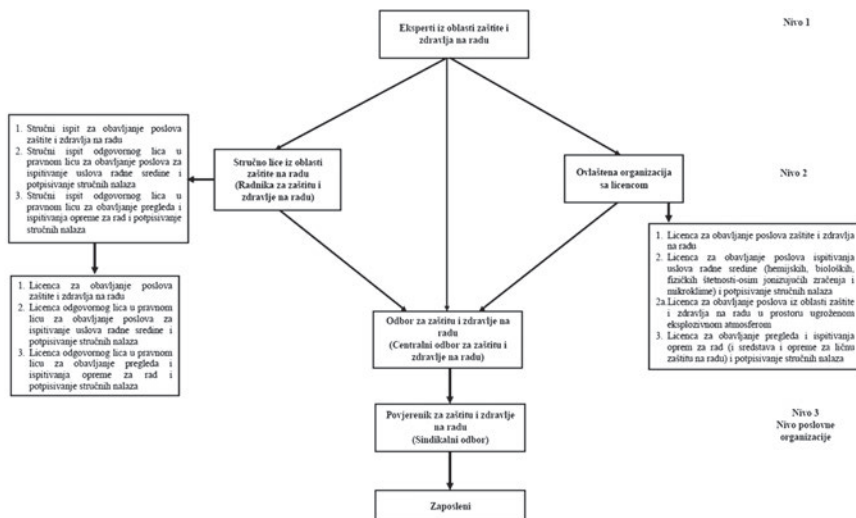
la koja se odnose na mjere za osiguranje zaštite i zdravlja na radu, uklanjanje rizika, opasnosti i štetnosti, učešće radnika i njihovih predstavnika, osposobljavanje za bezbjedan rad. Oblast zaštite i zdravlja na radu je područje koje obuhvata prava i obaveze kako poslodavaca tako i radnika. Pored zakona koji reguliše ovu materiju tu je niz podzakonskih akata-pravilnika koji regulišu pojedinu oblast zaštite. Značajno je naglasiti da su u pravilnicima implementirane direktive koje se odnose na oblast koju pravilnik obrađuje. Novi Zakon o zaštiti na radu je u potpunosti prilagođen novim društveno-ekonomskim odnosima koje karakteriše pretežno privatna svojina, tako da je novi odnos poslodavac-radnik. Upravo zbog tih novina u društvu došlo je i do novina kod uređenja oblasti zaštite i zdravlja na radu kao što je polaganje stručnih ispita i procjena rizika na radnom mjestu i u radnoj sredini.

STRUČNI ISPITI IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU

Prema Zakonu o zaštiti na radu (član 37.) poslodavac je dužan da organizuje poslove zaštite i zdravlja na radu. Poslove zaštite i zdravlja na radu kod poslodavca može da obavlja radnik koji ima odgovarajuću stručnu spremu i položen stručni ispit u skladu sa zakonom ili ovlaštena organizacija sa licencom, slika 1.

Pravilnikom o stručnom ispitu iz oblasti zaštite na radu (član 1.) regulisani su uslovi, način, ispitna komisija i visina troškova polaganja stručnog ispita. Stručni ispit može da polaže lice sa višom i visokom stručnom spremom tehničke struke. Da bi lice pristupilo polaganju stručnog ispita, mora da ispuni određene uslove propisane pravilnikom. Stručni ispit se sastoji od pismenog i usmenog dijela (član 2. Pravilnika o izmjenama pravilnika o stručnom ispitu iz oblasti zaštite na radu). Lice koje ne zadovolji na pismenom dijelu ispita ne polaže usmeni dio. Ispitu može ponovo pristupiti protekom vremena od 60 dana. Stručni ispit se polaže pred ispitnom komisijom koju rješenjem imenuje ministar.

Slika 1. Transfer znanja iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj

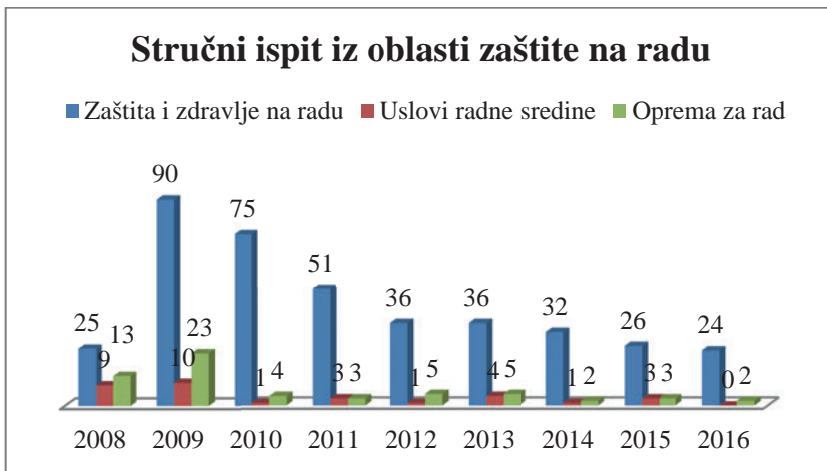
Izvor: vlastiti modifikovani model (Ružić-Dimitrijević, Dakić 2015)

Postoje tri vrste stručnog ispita i to (slika 2.):

1. Stručni ispit za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu,
2. Stručni ispit odgovornog lica u pravnom licu za obavljanje poslova za ispitivanje uslova radne sredine i potpisivanje stručnih nalaza,
3. Stručni ispit odgovornog lica u pravnom licu za obavljanje pregleda i ispitivanja opreme za rad i potpisivanje stručnih nalaza (Pravilnik o stručnom ispitu iz oblasti zaštite na radu).

Nakon položenog stručnog ispita kandidat dobija uvjerenje o položenom ispitu.

Slika 2. Broj položenih stručnih ispita iz oblasti zaštite na radu u Republici Srpskoj za period 2008.-2016.god.

Izvor: vlastiti

Pravilnikom o visini troškova za izdavanje licenci (član 1.) predviđene su licence na osnovu položenih stručnih ispita. Licenca se izdaje po zahtjevu fizičkog lica i odgovornog lica, gdje isti moraju da dokažu da ispunjavaju zakonom propisane uslove za dobijanje licence. Ispunjenost uslova za dobijanje licence utvrđuje nadležni ministar rješenjem, na prijedlog komisije koju on imenuje. Licu koje je podnijelo zahtjev za licencu, ispunjenost uslova utvrđuje se rješenjem u roku od 60 dana od dana podnošenja zahtjeva sa propisanom dokumentacijom. Lice da bi ostvarilo pravo na licencu pored propisanih uslova pravilnikom mora imati tri godine iskustva na poslovima za koje traži licencu.

Kako kroz zakonsku regulativu postoje tri oblika ispita, tako postoje i tri oblika licence i to:

1. Licenca za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu,
2. Licenca odgovornog lica u pravnom licu za obavljanje poslova i ispitivanje uslova radne sredine (hemijskih, bioloških, fizičkih štetnosti-osim jonizujućih zračenja i mikroklimi) i potpisivanje stručnih nalaza,
  - 2a. Licenca za obavljanje poslova iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u prostoru ugroženom eksplozivnom atmosferom

3. Licenca odgovornog lica u pravnom licu za obavljane poslova i ispitivanja opreme za rad (i sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu) i potpisivanje stručnih nalaza (Pravilnik o visini troškova za izdavanje licenci).

Pravo na licencu odgovornog lica u pravnom licu ostvaruje isključivo lice sa visokom stručnom spremom i položenim stručnim ispitom i tri godine radnog iskustva na poslovima za koje traži licencu.

METODE ISTRAŽIVANJA

Istraživački problem i cilj istraživanja

Nedostatak saznanja o upravljanju znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj nametnuo je potrebu definisanja istraživačkog problema o ulozi polaganja stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu, kao i njegovom značaju u sistemu zaštite i zdravlja na radu u Republici.

Cilj istraživanja je bio doći do saznanja o ulozi i značaju stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u upravljanju znanjem iz oblasti zaštite na radu.

Hipoteze

Na osnovu istraživačkog problema postavljene su slijedeće hipoteze:

H1: Stručni ispit iz oblasti zaštite i zdravlja na radu može biti u funkciji upravljanja znanjem u zaštiti i zdravlju na radu.

H2: Postoji povezanost između upravljanja znanjem u zaštiti i zdravlju na radu polaganjem stručnog ispita i tipa stručnog ispita za zaštitu i zdravlje na radu.

Zadaci

Utvrđeni istraživački zadaci su:

1. Izrađen je instrument anketnog istraživanja: anketni upitnik sa utvrđenim nezavisnim i zavisnim varijablama.
2. Provedeno je anketno istraživanje na utvrđenom uzorku.
3. Prikupljeni su podaci iz upitnika i statistički obrađeni.
4. Interpretirani su dobijeni rezultati kroz raspravu i zaključak.

1. Metoda ankete

Podaci su prikupljeni korišćenjem ankete koja je opisno-analiitička, pismena i mrežna (online), dobrovoljna i anonimna za ispitanike. Anketni upitnik sadrži 20 pitanja zatvorenog tipa, kategorisanih u 4 grupe pitanja.

Varijable istraživanja

Tabela 1. Varijable anketnog istraživanja (nezavisne i zavisne varijable) (Vranješ, 2017)

Nezavisne	Zavisne
<p>1. Profil radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu</p> <ul style="list-style-type: none"> • pol • dob • nivo stručne spreme • ukupni radni staž 	<p>4. Upravljanje znanjem u zaštiti na radu polaganjem stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stručni ispit pomaže u obavljanju poslova zaštite i zdravlja na radu u organizaciji • Stručni ispit obuhvata sve teme (oblasti znanja) značajne za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu u organizaciji • Stručni ispit proširuje i obogaćuje lično stručno znanje iz oblasti zaštite i zdravlja na radu • Stručni ispit pomože u pronalaženju boljeg radnog mjesta • Lice sa položenim stručnim ispitom treba dalje da proširuje svoje znanje (seminari, konferencije, standardi, stručna literatura) • Lice sa položenim stručnim ispitom treba da posjeduje obnovljivu licencu za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu • Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše polaganje stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu • Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše edukaciju radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu (seminari, konferencije i sl.) za sticanje novih znanja iz oblasti zaštite i zdravlja na radu • Organizacija zaposlenja cijeni i vrednuje znanje radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu • Organizacija zaposlenja ima razvijen sistem i upravlja znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu • Stručni ispit utiče na kvalitet sistema i upravljanje znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj • Ocjena stanja zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj
<p>2. Profil organizacije zaposlenja radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu</p> <ul style="list-style-type: none"> • broj radnika zaposlenih u organizaciji • vrsta organizacije • djelatnost organizacije 	
<p>3. Stručni ispit iz oblasti zaštite i zdravlja na radu</p> <ul style="list-style-type: none"> • tip stručnog ispita 	

Izvor: Anketno istraživanje

Uzorak istraživanja

Kao potencijalni ispitanici u istraživanju definisani su radnici (stručnjaci) zaštite i zdravlja na radu koji su u periodu od 2008. do 2016. godine položili stručni ispit iz oblasti zaštite na radu, tj. 487 potencijalnih ispitanika.

Očekivani i planirani minimalni broj ispitanika za učešće u istraživanju je:

- više od 30
- više od 10% osnovnog skupa (više od 49 ispitanika)
- više od minimalnog reprezentativnog uzorka utvrđenog na temelju varijabilnosti zavisnih varijabli istraživanja (minimalni naučni uzorak).

2. Statističke metode

- N – frekvencija
- % – postotak
- Σ – suma
- M – aritmetička sredina
- σ – standardna devijacija
- V% – koeficijent varijabilnosti
- r – Pearson-ov koeficijent korelacije-za testiranje povezanosti između nezavisnih i zavisnih varijabli (Petz, 2007).

Podaci o anketnom istraživanju

Anketno istraživanje je organizovano u periodu od 1.3. do 31.3.2017. godine. Istraživanje je provedeno djelom online slanjem upitnika na e-mail adrese potencijalnih ispitanika preko Udruženja inženjera zaštite i zdravlja na radu, a djelom direktnim popunjavanjem upitnika od strane ispitanika. Od 9.3.2017. upitnik se nalazi na web stranici Udruženja inženjera zaštite i zdravlja na radu (www.uizznr.org). Ukupno 56 ispitanika je učestvovalo, a svi ispunjeni anketni upitnici prihvaćeni su kao važeći za statističku obradu.

Testiranje reprezentativnosti uzorka istraživanja

Veličina jednostavnog slučajnog uzorka dobijena je po formuli (Arandelović, Mitrović, Stojanović, 2011):

$$n' = \left[\frac{z_{\alpha/2} \cdot V}{G_r} \right]^2$$

gdje je:

- n' – prethodna veličina jednostavnog slučajnog uzorka
- $z_{\alpha/2}$ – koeficijent povjerenja ili pouzdanosti za zadanu vjerovatnoću procjene ($z_{\alpha/2} = 1,96$ za vjerovatnoću procjene 95% ili $z_{\alpha/2} = 2,58$ za vjerovatnoću procjene 99%)
- V – koeficijent varijabilnosti populacije u postocima (%)
- G_r – greška procjene, izražena relativno u postocima

Za vjerovatnoću procjene 95% tj. $z_{\alpha/2} = 1,96$, izabranu grešku procjene 10% i vrijednost koeficijenta varijabilnosti populacije zavisnih varijabli 32,56, veličina uzorka je $n_0 = 41$, uz dodatno smanjenje ($f = n_0/487 = 0,08 > 0,05$) dobijamo minimalni naučni uzorak $n_z = 38$.

Zadovoljeni su postavljeni uslovi reprezentativnosti uzorka:

- $N(56) > 30$
- $N(56) > 10\% n (49)$, $N = 11,5\% n$
- $N(56) > n_z (38)$

Rezultati i rasprava

Tabela 2. *Frekvencija (N) i postotak (%) nezavisnih varijabli*

I. Profil radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu	
<p>1. Pol</p> <ul style="list-style-type: none"> • muškarci - 39 (69,64%) • žene 17 - (30,36%) 	<p>2. Dob</p> <ul style="list-style-type: none"> • do 30 godina - 5 (8,93%) • od 31 do 40 - 13 (23,21%) • od 41 do 50 - 18 (32,14%) • od 51 do 60 - 17 (30,36%) • preko 60 godina - 3 (5,36%)
<p>3. Nivo stručne spreme</p> <ul style="list-style-type: none"> • viša škola - 2 (3,57%) • visoko obrazovanje (diplomirani inženjeri) - 48 (85,71%) • magistri (masteri) - 5 (8,93%) • doktori nauka - 1 (1,79%) 	<p>4. Ukupni radni staž</p> <ul style="list-style-type: none"> • do 5 godina - 5 (8,93%) • od 6 do 10 god. - 11 (19,64%) • od 11 do 20 god. - 14 (25%) • od 21 do 30 - 15 (26,79%) • preko 30 godina - 11 (19,64%)
II. Profil organizacije zaposlenja radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu	
<p>5. Broj radnika zaposlen u organizaciji</p> <ul style="list-style-type: none"> • do 50 radnika - 23 (41,07%) • od 50 do 250 radnika - 14 (25%) • od 250 do 500 radnika - 3 (5,36%) • preko 500 radnika - 16 (28,57%) 	<p>6. Vrsta organizacije</p> <ul style="list-style-type: none"> • državna ili javna - 18 (32,14%) • privatna - 23 (41,07%) • mješovita - 15 (26,79%)
<p>7. Djelatnost organizacije</p> <ul style="list-style-type: none"> • industrijske - 15 (26,79%) • uslužne - 22 (39,29%) • finansijske - 1 (1,79%) • javne - 11 (19,64%) • administrativne - 1 (1,79%) • ostale - 6 (10,71%) 	

III. Stručni ispit iz oblasti zaštite na radu

8. Tip stručnog ispita
1. za poslove zaštite i zdravlja na radu (zznr) - 27 (48,21%)
  2. za poslove zznr i ispitivanje uslova radne sredine; za poslove zznr i ispitivanje opreme za rad; za poslove ispitivanje uslova radne sredine i opreme za rad tj. položena dva tipa stručnog ispita - 6 (10,71%)
  3. za poslove zaštite i zdravlja na radu i licenca; za poslove ispitivanja uslova radne sredine i licenca; za poslove ispitivanja opreme za rad i licenca tj. položen jedan tip stručnog ispita i licenca - 10 (17,86%)
  4. za poslove zznr, ispitivanja uslova radne sredine i opreme za rad tj. položena tri tipa stručnog ispita - 3 (5,36%)
  5. za poslove zznr, ispitivanja uslova radne sredine i licenca; za poslove zznr, ispitivanja opreme za rad i licenca; za poslove ispitivanje uslova radne sredine i opreme za rad i licenca tj. položena dva tipa stručnog ispita i licenca - 7 (12,5%)
  6. za poslove zznr, ispitivanja uslova radne sredine i opreme za radi i licenca tj. položena tri tipa stručnog ispita i licenca - 3 (5,36%)

Izvor: Rezultati anketnog istraživa

IV. Upravljanje znanjem u zaštiti i zdravlju na radu polaganjem stručnog ispita

Radnici (stručnjaci) za zaštitu i zdravlje na radu kao ispitanici davali su subjektivne ocjene postavljenih tvrdnji izborom odgovora od 1 do 5 po Likertovoj skali intenziteta (Taradi, Nikolić, Grošanić, 2016):

- 1 potpuno se ne slažem
- 2 uglavnom se ne slažem
- 3 ne znam (niti se slažem, niti se ne slažem)
- 4 uglavnom se slažem
- 5 potpuno se slažem

Tabela 3. Aritmetička sredina (M), standardna devijacija (σ) i koeficijent varijabilnosti zavisnih varijabli istraživanja ($V\%$) (Vranješ, 2017)

Red. broj	UPRAVLJANJE ZNANJEM U ZAŠTITI NA RADU POLAGANJEM STRUČNOG ISPITA IZ OBLASTI ZAŠTITE I ZDRAVLJA NA RADU	Najniža ocjena	Najviša ocjena	Aritmetička sredina - M	Standardna devijacija - σ	Koeficijent varijabilnosti - $V\%$
1.	Stručni ispit pomaže u obavljanju poslova zaštite i zdravlja na radu u organizaciji	1	5	4,09	0,94	23,04
2.	Stručni ispit obuhvata sve teme (oblasti znanja) značajne za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu u organizaciji	1	5	3,73	1,05	28,15

3.	Stručni ispit proširuje i obogaćuje lično stručno znanje iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	1	5	3,70	1,13	30,54
4.	Stručni ispit pomože u pronalaženju boljeg radnog mjesta	1	5	3,39	0,98	28,91
5.	Lice sa položenim stručnim ispitom treba dalje da proširuje svoje znanje (seminari, konferencije, standardi, stručna literatura)	1	5	4,63	0,84	18,14
6.	Lice sa položenim stručnim ispitom treba da posjeduje obnovljivu licencu za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu	1	5	2,82	1,59	56,38
7.	Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše polaganje stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	1	5	3,38	1,29	38,17
8.	Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše edukaciju stručnjaka za zaštitu i zdravlje na radu (seminari, konferencije i sl.) za sticanje novih znanja iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	1	5	2,88	1,28	44,44
9.	Organizacija zaposlenja cijeni i vrednuje znanje stručnjaka za zaštitu i zdravlje na radu	1	5	3,07	1,09	35,50
10.	Organizacija zaposlenja ima razvijen sistem i upravlja znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	1	5	3,38	1,27	37,57
11.	Stručni ispit utiče na kvalitet sistema i upravljanje znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj	1	5	3,63	1,12	30,85
12.	Ocjena stanja zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj	1	5	2,63	0,89	33,84
UKUPNO		1	5	3,44	1,12	32,56

Izvor: Rezultati anketnog istraživa

Testiranje korelacija

Pearson-ovim koeficijentom korelacije testirane su korelacije (povezanosti) između nezavisnih i zavisnih varijabli istraživanja. Koeficijent korelacije (r) ima granične vrijednosti: Stepni slobode ($N-2$) = $56-2 = 54$. Nivoi značajnosti korelacije (Petz, 2007):

- **Izrazito značajna korelacija****-rizik prihvatanja postojanja korelacije između dva pokazatelja je manji od 1%, $r \geq 0,325$
- **Značajna korelacija***-rizik prihvatanja postojanja korelacije između dva pokazatelja je manji od 5%, $r \geq 0,250$

Tabela 4. Povezanost zavisnih varijabli Upravljanje znanjem u zaštiti na radu polaganjem stručnog ispita iz oblasti zaštite na radu i nezavisnih varijabli Tip stručnog ispita

Red. br.	Zavisne varijable	Nezavisne varijable					
		Tip stručnog ispita					
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	
	UPRAVLJANJE ZNANJEM U ZAŠTITI NA RADU POLAGANJEM STRUČNOG ISPITA IZ OBLASTI ZAŠTITE I ZDRAVLJA NA RADU	Za poslove znr	Dva tipa stručnog ispita	Jedan tip stručnog ispita i licenca	Tri tipa stručnog ispita	Dva tipa stručnog ispita i licenca	Tri tipa stručnog ispita i licenca
1.	Stručni ispit pomaže u obavljanju poslova zaštite i zdravlja na radu u organizaciji	-0,054	0,215	0,005	-0,023	-0,152	0,062
2.	Stručni ispit obuhvata sve teme (oblasti znanja) značajne za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu u organizaciji	-0,026	-0,022	0,209	0,061	-0,213	-0,015
3.	Stručni ispit proširuje i obogaćuje lično stručno znanje iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	-0,058	0,301*	-0,124	0,065	-0,187	0,136
4.	Stručni ispit pomože u pronalaženju boljeg radnog mjesta	0,271*	-0,021	-0,235	0,067	-0,152	-0,015
5.	Lice sa položenim stručnim ispitom treba dalje da proširuje svoje znanje (seminari, konferencije, standardi, stručna literatura)	0,048	-0,052	-0,014	0,107	0,105	-0,273*
6.	Lice sa položenim stručnim ispitom treba da posjeduje obnovljivu licencu za obavljanje poslova zaštite i zdravlja na radu	0,246	-0,071	0,053	-0,276*	-0,198	0,027
7.	Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše polaganje stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	-0,032	-0,011	0,192	-0,070	-0,069	-0,070
8.	Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše edukaciju stručnjaka za zaštitu i zdravlje na radu (seminari, konferencije i sl.) za sticanje novih znanja iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	-0,046	0,080	0,009	-0,039	-0,005	0,023
9.	Organizacija zaposlenja cijeni i vrednuje znanje stručnjaka za zaštitu i zdravlje na radu	-0,196	0,030	0,098	-0,089	0,174	0,058

10.	Organizacija zaposlenja ima razvijen sistem i upravlja znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu	-0,060	-0,057	0,157	-0,134	0,102	-0,071
11.	Stručni ispit utiče na kvalitet sistema i upravljanje znanjem iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj	0,004	0,169	-0,010	-0,205	-0,067	0,080
12.	Ocjena stanja zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj	-0,036	0,280*	-0,066	-0,169	-0,023	0,011
	5/72 (7%)	1	2	0	1	0	1

Izvor: Rezultati anketnog istraživanja

Tabela 5. Statistička analiza koeficijenta korelacije zavisnih varijabli Upravljanje znanjem u zaštiti na radu polaganjem stručnog ispita iz oblasti zaštite na radu i nezavisnih varijabli Tip stručnog ispita

<p>Tip stručnog ispita</p> <p>Ispitanici sa stručnim ispitom za poslove znr daju:</p> <ul style="list-style-type: none"> višu ocjenu varijabli: 4 ($r = 0,271^*$) - značajna pozitivna korelacija <p>Ispitanici sa položena dva tipa stručnog ispita daju:</p> <ul style="list-style-type: none"> višu ocjenu varijablama: 3 ($r = 0,301^*$) i 12 ($r = 0,280^*$) - značajne pozitivne korelacije <p>Ispitanici sa položena sva tri tipa stručnog ispita daju:</p> <ul style="list-style-type: none"> nižu ocjenu varijabli: 6 ($r = -0,276^*$) - značajna negativna korelacija <p>Ispitanici sa položena sva tri tipa stručnog ispita i licencom daju:</p> <ul style="list-style-type: none"> nižu ocjenu varijabli: 5 ($r = -0,273^*$) - značajna negativna korelacija
--

Izvor: Rezultati anketnog istraživanja

Tabela 6. Testiranje statističke značajnosti korelacija među varijablama istraživanja grupe Tip stručnog ispita

Grupa i broj varijable	Tip stručnog ispita					
Tip stručnog ispita	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.						
2.	-0,334**					
3.	-0,450**	-0,162				
4.	-0,230	-0,082	-0,111			
5.	-0,365**	-0,131	-0,176	-0,090		
6.	-0,230	-0,082	-0,111	-0,057	-0,090	

Izvor: Rezultati anketnog istraživanja

Između svih varijabli grupe Tip stručnog ispita postoji 3 (od mogućih 15 tj. 20%) statistički značajnih korelacija. Najjača korelacija vlada između varijabli „Stručni ispit za poslove zaštite i zdravlja na radu” i „Jedan tip stručnog ispita i licenca” (izrazito značajna negativna korelacija -0,450**).

Tabela 7. Testiranje statističke značajnosti korelacija među varijablama istraživanja grupe Upravljanje znanjem u zaštiti na radu polaganjem stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu

Grupa i broj varijable	Upravljanje znanjem u zaštiti na radu polaganjem stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu												
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
1.													
2.	0,649**												
3.	0,713**	0,620**											
4.	0,315*	0,349**	0,322*										
5.	0,318*	0,335**	0,222	0,290*									
6.	0,133	0,232	0,152	0,197	0,248								
7.	0,167	0,196	0,067	0,212	0,266*	-0,100							
8.	0,161	0,123	0,124	0,256*	0,158	-0,002	0,757**						
9.	0,064	-0,015	0,077	0,159	0,089	-0,066	0,601**	0,682**					
10.	0,139	0,171	0,030	0,011	0,269*	-0,038	0,712**	0,688**	0,686**				
11.	0,706**	0,545**	0,671**	0,284*	0,329**	0,166	0,099	0,119	0,126	0,113			
12.	0,391**	0,319*	0,449**	0,089	0,027	-0,139	0,062	0,118	0,066	0,030	0,478**		

Izvor: Rezultati anketnog istraživanja

Između svih varijabli grupe Upravljanje znanjem u zaštiti na radu polaganjem stručnog ispita postoji 27 (od mogućih 66 tj. 41%) statistički značajnih korelacija. Najjača korelacija vlada između varijabli „Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše polaganje stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu” i „Organizacija zaposlenja podržava i stimuliše edukaciju stručnjaka za zaštitu i zdravlje na radu (seminari, konferencije i sl.) za sticanje novih znanja iz oblasti zaštite i zdravlja na radu” (izrazito značajna pozitivna korelacija 0,757**). To znači da što više organizacija zaposlenja podržava i stimuliše polaganje stručnog ispita za radnika (stručnjaka) za zaštitu i zdravlje na radu, to više podržava i stimuliše i dalju edukaciju stručnjaka za zaštitu i zdravlje putem seminara, konferencija i sl.

ZAKLJUČAK

U Republici Srpskoj do sada nije bilo relevantnih statističkih podataka iz oblasti zaštite na radu. Cilj istraživanja je ispunjen provedenim anketnim istraživanjem jer se došlo do podatke i saznanja o upravljanju znanjem polaganjem stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu. Podatke o ulozi stručnog ispita u sistemu zaštite i zdravlja u Republici istraživanje je djelimično obezbjedilo. Dalja prikupljanja podataka treba usmjeriti ka proširivanju ciljeva i zadataka istraživanja u oblasti zaštite i zdravlja na radu.

Radnici (stručnjaci) za zaštitu i zdravlje na radu su dali srednju prosječnu ocjenu zavisnih varijabli istraživanja 3,44, ocjena je u pozitivnom području, i potvrđuje hipotezu Stručni ispit iz oblasti zaštite i zdravlja na radu može biti u funkciji upravljanja znanjem u zaštiti i zdravlju na radu. Prosječna ocjena nije značajno visoka što nameće zaključak da i dalje treba raditi na promociji uloge stručnog ispita iz oblasti zaštite i zdravlja na radu u upravljanju znanjem u zaštiti i zdravlju na radu. Navišu prosječnu ocjenu 4,63 dobila je zavisna varijabla „Lice sa položenim stručnim ispitom treba dalje da proširuje svoje znanje (seminari, konferencije, standardi, stručna literatura)”. Radnici (stručnjaci) za zaštitu i zdravlje na radu prepoznali su značaj usavršavanja znanja i konstantne edukacije u oblasti zaštite i zdravlja na radu, ali nisu prepoznali stručni ispit kao jedini način za sticanje neophodnih znanja u ovoj oblasti. Najnižu ocjenu dobila je zavisna varijabla „Ocjena stanja zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj” 2,63 iz čega se može zaključiti da stanje zaštite i zdravlje na radu u Republici Srpskoj nije na zavidnom nivou. Svi učesnici ovog sistema (država, poslodavci, radnici (stručnjaci) za zaštitu i zdravlje na radu, medicina rada, licencirane organizacije, zaposleni) trebaju da rade na poboljšanju cjelokupnog sistema zaštite i zdravlja na radu.

Hipoteza: Postoji povezanost između upravljanja znanjem u zaštiti i zdravlju na radu polaganjem stručnog ispita i tipa stručnog ispita za zaštitu i zdravlje na radu, je zbog nemogućnosti da se obezbjedi veći uzorak istraživanja (>56) samo djelimično dokazana jer od mogućih 72 korelacije varijabli ustanovljena korelacija njih 5 tj. 7%. Veći uzorak istraživanja bi omogućio reprezentativnije rezultate i potpuniju sliku korelacija nezavisnih i zavisnih varijabli istraživanja.

Rezultati istraživanja nisu zadovoljavajući u odnosu na postavljene hipoteze, ali to ne smije biti razlog da se istraživanja zaustave. Učesnici sistema zaštite i zdravlja na radu u Republici treba da obezbjede usaglašavanje i koordiniranje prikupljanja podataka

iz oblasti zaštite i zdravlja na radu kao i njihovo sistematizovanje i jedinstvenu obradu. Polazna osnova koju je obezbjedilo ovo istraživanje treba da omogući korekciju hipoteza i definisanje novih varijabli istraživne koje će dovesti do novih saznanja. Nova saznanja u oblasti zaštite i zdravlja u svakom slučaju će omogućiti podizanje nivoa efikasnosti i efektivnosti sistema zaštite i zdravlja na radu u ostvarivanju ciljeva zaštite. Rezultati istraživanja daju smjernice za poboljšanje svakog sistema, pa tako i sistema zaštite i zdravlja na radu u Republici Srpskoj.

LITERATURA

- Arandelović I., Mitrović Z., Stojanović V. (2011), *Verovatnoća i statistika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Petz B. (2007), *Osnovne statističke metode za nematematičere*. Zagreb: Naklada Slap.
- Ružić-Dimitrijević Lj., Dakić J.(2015), *Permanently obrazovanje lica i saradnika za BZNR*, Zbornik radova 2. regionalne konferencije Primjenjena zaštita i njeni trendovi-Zlatibor 2015., str.70-82
- Vranješ B.(2017), *Upravljanje znanjem u zaštiti na radu kroz novine novog Zakona o zaštiti na radu u Republici Srpskoj* (stručni ispit, procjena rizika), Zbornik radova 12. međunarodne konferencije Menadžment i sigurnost M&S 2017, Neum i Mostar, BiH, 9. i 10. jun 2017, str. 113-124.
- Taradi J., Nikolić V., Grošanić N. (2016), *Zaštita u funkciji održivog razvoja*, XI. Naučna konferencija „Manadžment i sigurnost” 2016. Tema konferencije „Održivi razvoj i sigurnost”, Zbornik radova, Vrnjačka Banja, Republika Srbija, str. 196-210.

Propisi

- Zakon o zaštiti na radu („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 1/08 i 13/10)
- Pravilnik o stručnom ispitu iz oblasti zaštite na radu („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 70/08)
- Pravilnik o izmjenama pravilnika o stručnom ispitu iz oblasti zaštite na radu („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 78/15)
- Pravilnik o visini troškova za izdavanje licenci („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 68/08 i 28/12)

Rad primljen: 24. 7. 2017.

Rad odobren: 6. 11. 2017.

JUBILEJ 20 GODINA DEFENDOLOGIJE

JUBILEJ 20 GODINA DEFENDOLOGIJE-
NAUKE O BEZBJEDNOSNIM STUDIJAMA, ZAŠTITI, BEZBJEDNOSTI I ODBRANI
Defendologija je u funkciji zaštite, bezbjednosti i odbrane
Republike Srpske i svih njenih građana

Naučna kritika, polemika ili osvrt

DOI: 10.7251/DEF1740005V	COBISS.RS-ID 6881816	UDK 351.74/.75:050Defendologija"1997/2017"
--------------------------	----------------------	--

Prof. dr Duško Vejnović,¹

Univerzitet u Banjoj Luci

Prof. dr Laurence Armand French,

Univerzitet New Hampshire, SAD

MORAMO DA ZAŠTITIMO, OBEZBIJEDIMO I
ODBRANIMO REPUBLIKU SRPSKU- JEDINSTVO SAD ILI NIKAD

Savremeni naučno-tehnološki razvoj čovječanstva omogućio je i sve veću rasprostranjenost znanja o:bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani. Iako se oni, kao sveobuhvatni problem, posmatraju u svim naučnim disciplinama, nedostaje jedinstven sistemski pristup proučavanju osnovnih pojava na ovom polju. Upravo taj i takav nedostatak u sadašnjoj nauci otklanja Teorija defendologije. Posvećenost naučnom metodološkom pristupu širenju znanja o:bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani, je pravac djelovanja koji mi institucionalno, naučno i obrazovno, usavršavamo preko 20 godina.

Znanje o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani je rasprostranjeno, zato što se oni, kao sveobuhvatni problem posmatraju u svim naučnim disciplinama (ali nedostaje jedinstveni sistemski pristup, npr. ispitivanje i artikulacija, protok) osnovnih pojava na ovom polju. Taj pristup obezbjeđuje Teorija defendologije, pristup koji mi naučno i obrazovno usavršavamo preko 20 godina. Prije 20 godina, na današnji dan 1. marta 1997. godine osnovano je Udruženja defendologa Republike Srpske, da bi 2007. godine promijenilo naziv u Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, a 2011. godine naziv mijenja u Evropski defendologija centar

¹ Korespondent: Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, Predsjednik Evropskog defendologija centra za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka. E-mail: tin@blic.net.

za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.

Istrajno, utemeljeno, sigurno, vrši se usmjeravanje Evropskog defendologija centra ka globalnoj, stručnoj i naučnoj mreži evropskog i svjetskog znanja. Istovremeno njegujući i čuvajući nacionalni karakter stečenih znanja i usvojenih vještina, ali obrazu obrazovanja usmjeravamo našu punu pažnju ka ravnomjernom razvoju, ne samo nauke o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani, već i nauke i znanja uopšte

O ovom programskom usmjerenju svjedoče i slijedeće činjenice:

Do sada je u okviru izdavačke djelatnosti Defendologije objavljeno 38 brojeva časopisa Defendologija koji je u prvoj kategoriji od nacionalnog značaja, 16 Zbornika radova, 5 Godišnjaka Evropskog defendologija centra, preko 100 knjiga, a organizovano je preko 45 naučnih skupova i sprovedeno preko 38 naučnoistraživačkih projekata. Autori izdavačke djelatnosti Defendologije, između ostalih, dali su najveći doprinos u prethodnih 20 godina utemeljenju, naučnom i obrazovnom oblikovanju Defendologije kao nauke o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani. Riječi koje su pisali i sve ono što su govorili, djela koja su činili i ciljeve za koje su se borili, imaju neprolaznu vrijednost, oni su od univerzalnog značaja i zbog toga Defendologija ostaje uvijek aktuelna, kao što vidimo, ne samo u našem srpskom narodu, nego i u drugim narodima, nacionalnim manjinama, državama, regijama i svijetu.

Izvori i oblici ugrožavanja čovjeka, države i društva u cjelini, sa razvojem nauke i tehničko-tehnološkim dostignućima su u porastu, što zahtijeva adekvatne preventivne, zaštitne, bezbjednosne i odbrambene mehanizme, a sve u duhu mira i poštivanja ljudskih prava i sloboda, te Povelje Organizacije ujedinjenih nacija i Evropske konvencije o ljudskim pravima. **U periodu 1997-2017. godine autori su obrađivali različite teme** iz oblasti nauke, struke, zaštite, bezbjednosti, odbrane, obrazovanja, vojske, policije, službi bezbjednosti, detektivske djelatnosti, društvene odbrane, terorizma, civilnog društva, demokratije, slobode medija, rata, mira, nevladinih organizacija, etničkih sukoba, pomirenja, političke kulture, dijaloga, tolerancije, društvene krize, međunarodnih odnosa, tranzicije, siromaštva, nezaposlenosti, konflikata, sporta, nasilja u sportu, govora mržnje, globalizacije, ljudskih prava i sloboda, slobode medija, parlamentarne kontrole vojske, policije i službi bezbjednosti, trgovine ljudima, korupcije, kriminala, maloljetničke delinkvencije, narkomanije i niz drugih tema iz naučnih disciplina kao što su defendologija, sociologija, kulturologija, kriminologija, konfliktologija, ekologija, pravo, ekonomija, psihologija, politikologija itd.

Teorija defendologije se sada, u vremenima sadašnjih nevremena, u vremenima regionalnih konflikata i nestabilnostipojavljuje kao potreba, privlačeći naučnike koji proučavaju zaštitu, bezbjednost i odbranu, čiji je broj u porastu. Zaštita, bezbjednost i odbrana predstavljaju tri elementa (varijable), pojedinačnu izjednačenost koja se u pojednostavljenom obliku može izraziti kao, **zaštita + odbrana = bezbjednost (sigurnost)**. **Svrha zaštite i odbrane je bezbjednost** (sigurnost) živih bića, i drugih u prirodnom i društvenom sistemu. **Zaštitno-odbrambena funkcija** je sveobuhvatna i nerazdvojiva. Sadrži skup faktora, uslova i aktivnosti suštinskih za postizanje bezbjednosti (sigurnosti). **U nauci o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani (defendologiji) riječ zaštita, bezbjednost i odbrana imaju svoje originalno i puno značenje.** Zaštita se odnosi na identifikaciju uslova pod kojim se prijete (živom biću, vrsti, društvu, državi, naciji), te njihovo reduciranje do obima koji ne prijete dostignutom nivou bezbjednosti (sigur-

nosti), npr. redukovanje izvora i oblika ugrožavanja i mogućnosti njene akcije, kao i razvoj. Zahvaljujući složenosti uslova prijetnje i postizanju bezbjednosti (sigurnosti) **zaštita i odbrana se često sprovode kao integrisani i istovremeni proces (defendologija)**. Objedinjeni su kao prst i nokat. Pošto su zaštita i odbrana nerazdvojive, i njihova svrha i funkcija je zajednička kao i pravila na kojima su osnovani, može se govoriti o pojedinačnoj funkciji, npr. zaštitno-odbrambenoj funkciji. Ovo je jedna od tri vitalne funkcije, ipak, funkcija bez koje nema i ne može biti života. Ne postoji ni jedan oblik i stilživota koji nije izložen opasnosti. Bez mogućnosti da se zaštiti i odbrani, svaki živi organizam, (od žive ćelije do živog stvorenja, od pojedinca do grupe, zajednice ili vrste, od virusa i amebe do čovjeka) postao bi žrtva i najmanje opasnosti, izvora i oblika ugrožavanja. Nivo i kvalitet bezbjednosti (sigurnosti) i kvalitet života zavisi od kvaliteta zaštitno-odbrambene funkcije i njene efikasnosti. Pošto ljudi (ljudska zajednica) ne žele samo da ostanu na onom što su postigli, već žele da povećaju *nivo lične* (pojedinačne) i **zajedničke** (kolektivne) **bezbjednosti**, npr. da utiču na zaštitno-odbrambenu funkciju i bezbjednost, trebaju je proučavati, otkriti njenu suštinu, razotkriti njene tajne, pravilnosti na kojima je bazirana, i potražiti mogućnost najefektivnijeg pozitivnog (kreativnog) uticaja. Zaštitno-odbrambena funkcija, uključujući bezbjednost i njen rezultat, je veoma složena i svestrana, isto kao i institucije kojima ona služi i opasnosti s kojima se treba suočiti i uslovima u koje se treba implementirati. Zbog toga zaštitno-odbrambena funkcija i bezbjednost trebaju se istražiti sa više gledišta, što znači da **trebaju postati briga različitih (svih) grana nauke i naučnih** disciplina (multidisciplinarnost objekta istraživanja) i u praktičnoj primjeni svih aktivnosti.

Zaštitno-odbrambena i bezbjednosna funkcija nije samo kompleksna, već i slojevita. Najdublji fundamentalni sloj sadrži opšte pravilnosti na kojima je osnovana i određena (prirodni, biološki zakoni). Ove pravilnosti primjenjuju se na zaštitno-odbrambenu funkciju kao opšti fenomen, na sav živi svijet kao cjelinu. Na drugom nivou su pravilnosti koje se odnose na zajednice živih stvorenja (prirodni zakoni). Na trećem nivou su pravilnosti koje se odnose na zaštitu, bezbjednost i odbranu ljudskog društva (društveni zakoni), i na četvrtom nivou su pravilnosti koje se odnose na političko društvo (politički zakon). Ove pravilnosti bi trebalo da se proučavaju i istražuju na sveobuhvatan i sistematski način, zato što je to jedini način da se povežu i potpuno iskoriste rezultati ranijih istraživanja iz područja zaštite, bezbjednosti i odbrane u različitim granama nauke i različitim naučnim disciplinama. **To je fundamentalna svrha nauke** o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani (defendologije).

Zaštitno-odbrambena funkcija je sveobuhvatna i nerazdvojiva. Sadrži skup faktora, uslova i aktivnosti suštinskih za postizanje bezbjednosti (sigurnosti). Značenje zaštite i odbrane u političkom jeziku je suženo i prilagođeno aktuelnim geopolitičkim i vojno-političkim potrebama. **Zaštita** označava različite građanske aktivnosti, preventivnu djelatnost koja sprečava, otklanja na vrijeme opasnost, zaštićuje pojedinca, zajednicu, državu, dok se **odbrana** obično odnosi na odbranu države, zemlje od agresije vanjskog neprijatelja. Ona je **represivna kaznena mjera**, sredstvo prinude, nasilni akt, naknadna aktivnost usmjerena na uklanjanje posljedica i reagovanje u vezi sa nastalim negativnim ponašanjem ili pojavom prema pojedincu, zajednici, državi. Treba da bude represivna u tolikoj mjeri da slomi svaki oblik nasilnog ugrožavanja ustavnog poretka, zajednice i države. **U nauci o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani (defendologiji) riječ bezbjednosne studije, zaštita, bezbjednost i odbrana imaju svoje originalno i**

puno značenje. Zaštita se odnosi na identifikaciju uslova pod kojim se prijeti (živom biću, vrsti, društvu, državi, naciji), te njihovo reduciranje do obima koji ne prijeti dostignutom nivou bezbjednosti (sigurnosti), npr. redukovanje izvora i oblika ugrožavanja i mogućnosti njene akcije, kao i razvoj. U periodu otvorene prijetnje (napada) koju vrši sistem zaštite (kada sistem zaštite ne može izdržati izraženi nivo prijetnje izvorima i oblicima ugrožavanja), nastupa odbrana. **Odbrana podrazumijeva** otpor prema otvorenom napadu i napadaču koji je provalio u sistem zaštite. Zahvaljujući i prisutnosti složenosti uslova prijetnje različitim izvorima i oblicima ugrožavanja sa ciljem postizanja bezbjednosti (sigurnosti) zaštita i odbrana se često sprovode kao integrirani i istovremeni proces (defendologija). ²**Teoretičari u društvenim naukama** često stvaraju sebi idealizovanu sliku svijeta, ali bez interesa da je realizuju u praksi. **U svemuovome duh podneblja Republike Srpske i Repulika Srpska kao cjelina** nije bljesak vremena, isto kao što to nije ni **Defendologija, ona je izraz naše potrebe, naše zaštite, bezbjednosti i odbrane, našeg opstanka, naše slobode.**

DEFENDOLOGIJA KAO NASTAVNI PREDMET NA FAKULTETIMA I UNIVERZITETIMA U REPUBLICI SRPSKOJ

Tim eksperata Evropskog defendologija centra za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja iz Banjaluke, između ostalog, kroz 20 godina uspješnog rada, dakle kao odrastao i dorastao, došao je do ključka da pokrene Inicijativu za uvođenje užih naučnih oblasti iz područja bezbjednosnih studija, zaštite, bezbjednosti i odbrane u nastavne planove i programe na Univerzitetu i Fakultetu u Republici Srpskoj. Da bi se ova aktivnost obavljala kvalitetno, sadržajno, kooperativno i uspješno, mi je danas, kada Defendologija slavi 20. rođendan, dakle, potpuno je dorasla i izrasla, u skladu sa Ustavom Republike Srpske i zakonima Republike Srpske, **sa velikim zadovoljstvom predajemo institucijama Republike Srpske** sa željom i ciljem da je putem Ministarstva prosvjete i kulture, te naših Univerziteta i Fakulteta sagledaju, ocijene, analiziraju potrebe, predviđanja i, konačno, zajednički realizuju kao nastavni predmet na našim fakultetima i univerzitetima. Smatramo da je ovo pravi akademski put i metodologija koja garantuje timski dobar rezultat, rezultat u interesu bezbjednosti građana, **rezultat u interesu zaštite, bezbjednosti i odbrane Republike Srpske**, njenog razvoja i prosperiteta. Polazimo od osnovnog stava **da su bezbjednost, zaštita i odbrana Republike Srpske osnovni državni interes, osnovna društvena potreba, osnovna društvena vrijednost i najčvršća garancija bezopasnosti. Bezbjednost Re-**

² Ova pitanja su detaljno proučavana na katedri za civilnu odbranu Fakulteta političkih nauka u Zagrebu od 1984. godine. Studenti su slušali predmet „Koncept i sistem odbrane i zaštite“, zasnovan kao nauka o zaštiti, bezbjednosti i odbrani (defendologija). Osnovna učenja u vezi sa ovim predmetom su bila smještena na poslijediplomske studije civilne odbrane. Slična proučavanja postoje u Sloveniji, BiH, Makedoniji, a Fakultet za bezbjednost u Skoplju je 1997. godine uveo predmet defendologiju u nastavni plan i program. Potreba za defendologijom je potkrijepljena i činjenicom da u svijetu postoje brojni naučni instituti i više škole koje proučavaju zaštitu, bezbjednost i odbranu. (Vidi: prof. dr Božidar Javorović: Defendologija br. 1/1999. Defimi, Zagreb, 1999.). Udruženje defendologa Republike Srpske osnovano je 1. 03. 1997. godine i osnivač je i izdavač teorijsko-stručnog časopisa „Defendologija“ za pitanja zaštite, bezbjednosti, odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja. Do sada je izdalo pet brojeva časopisa i tri knjige.

publike Srpske je uslov bez koga ne može društvo, a nauka je uslov bez koje ne može bezbjednost.

Cilj Defendologije kao nauke i kao nastavnog predmeta na fakultetima u Republici Srpskoj je da se predstavi uticaj i značaj bezbjednosnih studija i nauke na sistem bezbjednosti, zaštite i odbrane, na percepciju javnosti i na proces donošenja političkih odluka, te u konačnom na ukupni sadržaj života i rada društva. Bezbednosne studije i naučne aktivnosti, kao i sam sistem bezbjednosti, zaštite i odbranepo prirodi stvari je djelimično mistifikovan, što je izraženije u manje razvijenim društvima. Dok funkcionisanje sistema bezbjednosti, zaštite i odbrane direktno utiče na funkcionisanje društva, uključujući i ekonomski i socijalni razvoj, znanje i razumijevanje sistema bezbjednosti, zaštite i odbrane doprinosi procesu donošenja političkih odluka. Znanje i razumijevanje sistema bezbjednosti, zaštite i odbrane od strane profesionalaca koji rade u tom sistemu značajno utiče na funkcionisanje sistema bezbjednosti, zaštite i odbrane, te cijelog društva. Bezbjednost i odbrana imaju vrlo važnu ulogu u međunarodnim odnosima, kako kroz poznavanje i funkcionisanje vlastitog sistema, tako i kroz učešće u međunarodnim bezbjednosnim sistemima i aktivnostima, u teoriji i praksi.

U konačnom, znanje i razumijevanje sistema bezbjednosti, zaštite i odbrane od strane studenata, stanovništva i građana utiče na njihov način razmišljanja na osnovu koga se prave politički programi partija kojima oni daju svoj glas. **Ako nema ozbiljnih naučnih aktivnosti nema ni pravilne percepcije građana ni kvalitetnih političkih odluka, što naročito dolazi do izražaja u vremenima nestabilnosti, kriza i ratnih sukoba.**

Defendologija kao nastavni predmet, studije bezbjednosti kao i razni oblici naučnih aktivnosti iz oblasti bezbjednosti, zaštite i odbrane bi trebale biti u znatnoj mjeri demistifikovane, što se može postići većim uključivanjem profesionalaca, /praktičara, dok jednovremeno naučnim radnicima treba omogućiti lakši pristup informacijama i podacima u institucijama koje se bave bezbjednošću, zaštitom i odbranom.

Pošto bezbjednost svakog društva utiče na ekonomsku i socijalnu sferu u mjeri da se može reći da je to uslov bez koga se ne može, stoga su naučne i obrazovne aktivnosti, uključujući i informisanje studenata i građana, uslov bez koga ne može bezbjednost biti efikasna, te trebaju biti konstantno unapređivane, a naučna dostignuća, radovi i rezultati istraživanja studenata, profesora i svih drugih iz oblasti Defendologije, više uključeni u praksu.

Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja je kroz svoje aktivnosti kao što su: naučnoistraživački i stručni rad, rad na stručnom i naučnom usavršavanju kadrova, instruktivno-savjetodavna aktivnost, izdavačka djelatnost, javnost rada, dobra saradnja sa institucijama Republike Srpske, lokalne zajednice, te niz drugih aktivnosti, obezbijedio sve preduslove za realizaciju ove ideje, kao što su pojam nauke, predmet, ciljevi, metode, literaturu i, svakako, kadrove, te nacionalnu, regionalnu i svaku drugu saradnju.

U saradnji sa državnim organima Republike Srpske, raznim organizacijama, univerzitetima, Srpskom pravoslavnom crkvom i drugim subjektima, predlažemo da se nastavni predmet zove Defendologija (nauka o bezbjednosnim studijama, zaštiti, bezbjednosti i odbrani) Ona vodi porijeklo od latinske riječi „*defendo*”, „*defendere*”, „*defendi*”, „*defensum*”, što znači, odbiti, spriječiti, braniti, štititi, i od grčke riječi „*logos*”, veoma poznatog značenja (riječ, govor ili nauka) i da se uvede u nastavne planove i pro-

grame univerziteta i fakulteta u Republici Srpskoj. **Kroz defendološko vaspitanje, obrazovanje i osposobljavanje treba da se izvrši svestrana promocija na stručno-naučnoj osnovi u interesu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine i sveukupnog jačanja njihove zaštitne, bezbjednosne i odbrambene moći.**

Za uvođenje Defendologije kao naučno-nastavne discipline na univerzitetu i fakultetu postoji društvena i naučna potreba, teorijski i pedagoški značaj, opštenacionalni i državni interes. Imajući u vidu aktuelni trenutak međunarodnih, političkih, ekonomskih, vojnih i drugih odnosa, čvrstog smo stava da od svih mjera za očuvanje ustavnih vrijednosti Republike Srpske i Bosne i Hercegovine najvažnija je ona koju danas mnogi zanemaruju, a to je vaspitanje i nesmetan razvoj slobodne i kreativne ličnosti kod omladine, učenika, studenata, a u duhu zaštite, bezbjednosti i odbrane svoje države. Djelovanje zakona društvene podjele rada u oblasti naučnog rada i praksa stradanja srpskog naroda u minulom ratu usmjerili su nas da inoviramo, na nauči zasnovanim principima modernizujemo nastavni predmet, koji je na fakultetima bivše Jugoslavije od 1948. do 1993. godine nosio naziv: vanarmijsko vojno vaspitanje, predvojnička obuka, osnovi narodne odbrane, osnove opštenarodne odbrane, opštenarodna odbrana i društvena samozaštita SFRJ i odbrana i zaštita, te da mu u skladu sa najnovijim svjetskim iskustvima i dostignućima damo naučni naziv **Defendologija** i kao takav konstituišemo u naučnu disciplinu, po uzoru na ranija konstituisanja politikologije, sociologije, psihologije itd. Defendologija kao predmet sluša se na Višoj-Visokoj školi unutrašnjih poslova u Banjaluci od 2000 godine, dakle, ona je kao takva već uspješno promovisana. **Defendologija je u nacionalnim, državnim i regionalnim okvirima postala brend Banjaluke i Republike Srpske**, a prepoznatljiva je i u regionu.

Vjerujemo da će ova aktivnost na širokoj platformi, dugoročno, profesionalno, stručno, patriotski, naučno i na mnoge druge načine dati veliki doprinos afirmaciji i promociji interesa Republike Srpske, države Srbije i svih pozitivnih vrijednosti, uz dužno i nužno uvažavanje i poštivanje drugih naroda i nacionalnih manjina.

INTELEKTUALNI I SVAKI DRUGI PREPOROD JE NEOPHODAN U INTERESU ZAŠTITE, BEZBJEDNOSTI I ODBRANE REPUBLIKE SRPSKE – OBRAZOVANJU TREBA VRATITI OBRAZ

Trebamo voditi računa da ne sklanjamo ljude koji drugačije misle, koji govore istinu za opšte dobro. Tamo gdje svi isto misle, ili samo jedan misli, ili niko ništa ne misli. To nije u interesu razvoja, već „svjedoči” i ide u prilog korupciji, kriminalu i neizbježnom propadanju. Tim i takvima treba poručiti **nauk poznat iz kineske filozofije „...ko zna, a ne zna da zna-probudi ga, ko ne zna, a zna da ne zna-nauči ga, ko zna i zna da zna-slijedi ga, ko ne zna, a ne zna da ne zna-kloni ga se”.** Obnova kadrova i društveni preporod je nužnost. **Akadska zajednica** treba jačati, treba se „probuditi. **”Status profesora** mora da ima sigurnost u odnosu na moguće pogrešne odluke. Biti **kritički intelektualac** prije svega pretpostavlja spremnost da se za život u istini i slobodi plati najteža cijena i podnesu velike žrtve. Jedino tako se može pripadati pokretu kritičkih intelektualaca. To je bilo vrijeme kada su ideali ljudske slobode prožimali intelektualnu djelatnost. Intelektualac, kao radnik u oblasti duhovnih nauka, ako je već izabrao da bude

čistač društva, u prvom redu treba da bude čistač jezika kojim govore moćne društvene grupe. **Jezik „moćnih” otkriva i prikriva ono što je za njih jedino važno, a to je interes.** U ime interesa oni su spremni da istini pljunu u oči. Pravi intelektualac traži istinu o onima koji istinu dave na način koji je za obične ljudske oči nevidljiv. On traži istinu o onima koji svome interesu daju uzvišeno ime teorije, traži istinu o onima koji žive od laži. **Sociolog**, ako nije društveno oko koje vidi ono što većina ne vidi (ili neće da vidi), može da okači svoje pero o klin. Ako pak vidi, a neće da ono što vidi saopšti u jasnim pojmovima, onda je i pokvaren, i ne zaslužuje ime druga, intelektualca, obrazovnog, naučnog, akademskog građanina. Mnogima nedostatak znanja i opšte kulture ne smeta da javno sude o onome što ne razumiju i osuđuju one kojima nisu dorasli, a svoju zlobu cijede iz sebe, dajući joj uzvišeno ime kritike. **Kritika** treba da bude trajna intelektualna borba protiv „anarhije duha i režima same gluposti.” Iz analize duhovne klime našeg vremena, koja obilježava pad filozofskog mišljenja i racionalnog uma u bujici formalizma, pragmatizma i utilitarizma, može se zaključiti da je položaj intelektualca, u najmanju ruku, nepovoljan u pogledu ispunjenja njihove autentične uloge. Zbog toga se sve veći broj intelektualaca angažuje u ulozi vođa političkih stranaka, u funkciji ideoloških mesija određenih političkih moći, zatupljujući svoju kritičku funkciju. Ipak, glas nezavisnog intelektualca nije potpuno zamro, a mnogi pomenuti autori u Defendologiji, kao i drugi autori, istrajno rade na osvjetljavanju puta do istine, suprotstavljajući se novom autoritarizmu i moralnom i vrijednosnom relativizmu i nihilizmu, nastojeći da revitalizuju borbu protiv dogmatizma, scijentizma i svih vidova fundamentalizma u cilju revalorizacije smisla života. Težeći ovom cilju pozivamo sve na duhovnu budnost i mudrost. **Intelektualna elita Republike Srpske** se u dobroj mjeri bavi sama sobom i nešto je u povoljnijem položaju od drugih, a najčešće je ne zanima kuda kreću politički, privredni, bezbjednosni, odbrambeni, naučni, nacionalni, regionalni, evropski i svjetski procesi. Neophodno je da se moramo osvijestiti i vratiti svojim korijenima, sami sebi, tradicionalnim vrijednostima, kako bismo dobili novu snagu i podsticaj za razvoj i bezbjedan opstanak. **„Bezbjednost za sve”** je osnovni moto na kojem počiva Evroatlantski sistem bezbjednosti. **Prioritetno je da sebe prilagodavamo Republici Srpskoj, a ne Republiku Srpsku sebi,** osnovni je moto bio, jest i bićepatriota, stvaraoca i protagonista Defendologije. Treba da se više plašimo vlastitih pogrešaka, nego namjera protivnika, ali i da se zapitamo i zabrinemo **zbog čega nauka nije iskoristila šansu da utiče na politiku, a politika nije iskoristila struku. Kao što vidite, Defendologija ima dobar tim, a dobar tim se ne rađa, već se stvara. Moramo zaštititi, obezbijediti i odbraniti Republiku Srpsku,** jer danas je revolucionarno (navodno reformsko) načelo iznad zakona i zakonitosti, tako da su sada, „**reforme**” zamijenile revoluciju kao rukovodeće načelo. Mnogi su zavidni Republici Srpskoj, kao što zavide Defendologiji, kao brendu Banja Luke i Republike Srpske. Nećemo se na to osvrtnati, **jer smo odavno naučili da je zavist stvar moralnog nereda.** Neophodno je da izvršimo reformu u sebi. Tako ćemo dati veći doprinos reformisanju drugih ljudi, a oslobađati se galamdžija i takozvanih patriota-bukača. Budimo poštteni, budimo ljudi. Hrast je simbol snage i istrajnosti, a lovorov list je simbol pobjede. Budimo i mi istrajni. Neka naše pobjede budu, sportskim rječnikom rečeno, fer plej pobjede. Pred nama u Republici Srpskoj je istorijska obaveza, ne samo da pravovremeno postavljamo prava pitanja, već neodvojivo od toga, da pravovremeno dajemo i prave odgovore na ta pitanja, a u vezi s tim pravovremeno definišemo i ostvarimo prava rješenja. **Zajedništvo možemo graditi samo na jedinstvu ciljeva. Nauka** se mora više uključiti u ostvarivanje ovih ci-

ljeva, jer provjerljivost odvaja nauku od drugih sistema vjerovanja. **Sadašnja kriza čuva prošla rješenja i taji buduće odluke. Republika Srpska je trajna otadžbina** za sve one koji je prihvataju kao svoju, koji poštuju njen Ustav, njene zakone i pravni poredak. Mi nismo za konflikte, za naoružavanje, za terorizam, ali, nažalost, činjenice pokazuju da je naša istorijabila više vojna i diplomatska, a manje ekonomska i kulturna. Granice, kao što znate, uvijek diktiraju jaki, nikada slabi. Pri tome ne smijemo dozvoliti da nas stranačke borbe za vlast posvađaju i tako otežaju, ili čak onemogućće ostvarivanje naših strateških ciljeva, a osnovni preduslov za ostvarivanje ovih ciljeva je upravo naše **jedinstvo**. Ono je potrebnije sada, nego ikada. **Za to smo istorijski odgovorni**. Valjda nas je istorija naučila da stranačke svađe stalno pokažu staru **poznatu mudrost: „Svakoj stranci istina je strana, sve stranke su daleko od istine.** ” Mir, socijalna sigurnost, sloboda i bezbjednost i odbrana za sve građane nemaju alternativu. Zato je dobro da svako u BiH u sebi obuzda zlo, jer na taj način doprinosi obuzdavanju zla u cijeloj zajednici (Kolakovski), a **sve što je neophodno da snage zla osvoje Republiku Srpsku, BiH i svijet jeste da dobri ljudi ne čine ništa** (Berk). Naša stvarnost bila je tema kojom se bavila i još uvijek bavi većina autora u proteklih 20 godina postojanja Defendologije. Oni su se bavili i predviđanjima, što je bitno za naučne radnike i nauku, ali i za praksu. Pristupi su bili različiti, naučni, stručni, politički itd. Kritike je bilo puno. **Svako ko izbjegava kritiku, u stvari ne želi da zna**. Ko istinu znade, a neće da kaže, taj nije daleko od najgore laže (Vaso Pelagić). **Pristup gotovo svih autora je bio svjetlost nauke i zdravog razuma**. Nikada u svojim tekstovima nisu dozvolili da pitanje ljudskih prava i sloboda bude zamijenjeno egzistencijalnim kvazi parolom „**čuti i jedi**.” Dakle, autori, njihova djela i dobra saradnja sa institucijama Republike Srpske, Gradom Banjalukom i svim drugim subjektima u Republici Srpskoj i BiH, dobra saradnja sa akademskom zajednicom, nevladinim organizacijama, relevantnim međunarodnim organizacijama i institucijama, istaknutim javnim radnicima i svim drugim patriotski opredijeljenim subjektima i pojedincima opredijelili su nas da ovu koncepcijsku, doktrinarnu, strategijsku i patriotsku ideju realizujemo u praksi. **Defendologija kao teorija, ali i kao praksa** je u interesu svih građana bez obzira na rasu, vjeru i naciju, ona je u interesu mira, u interesu razvoja, u interesu zaštite, bezbjednosti i odbrane Republike Srpske, u interesu evropskog i svjetskog mira. Polazimo od osnovnog stava **da su bezbjednost, zaštita i odbrana Republike Srpske osnovni državni interes, osnovna društvena potreba, osnovna društvena vrijednost i najčvršća garancija bezopasnosti**. Kroz defendološko vaspitanje, obrazovanje i osposobljavanje treba da se izvrši svestrana promocija na stručno-naučnoj osnovi u interesu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine i sveukupnog jačanja njihove zaštitne, bezbjednosne i odbrambene moći. **Defendologija je u nacionalnim, državnim i regionalnim okvirima postala brend Banjaluke i Republike Srpske**.

Rad primljen: 1. 3. 2017.

Rad odobren: 6.11.2017.

UPUTSTVO AUTORIMA

Teorijsko - stručni časopis Defendologija objavljuje naučne (originalan naučni rad, pregledni rad, kratko ili predhodno saopštenje, naučna kritika – odnosno polemika) i stručne članke (stručni rad, informativni prilog, prikazi), na srpskom i engleskom jeziku.

Da bi se obezbijedio što veći stepen naučnosti, redakcija časopisa Defendologije svaki rad šalje na anonimnu recenziju. Redakcija se obavezuje da će jedan primjerak recenziranog rada sa primjedbama recenzenata blagovremeno poslati autorima na ispravke. Dva anonimna recenzenta pregledaće svaki rad koji pristigne u redakciju, a rad će biti štampan ukoliko se oba recenzenta usaglase da zadovoljava visoke naučne kriterijume.

Priprema rukopisa za štampu je veoma važna, zato molimo autore da se pridržavaju sljedećih uputstava prilikom pisanja tekstova za časopis Defendologija.

Rad koji redakcija razmatra za objavljivanje mora sadržavati sljedeće elemente:

- **Obim rada:** minimum šest (6), maksimum 16 strana, treba biti lektorski obrađen;
- **Tip slova:** Times New Roman, prored 1, poravnata lijeva i desna ivica;
- **Naučno zvanje, ime i prezime autora** (boldovano), instituciju u kojoj je zaposlen i mjesto odakle dolazi u gornjem lijevom uglu, veličine (11 pt);
- **GLAVNI NASLOV** (boldovano) piše se velikim blok slovima, veličine (11 pt);
- **Naslovi drugog reda** (boldovano) pišu se malim slovima (11 pt);
- *Ostali podnaslovi* – malim kurzivnim slovima (11 pt);
- **Apstrakt:** (boldovano), tekst u nastavku 150–250 riječi na srpskom jeziku;
- **Ključne riječi:** (boldovano), obim tri do deset (3–10) riječi;
- **Glavni tekst rada** piše se malim blok slovima, ravnomjerno ravnanje (11 pt);
- **Tabele i slike:** Nazivi tabela i slika moraju biti numerisani i ispisani običnim fontom iznad tabele ili slike, lijevo ravnanje. Veće tabele i slike moguće je prikazati vertikalno na posebnoj strani. Izvor podataka za tabelu ili sliku piše se ispod tabele ili slike, lijevo ravnanje. Veličinu tabela ili slika obavezno prilagoditi veličini strane.

Tabela 1. Naziv tabele

Naziv kolone	Naziv kolone
Naziv reda	x
Naziv reda	x
Naziv reda	x

Izvor podataka:

- **Literatura** (boldovano), centrirano ravnanje. Reference se navode azbučnim redom;
- **Citiranje:** U označavanju referenci i navođenju literature, časopis Defendologija koristi **APA (APA) standard citiranja**. Primjere APA standarda citiranja možete pronaći na sajtu Defendologija centra. www.defendologija.com;
- Rad predati u dva jednaka originalna primjerka, na srpskom i engleskom jeziku, kao i u elektronskom obliku. Jedan primjerak sa svim gore navedim elementima, a drugi bez navođenja imena i prezimena autora, te institucije zaposlenja; Takođe, potrebno je navesti autorovu e-mail adresu, odnosno e-mail adresu korespodenta ukoliko se radi o koautorskom radu;
- Redakcija časopisa ima pravo izbora radova i priloga, a u obzir dolaze samo oni tekstovi koji dotad nigdje nisu bili objavljeni;
- Rad donijeti lično ili slati poštom na adresu Defendologija centra: Srpska 63, 78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH.

